

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi

Sociology of Education and Culture Research Reports

Nr 11

Det naturliga valet
En studie i studenters
utbildningsval och livsstilar

Mikael Börjesson

SEC, ILU, Uppsala universitet
<http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/>

2 Korr. uppl. oktober 2002

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi
(Sociology of Education and Culture)

Postal address SEC, ILU, Uppsala University
 Box 2136, S-750 02 Uppsala

Phone switchboard 08-4712444, int. +46 18 4712444
Telefax 018 4712400, int. +46 18 4712400
URL <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/>

Mikael Börjesson

Det naturliga valet. En studie i studenters utbildningsval och livsstilar

SEC Research Reports/Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, No. 11

1 uppl. februari 1996

2 korr. uppl. oktober 2002

ISSN 1103-1115

Förord

Detta arbete har färdigställts inom ramen för projektet *Eliter och transnationella utbildningsstrategier*, finansierat av HSFR. Det läggs även fram som en C/D-uppsats i sociologi vid Sociologiska institutionen, Uppsala universitet. En uppsats ses ofta som en persons eller en grups verk, men i detta fall är det en alltför stor förenkling, föreliggande uppsats hade varit mer eller mindre omöjlig utan all den hjälp som jag fått av en rad olika personer. Till att börja med vill jag tacka min handledare, Hedvig Ekerwald, som har gett mig sitt fulla stöd, kommit med värdefull kritik och visat en stor entusiasm för det sociologiska forskningsarbetet, en entusiasm som jag inte har kunnat undvika att bli smittad av. Sedan vill jag tacka för det stöd jag fått från Donald Broady, Ingrid Heyman och Mikael Palme på Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm. Deras stora kunskap inom områden som det svensk utbildningsväsendet och Pierre Bourdieus sociologi har varit mig till stor hjälp. De har även gett mig möjligheten att

få uppsatsen diskuterad och kritiserad på ett seminarium.

Jag vill också tacka Christer Eriksson, Historiska institutionen, Stockholms universitet, för inspiration och goda råd, Mats Ramstedt, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, för hjälp med statistiken, min far för korrekturläsning, samt vänner och bekanta, ingen nämnd ingen glömd, för att de stått ut med en ivrig student som provat olika tankar och idéer. Ett tack även till Uppsala studentkår, som bidragit med finansiell hjälp, Ulf Heyman, Uppsala universitets administrativa enhet för hjälp med statistik, personal på de olika undersökta institutionerna för deras hjälpsamhet. Slutligen vill jag tacka alla de studenter som varit vänliga att ta sig tid att fylla i min enkät, utan Er hade denna uppsats definitivt inte sett dagens ljus.

Stockholm, våren 1996
Mikael Börjesson

Innehållsförteckning

<i>Förord</i>	3
Innehållsförteckning	5
<i>Inledning</i>	7
1 Den epistemologiska vaksamheten	11
Några teoretiska perspektiv på utbildning	11
Émile Durkheim och hans efterföljare	11
Det marxistiska perspektivet	12
Det mikro-orienterade och interaktiva perspektivet	13
Det weberianska perspektivet	14
En kritik av objektivism och subjektivism	14
Objektivismens problem	15
Subjektivismens problem	15
Bourdieu's lösningar	16
Bourdieu's epistemologiska program	16
Habitusbegreppet	18
Kapital	19
Fält	20
Förhållande mellan kapital, habitus och fält	20
Två möten mellan teori och empiri	21
Distinction	21
Homo academicus	24
2 Den sociala snedrekryteringen i Sverige	27
Ursprung och utbildning	28
Resultat	28
Den intelligenta medelklassen	30
Bilden av en klassresa	30
Några kritiska anmärkningar	31
3 Det svenska högskolefältet	33
Bourdieu's relevans för svensk utbildningssociologi	33
Det svenska högskolefältet	35
4 Utbildningarna och högskolefältet	36
Uppsala universitet	37
De undersökta utbildningarna	37
Institutionen för lärarutbildning	39
Datavetenskaplig institution	40
Ekonomiska institutionen	40
Juridiska institutionen	41
Sociologiska institutionen	41
Konstvetenskapliga institutionen	42
Generella drag	43
Könsfördelningen	44
Åldersstrukturen	45
Det sociala ursprunget	46
Studierna och utbildningarnas etos	51
Grundskolläroprogrammet	51
Datavetenskapligt program	52
Ekonomiska utbildningar	53
Juridiskt program	54
Sociologiska utbildningar	55
Konstvetenskapliga utbildningar	56
Studierna i förhållande till studenternas livsbanor	57

Gymnasiebakgrund	57
Tidigare studier	57
Tidigare arbete och framtida yrke	59
Utbildningarnas svårighetsgrad	59
De studerandes livsbanor	60
Sammanfattning	60
Några reflektioner angående metoden	62
5 De studerandes kapitaltillgångar	64
Det kulturella kapitalet	64
Film - från Dagissnuten till Tystnaden	66
Musik- från Ace of Base till The Fall	68
Klassisk musik -	71
Skönlitteratur -	72
Sammanfattande diskussion	74
Det ekonomiska kapitalet	77
Studiefinansiering	78
Boende	79
Konsumtion och kapitalvaror	81
Sammanfattande diskussion	82
Det sociala kapitalet	82
Föreningar	83
Nationslivet	84
Militärtjänstgöring	86
Kamrater och vänner	86
Sammanfattande diskussion	87
Förhållande till kroppen	87
Idrottsutövande	88
Kläder - ett socialt uttryck	89
Förhållande till omvärlden	90
Utlandsvistelser	91
Massmedia	91
Politiska preferenser	94
Sammanfattande diskussion	95
Förhållande till tiden	95
Sammanfattande diskussion	97
6 De studerandes olika habitus	99
Grundskolläroprogrammet	99
Datavetenskapligt program	100
De ekonomiska utbildningarna	101
Juridiskt program	101
De sociologiska utbildningarna	102
Konstvetenskapliga utbildningar	103
7 Det naturliga valet	105
Appendix 1 Materialet	110
Appendix 2 Tabeller refererande till kapitel 4	112
Appendix 3 Tabeller refererande till kapitel 5	116
Appendix 4 Enkäten	122
Tabell- och diagramförteckning	130
Litteraturförteckning	131
Litteraturförteckning	131

Inledning

Begrepp leder oss till undersökningar. Är uttryck för vårt intresse och styr vårt intresse.

(Ludwig Wittgenstein, Filosofiska undersökningar § 570)

Sedan seklets början har det funnits en vilja att minska den sociala snedrekryteringen inom utbildningsväsendet. Många av de utbildningspolitiska reformerna kan ses mot bakgrund av denna vilja. Frågan är då hur väl dessa reformer har slagit ut. De sociologiska forskarna Robert Eriksson och Jan O. Jonsson ger oss svaret att den sociala snedrekryteringen visserligen har minskat det senaste seklet, men långtifrån till den grad att den har eliminerats. De politiska insatserna har således inte lyckats med detta för utbildningspolitiken grundläggande projekt. Det svar som vi kan utläsa i Erikssons och Jonssons studie är att orsakerna bakom den sociala snedrekryteringen ligger utanför den direkta utbildningspolitiskt påverkbara sfären eftersom 90 procent av variansen kan förklaras utifrån de studerandes föräldrars sociala klass, utbildningsnivå och ekonomiska förhållanden. Att således minska snedrekryteringen krä-

ver mer genomgripande åtgärder än införande av regionala högskolor och högskoleprov.

Nu är emellertid föreliggande uppsats inget politiskt handlingsprogram. Min avsikt är inte att försöka hitta möjliga åtgärder för att minska den sociala snedrekryteringen till högre studier, snarare att problematisera denna forskning. Det är enligt min mening olyckligt att den sociologiska forskningen allierar sig alltför starkt med den politiska sfären. Problemet med forskning som syftar till politiska åtgärder är att denna tenderar att ge en alltför förenklad syn på den sociala världen. Det ligger i den politiska retoriken att enkla lösningar eftersträvas. Utspel som "Sänk skatten så blir allt bra", "Förbjud rasistiska organisationer, så blir vi av med rasismen", "Vi måste gå med i EU för att få ordning på ekonomin" kan ses som exempel på detta. Emellertid är verkligheten mycket mer komplex än vad den politiska diskursen

förespeglar och faran finns här att den sociologiska forskningen faller i fällan att servera enkla lösningar på komplexa problem. Vad som krävs är, för att tala med den franske sociologen Pierre Bourdieu, en sociologi på egna ben, en sociologi som arbetar utifrån sina egna begrepp och metoder och som strävar efter att förstå den sociala verkligheten utifrån sina egna premisser.

Vi behöver dock utveckla dessa tankar något mer i detalj innan vi ger oss i kast med själva undersökningen. Den hittills mest omfattande undersökningen av den sociala snedrekryteringen till högre studier i Sverige finner vi i ovan nämnda Robert Eriksson och Jan O Jonssons SOU-rapport *Ursprung och utbildning*. Jag kommer nedan att diskutera deras metod och resultat mer ingående; här kan vi nöja oss med en kort karaktäristik. Författarna använder flera olika riksrepresentativa material och kartlägger snedrekryteringen till högre studier under hela 1900-talet, med tyngdpunkt på de senaste 20 åren. De delar in samhällets individer i sju olika socioekonomiska grupper och de högre studierna i tre kategorier, korta utbildningar, långa utbildningar och prestigeutbildningar. Deras metod är kvantitativ och deras mål är att finna den modell som bäst förklarar snedrekryteringen, dvs. komma åt vilka faktorer som kan förklara den största delen av variansen. Som ovan nämnts kommer de fram till att de viktigaste faktorerna bakom snedrekryteringen är de studerandes föräldrars sociala klass, utbildningsnivå och ekonomi, vilka förklarar ca 90 procent av variansen. Nåväl, vad kan man nu invända mot detta? Låt mig ställa några frågor som kan vara bra att ha i åtanke vid den vidare läsningen: Vad säger att den mest intressanta aspekten av utbildningsväsendet är olika samhällsgruppers representation på olika nivåer? (Vi måste dock hålla i minnet att Eriksson och Jonsson har genomfört sin studie på uppdrag av utbildningsdepartementet och således varit styrda

av deras direktiv.) Är indelningen i sju olika samhällsklasser den mest adekvata? Är indelningen av de högre studierna i tre kategorier den mest adekvata? Vad ger den kvantitativa metoden oss för förståelse av de olika fenomenen?

Anledningen till att jag ställer dessa frågor har att göra med sociologins egen logik.¹ Sociologin syftar ofta till att förklara sociala fenomen. För att förklara något krävs en abstraktion, att verkligheten fångas i en teoretisk modell, och frågan är här hur pass lyckat detta är. Det finns framför allt två problem här, dels tenderar ibland dessa modeller att bli mer verkliga än verkligheten, dels finns en risk att de modeller som ställs upp redan på förhand är alltför begränsade för att fånga vad de avser fånga och att data sedan pressas in för att passa modellen. Vi kan också utifrån Bourdieus analyser av det franska samhället finna en annan invändning mot en alltför oreflekterad användning av teoretiska förklaringsmodeller. I *Distinction* analyserar Bourdieu det franska samhällets tycke och smak. Han visar att de strider om den rätta smaken som utkämpas är insatser i en social kamp mellan olika sociala grupper. Här utgör klassificeringen en viktig komponent. Genom att kategorisera olika fenomen som bra/dåliga, konst/icke konst, maskulina/feminina, hög/låg stil etc. försöker grupperingar att legitimera sin egen smak eller sin egen livsstil. Detta gör att kategoriseringar av den sociala verkligheten långtifrån är neutrala och att det här finns en fara i att forskaren oreflekterat tar över begrepp och klassificeringar från den sociala världen till forskningen och därmed bidrar till att stärka en viss grupps position. Frågan är då hur en kritisk sociologi skall bedrivas och jag skall i denna uppsats skissera det program som Bourdieu utarbetat samt försöka tillämpa detta i en undersökning av några utbildningsvarianter vid Uppsala universitet. Den första uppgiften blir

¹ Jag säger inte att all sociologi drabbas av dessa invändningar, det finns exempelvis mer induktiva strategier som Grounded theory, men även dessa former

av sociologi har naturligtvis problem inbyggda i sin metodologi och teori.

emellertid att presentera Bourdieus sociologiska projekt och hans grundläggande begrepp (kapitel 1). Sedan ges en bild av den svenska utbildningssociologin, där resultat och metoder presenteras och diskuteras utifrån ett bourdieuskt perspektiv (kapitel 2) och jag ämnar även redovisa resultat från en tillämpning av Bourdieus program i en studie av den svenska högskolan genomförd av Donald Broady och Mikael Palme (kapitel 3). Därefter följer den empiriska undersökningen som är baserad på en enkätundersökning besvarad av 234 studerande vid olika utbildningar inom Uppsala universitet. Den empiriska undersökningen är vidare delad i tre delar. Del ett (kapitel 4) behandlar de undersökta utbildningarna i ett generellt perspektiv och här görs ett försök

att placera in dem i det svenska högskolefältet. Jag kommer även här att redogöra resultat för de studerandes ålder, kön, sociala ursprung, tidigare erfarenheter samt förhållande till studierna. Del två (kapitel 5) behandlar de studerandes olika kapitaltillgångar (kulturellt, ekonomiskt och socialt kapital) samt diskuterar de studerandes förhållande till kroppen, omvärlden och tiden. Del tre (kapitel 6) sammanfattar i viss mån de tidigare resultaten och diskuterar de studerandes habitus. Uppsatsen avslutas sedan med en mer generell diskussion där de framkomna resultaten sätts in i ett större perspektiv och diskuteras i förhållande till tidigare forskning (kapitel 7).

1 Den epistemologiska vaksamheten²

- Pierre Bourdieus sociologiska program och centrala begrepp

On the whole scientific methods are at least as important as any other result of the research: for it is upon the insight in the method that the scientific spirit depends: and if these methods were lost, then all the results of science could not prevent a renewed triumph of superstition and nonsense...
(Nietzsche, *Human, All-Too-Human*, § 635)³⁴

Det grundläggande teoretiska och metodologiska programmet för denna uppsats bygger på Pierre Bourdieus sociologi. Jag ämnar i detta kapitel redogöra för min läsning av Bourdieu, framför allt utifrån två aspekter, hans epistemologiska program och hans centrala begrepp. Donald Broady, som gjort en omfattande studie av Pierre Bourdieus sociologi och dess förhållande till den historiska epistemologin, menar att Bourdieus begrepp och intentioner får sin fulla mening i mötet med empirin och jag är beredd att hålla med om detta. Av denna anledning är det även intressant att se hur Bourdieu använder sina begrepp och förverkligar sina epistemologiska intentioner i de undersökningar han har utfört och jag tänker presentera två av Bourdieus centrala arbeten, *Distinction* och *Homo academicus*, mer i detalj. Först skall jag dock skissera andra möjliga teoretiska perspektiv och diskutera dessa.

Några teoretiska perspektiv på utbildning

Till grund för denna redogörelse av olika teoretiska perspektiv ligger David Blackledges och Barry Hunts *Sociological Interpretations on Education*. Författarna urskiljer tre olika större perspektiv, det durkheimska, det marxistiska och det mikro-orienterade innefattande det weberianska perspektivet, vilka jag här kort ämnar presentera och diskutera.

Émile Durkheim och hans efterföljare.

Durkheim anses vara sociologins fader i Frankrike och var en av de första sociologer som intresserade sig för studier av utbildning. Hans tankar kring utbildning utgår från hans allmänna tankar om samhället. Två viktiga karaktäristiska för utbildningen är att utbildningen förändras med samhället och att utbildningen fyller en funktion i den

² Titeln är hämtad från Donald Broadys avhandling *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, s 460.

samhälleliga organismen. Funktionsaspekten är viktig i det industrialiserade samhället och här menar Durkheim att utbildningen skall tillfredsställa samhällets behov och inte individens.³ Durkheims tänkande kan kritiseras för mycket, att individen blir helt determinerad, att han ej lyckas förklara hur samhället förändras, att han är konservativ och att hans teori har klara moraliska övertoner som kan ifrågasättas.⁴ Trots detta har grunddragen i hans tänkande levt kvar och förts vidare av senare forskare, även om dessa ofta fått sträva i motvind. En central tanke för Durkheims syn på utbildning är att denna har blivit mer och mer koncentrerad på individen, vilket han ser i relation till att samhället alltmer individualiserats. Denna tanke bygger Hargreaves vidare på och ser ett problem i denna tendens. Han menar att arbetarklassens moralkodex bygger på ett kollektivt tänkande och att detta inte tillgodoses av skolan. Resultatet blir att arbetarklassens barn söker andra identifikationer än skolans ideal och finner dessa i idrottens laganda och i musikens gemenskap.⁵ Den kanske mest kände anhängaren av Durkheim är Bernstein som bygger vidare på flera av Durkheims viktigare begrepp.⁶ En intressant tanke hos Bernstein är den att skolan utvecklats ett implicit regelsystem, vilket svarar mot de uppfostringsideal som medelklassen omfattar och resultatet blir att medelklassens barn klarar sig bättre i skolan.⁷

En teori som har flera beröringspunkter med Durkheims är Talcott Parsons struktur-funktionalism. I likhet med Durkheim ser han samhället som en organism där olika institutioner i samhället har olika funktioner. Utbildningens funktion är i huvudsak att få eleverna att internalisera de allmänna värdena som finns i samhället. En annan funktion är att få rätt man på rätt plats i samhället.

³ David Blackledge & Barry Hunt, *Sociological Interpretations of Education*, Routledge, (1985) 1989, s 7-10.

⁴ *Ibid.*, s 21-25.

⁵ *Ibid.*, s 28-32. Blackledge och Hunt ifrågasätter om inte Hargreaves romantiserar arbetarklassens sammanhållning och är kritiska till hans kritik av skolans ensidiga betoning av intellektuella färdigheter, vilket

Talcott Parsons tanke är att alla elever bemöts på samma sätt av skolan, vilket Blackledge och Hunt ställer sig mycket kritiska till. De ifrågasätter överhuvudtaget teorins grundvalar, då de menar att den ej kan förklara varför samhället förändras, att den negligerar att det faktiskt finns motstridiga intressen och värderingar i samhället, mm.⁸

Det marxistiska perspektivet

Till skillnad från både Durkheim och Talcott Parsons, som båda betraktar samhället ur ett konsensusperspektiv, betraktar Marx och hans efterföljare samhället ur ett konfliktperspektiv. En likhet är att Marx också betonar strukturens företräde före individen. Blackledge och Hunt försöker reda ut om det är rätt eller fel att se Marx som determinist, dvs. att allt mänskligt handlande är styrt av de materiella villkoren, åtminstone i sista instans. De konstaterar att Marx är ambivalent på denna punkt och de tar sitt avstamp i denna ambivalens vid beskrivningen av teorier om utbildning hos Marx efterföljare.⁹

Den ena traditionen förespråkar en deterministisk syn på utbildning, dvs. att utbildningen styrs av de rådande materiella villkoren och att dess uppgift är att reproducera de rådande förhållandena. S. Bowles och H. Gintis menar att denna reproduktion sker genom en korrespondensprincip, dvs. att kraven inom utbildningen korresponderar mot kraven inom arbetslivet, exempelvis genom träning att passa tider och hierarkiserad struktur med respekt för överheten. De poängterar att utbildningen är en produkt av klasskampen och vänder sig mot alltför förenklade analyser där utbildningen ses som helt determinerad av den styrande klassen. Även de lägre klasserna ställer krav på utbildningen, men på det stora hela slår klasskampen om utbildningen över till de

de menar är en förutsättning för andra färdigheter (*Ibid.*, s 38-44).

⁶ Dock på ett något förvirrande sätt om man får tro författarna (*Ibid.*, s 44ff, 60f).

⁷ *Ibid.*, s 53ff. (En liknande tankegång återfinns även hos Hedvig Ekerwald i *Den intelligenta medelklassen*, vilket vi kommer att se nedan).

⁸ *Ibid.*, s 67-75.

⁹ *Ibid.*, s 113-132.

styrande klassernas fördel.¹⁰ Det marxistiskt-strukturalistiska perspektivet med Louis Althusser i spetsen kan också ses som en teori om utbildningen som reproduktionssystem av samhället. Grundläggande för Althusser är att individen är obetydlig i sammanhanget, det är de samhälleliga strukturerna som är av intresse och här ser han staten som en ideologisk överbyggnad, determinerad av de materiella villkoren. Tanken är att det är omöjligt att förändra utbildningen om inte hela den ekonomiska strukturen förändras i grunden.¹¹

Den andra traditionen inom det marxistiska perspektivet kan ses som en kritik av ett alltför förenklat reproduktionstänkande. Kritiken grundar sig på två tankar, för det första att individer har en större betydelse, de är inte helt determinerade av samhällsstrukturen, och detta leder över till den andra tanken att kulturbetingelser är viktiga för att förstå utbildningens funktion. Företrädare för detta perspektiv är bland andra Michel Appel, Henry Giroux och Paul Willis.¹² Willis menar exempelvis att det är viktigt att betona att reproduktionen inom utbildningen inte är något automatiskt skeende, utan att det finns klara kulturella motståndstrategier fr a hos arbetarklassen. Skolan är således en scen för strider, där lärare representerar de samhälleliga värdena, läs medelklassens, vilka ifrågasätts av arbetarklass eleverna som utvecklar en motkultur innehållande respektlöshet för lärare och kunskap och protesthandlingar som skolk, drognyttjande och våld. Willis fortsätter och menar att denna motkultur dock reproducerar det rådande samhällssystemet, då denna arbetarkultur är positiv till manuellt arbete, vilket gör att arbetarstammen reproduceras. Det finns i motkulturen ingen vilja att förändra det rådande systemet, bara en vilja att själva inte förnedra sig med mentalt arbete.¹³

¹⁰ Ibid., s 134-142.

¹¹ Ibid., s 159-161.

¹² Ibid., s 179, 195.

¹³ Ibid., 182-186, 208ff. Blackledge och Hunt ifrågasätter Willis' teori utifrån hans egna empiriska grunder och menar att han gör en alltför grov förenkling av sina resultat. Eftersom han undersöker en skola där i princip alla har arbetarklassbakgrund kan han

Blackledge och Hunt ifrågasätter hela den marxistiska teorins relevans för utbildningssociologin utifrån den ambivalens de funnit i teorin. De menar att om man utgår från att ekonomin helt determinerar utbildningen, så strider detta mot empiriska fakta. Utgår man ifrån att ekonomin i sista instans determinerar utbildningen uppstår svårigheten att definiera vad som avses med i sista instans och även om man gör detta menar de att teorin blir trivialt sann och därmed, med hänvisning till Popper, omöjlig att falsifiera. Och vidare om man menar att individer är autonoma så blir problemet att förklara varför just det marxistiska perspektivet skulle vara det mest relevanta för utbildningssociologin.¹⁴

Det mikro-orienterade och interaktiva perspektivet

Nu är inte de mer eller mindre strukturorienterade perspektiven som presenterats ovan allena rådande inom utbildningssociologin. En rad olika riktningar har kritiserat strukturteorierna för att förvandla människor till individer utan frihet, vilja och förmåga att bestämma över sina egna handlingar. Gemensamt för dessa kritiker är att de betonar vikten av att studera mötet mellan lärare och elever i själva undervisningssituationen.¹⁵ Symboliska interaktionister har utvecklat teorier där de analyserar hur lärare och elever definierar skolsituationen och sina egna och motpartens roller. Roller skall dock inte förstås som determinerande utan de kan hela tiden förändras genom omdefinitioner, vilket kan ske i skolsituationen, där vissa menar att det pågår en kamp mellan elever och lärare om rätten att definiera situationen.¹⁶ Etnometodologerna är också intresserade av själva skolsituationen, men de fokuserar mer på vilka metoder som används för att forma den sociala verkligheten.¹⁷ Blackledge och Hunt finner dessa

inte dra slutsatsen att det finns en gemensam motkultur hos arbetare eftersom denna motkultur bara manifesteras av en minoritet av skolans elever. Ibid., s 216f.

¹⁴ Ibid., s 198-202.

¹⁵ Ibid., s 233ff.

¹⁶ Ibid., s 238-246.

¹⁷ Ibid., s 277ff.

perspektiv värdefulla utifrån att de ökar förståelsen av skolsituationen, men är å andra sidan kritiska mot att denna inte sätts i relation till övriga samhället. De symboliska interaktionisterna kan med få undantag redogöra för hur de olika rollerna uppstår, de tas mer eller mindre för givna och skolsituationen tenderar att hänga fritt i luften utan kontakt med samhället i stort.¹⁸

Det weberianska perspektivet

Blackledge och Hunt avslutar så sin genomgång av de olika teoretiska perspektiven inom utbildningssociologin genom att lyfta fram det teoretiska perspektiv de anser vara mest relevant, nämligen det weberianska genom att presentera tre företrädare för detta: Ronald King, Randall Collins och Margaret Archer. Fördelarna med det weberianska perspektivet menar Blackledge och Hunt vara att det kombinerar ett makro- och ett mikroperspektiv samt att det är pluralistiskt på så sätt att det tar hänsyn till att det finns flera grupper inom samhället som strider om utbildningen, nämligen klassgrupper, statusgrupper och partiorganiserade grupper.¹⁹

För att summera kan vi säga att vad Blackledge och Hunt är ute efter är en teori som överbryggas den vanliga dikotomin inom sociologin mellan mikro och makroperspektiv samtidigt som de föredrar ett pluralistiskt perspektiv före ett endimensionellt. Intressant att notera här är att författarna endast lyfter fram det weberianska perspektivet som tänkbart. En titt i en vanlig handbok över sociologiska teorier ger oss flera förslag på teoretiker med liknande idéer: Anthony Giddens, Jürgen Habermas och Pierre Bourdieu för att nämna några.²⁰ Visserligen nämner Blackledge och Hunt Bourdieu men de ser honom som en företrädare

för ett marxistiskt reproduktionsperspektiv.²¹ Att Bourdieu sammankopplas med denna tradition är tämligen vanligt inom den anglosaxiska utbildningssociologin,²² men frågan är hur pass rättvist detta epitet är. För att få svaret på denna fråga måste vi rikta blickarna mot Bourdieus sociologi och här kan den dikotomi mellan mikro och makro, eller med ett annat synsätt, objektivism och subjektivism, som Blackledge och Hunt menar bör överbryggas, tjäna som en lämplig utgångspunkt.

En kritik av objektivism och subjektivism

En central intention i Bourdieus sociologi är att överbrygga distinktionen mellan objektivism och subjektivism; ja, vi skulle kunna utvidga denna intention till att gälla flertalet av de dikotomier som finns inom sociologin, så som teori-empiri, aktör-struktur, mikro-makro, individ-samhälle, diakronism-synkronism, kvantitativ-kvalitativ, kropp-själ.²³ Här är det emellertid mest lämpat att ta en utgångspunkt i dikotomin mellan objektivism och subjektivism eftersom Bourdieu i sitt mest utförliga teoretiska verk, *The Logic of Practice*, just utgår från denna dikotomi och vi kan i första meningen läsa följande:

*Of all oppositions that artificially divide social science, the most fundamental, and the most ruinous, is the one that is set up between subjectivism and objectivism.*²⁴

Bourdieu kritiserar här dessa två filosofiska utgångspunkter och försöker visa på vägar bortom denna klassiska dualism. Det är intressant att studera denna kritik mer i detalj för att sedan se på de lösningar han framlägger för att komma bortom dualismen.

¹⁸ Ibid., s 279ff.

¹⁹ Ibid., s 318-336. Möjligen skulle man här kunna rikta samma kritik mot det weberianska perspektivet, som författarna gör mot det marxistiska, att teorin blir trivialt sann då den förklarar "allt" och därmed är omöjlig att falsifiera.

²⁰ Se exempelvis George Ritzer, *Sociological Theory*, McGraw-Hill (1988) 1992.

²¹ David Blackledge & Barry Hunt, *Sociological Interpretations of Education*, s 163-175.

²² Se Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 152ff och Pierre Bourdieu & Loïc J.D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, Polity Press, 1992, s 4, 79ff.

²³ Se exempelvis Pierre Bourdieu & Loïc J.D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, s 7, 15, och Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 13.

²⁴ Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, (1980), Polity Press, 1992, s 25.

Till att börja med är det viktigt att förstå varför Bourdieu tar sin utgångspunkt just i dualismen mellan objektivism och subjektivism. Sedan Descartes har den franska filosofin präglats av ett dualistiskt tänkande där filosoferna hela tiden har varit tvungna att på ett eller annat sätt förhålla sig till denna problematik. Bourdieu inträder i det filosofiska fältet under 50-talet då detta fält dominerades av Sartre och existentialismen, med dess betoning av det subjektiva. Som en reaktion mot detta tänkande kan mycket av 60-talets betoning av strukturer ses. Man proklamerade att människan, subjektet, är död. Bourdieu var även han under 60-talet strukturalistiskt inspirerad, även om han inte svalde strukturalismens tankar med hull och hår, och kom alltmer att orientera sig bort från strukturalismen. Bourdieus strävan att komma bortom objektivismen och subjektivismen kan delvis ses som en uppgörelse med den franska filosofiska diskursen.²⁵ Vilka tillkortakommanden ser då Bourdieu med respektive perspektiv?

Objektivismens problem

Den kritik som Bourdieu riktar mot objektivismen har flera olika aspekter. För det första ser han en fara i att exempelvis strukturalister tar strukturerna och modellerna för mer verkliga än verkligheten. Den franska strukturalistiska traditionen, framför allt Althusser, har haft en benägenhet att betona teorier över empiri och Bourdieus kritik här är att en teori utan empirisk förankring inte är mycket till teori.²⁶ Exempelvis menar Bourdieu att man inte kan avgöra huruvida den marxistiska frågan om basen som bestämmande i sista instans är korrekt utan att empiriskt undersöka detta.²⁷ Ett andra problem som Bourdieu lyfter fram

här är att strukturalisterna och objektivister (i den meningen att man anser att det intressanta är de objektiva faktum som ligger utanför subjektets upplevelser) negligerar subjektets upplevelser av verkligheten och att individerna därmed ses som helt determinerade av ett system utan egen förmåga att handla. Det blir även svårt att förklara hur olika system förändras. För det tredje får betonandet av strukturen över individen, teori över empiri konsekvenser för hur man betraktar människors handlande. Många strukturalister tenderar att se människors handlande som styrt av explicita regler, vilket är en felaktig uppfattning enligt Bourdieu. Han anser istället att människors beteende kan verka vara styrt av medvetna regler, men att det snarare är frågan om regelartade beteenden som inte är resultat av direkt medvetna strategier. Det är alltså en stor skillnad mellan att säga att människor styrs av explicita regelsystem och att deras beteende antar regelartade system. Denna kritik grundar Bourdieu i en tanke om den sociala verkligheten som oerhört komplex och att det vore omöjligt att agera i denna om man endast skulle följa explicita regler. Det handlar snarare om en praktisk känsla för att agera inom ett specifikt socialt system, en praktisk känsla som är resultatet av ett tidskrävande arbete.²⁸

Subjektivismens problem

Bourdies kritik mot subjektivismen är att denna helt missar att subjektet är inskrivet i ett socialt sammanhang, att man föds in i en strukturerad värld och således inte är helt fri. De företrädare som Bourdieu explicit riktar sin kritik mot är Sartre och *rational agent*-teoretiker som Jon Elster. Bourdieu ser två problem med dessa former av sub-

²⁵ Bourdieus förhållande till den franska filosofin är hämtat från Donald Broadys *Sociologi och epistemologi*, s 24-54 och från Pierre Bourdieu, *In Other Words - Essays Towards a Reflexive Sociology*, Stanford University Press, (1990) 1994, s 3ff. Anledningen till denna lilla utläggning är att det för anglosaxiskt orienterad samhällsvetare finns en risk att man missbedömer och missförstår Bourdieus projekt om man inte ser det mot bakgrund av de filosofiska traditioner som en fransk sociolog med filosofisk utbildning har att förhålla sig till. Här tänker jag

exempelvis på Axel van der Berg som i en artikel i *Sociologisk forskning* kritiserar Bourdieu för att det är oklart vem han argumenterar mot och att kritiken är alltför missriktande för att egentligen drabba någon. van der Berg negligerar här det inflytande tänkare som Sartre, Levi-Strauss och Althusser har haft inom det filosofiska fältet i Frankrike.

²⁶ Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, s 30ff.

²⁷ Donald Broadys, *Sociologi och epistemologi*, s 282ff.

²⁸ Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, s 30ff.

ektivism, dels kan man ifrågasätta om subjektet verkligen är helt fritt eller rationellt, dels är det med denna syn på subjektet omöjligt att komma åt de olika förhållanden som ligger bakom subjektets syn på tillvaron. Bourdieus kritik kan ses både som teoretisk, att han ifrågasätter de teoretiska grundvalarna för subjektivismen, och som riktad utifrån ett empiriskt perspektiv. Olika former av *rational agent*-teorier är ofta ej förankrade i empirin, man konstruerar hypotetiska exempel, exempelvis det spelteoretiska paradexemplet *prisoners dilemma*, som sedan tas som modell för verkligheten.²⁹

Den nordamerikanske sociologen Axel van der Berg, som i en artikel i *Sociologisk forskning* kritiserar Bourdieus teoretiska utgångspunkter, menar att Bourdieus kritik av objektivismen och subjektivismen är diffus och att ingen skulle vara kapabel att göra misstaget att blanda ihop den sociologiska verklighetsmodellen med verkligheten själv eller att tro att det stora flertalet av de subjektivistiska forskarna knappast skulle anse att den subjektiva uppfattningen av tillvaron ger en total beskrivning av verkligheten.³⁰ Men van der Berg missar här Bourdieus avgörande poäng; det räcker inte för Bourdieu att objektivisterna är medvetna om att deras modeller är konstruktioner och att subjektivisterna inte anser sig ge en total bild av den sociala verkligheten. Poängen för Bourdieu är att en sociologi som ej tar med båda aspekterna i beräkningen är en haltande sociologi. För att förstå den sociala världen är man tvungen att ta hänsyn till både de samhällliga strukturerna och individernas upplevelse av den sociala världen. Men detta är ej tillräckligt för Bourdieu, det krävs vidare en analys av de sociala förutsättningar som ligger bakom den vetenskapliga positionen. Här riktar Bourdieu kritik mot såväl objektivister som subjektivister, vilka inte objektiverar sin egen position och därmed projicerar sitt perspektiv på verkligheten. Efter denna kritik presenterar sedan Bourdieu två

vägar att nå bortom objektivismen och subjektivismen, begreppet habitus och sitt epistemologiskt program.

Bourdies lösningar

Detta avsnitt syftar i första hand till att presentera Bourdieus epistemologiska program och hans begrepp habitus. Jag har valt att börja med att skissera det epistemologiska programmet eftersom jag tror att begreppet habitus blir lättare att förstå mot bakgrund av Bourdieus epistemologiska intentioner. Jag kommer även att kort redogöra för två andra mycket centrala begrepp i Bourdieus sociologi, kapital och fält samt förhållandet mellan de tre mest centrala begreppen.

Bourdies epistemologiska program

Donald Broady argumenterar i sin avhandling *Sociologi och epistemologi*, för att Bourdieus hela sociologiska projekt i grund och botten är ett försök att finna "den sociologiska kunskapens betingelser, möjligheter och gränser"³¹ dvs. att det är en sociologins epistemologi. Eftersom denna intention genomsyrar stora delar av Bourdieus produktion, som är tämligen omfattande, ca 10 000 sidor, kommer denna redogörelse för Bourdieus epistemologiska program att grundas på Broadys avhandling; det hade helt enkelt blivit en alltför stor uppgift att utifrån Bourdieus produktion redogöra för hans epistemologiska program. Jag kommer dock senare att se hur detta program realiserar i två av Bourdieus viktigaste undersökningar.

Epistemologi betyder läran om kunskap, vetande och vetenskap.³² Vad innebär kunskap, hur når vi kunskap, vad utmärker vetenskapen, är centrala frågor för epistemologin. Bourdieus epistemologiska intentioner kan delas in i två delar. Den första är att slå fast vad vetenskap innebär och den andra är studera hur vetenskap produceras. Vad innebär då vetenskap och framför allt sociologisk vetenskap för Bourdieu? En

²⁹ Ibid., s 49f.

³⁰ Axel van der Berg, Logiken i Bourdieus praktik - En avvikande uppfattning, i *Sociologisk forskning*, nr.1 1992, s 31f.

³¹ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 575.

³² Paul Lübecke (red.), *Filosoflexikonet*, (1983), Forum, 1988, s 137.

grundläggande tanke för Bourdieu är att vetenskapen skiljer sig från det spontana tänkandet. Man måste åstadkomma ett ”brott” mot det spontana tänkandet, inte ta saker och ting för vad de i vardaglig mening verkar vara.³³ För att lyckas med detta är statistik ett viktigt medel, lika viktigt för sociologen som experimentet är för naturvetaren.³⁴ Men statistiken är ett tveeggat vapen. Används den på fel sätt, leder det bara till att det spontana tänkande befästs. Bourdieu är starkt kritisk mot den anglosaxiska traditionens användande av statistik, som i mångt och mycket ger de resultat man kan förvänta, dvs. är beroende av det fåtal (i jämförelse med Bourdieu) variabler som undersöks och de hypoteser som ställs upp på förhand av forskaren.³⁵ Bourdieu använder istället korrespondensanalys som är en mer induktiv metod. Tanken är att man inte utgår från hypoteser, utan att själva metoden genererar hypoteser, vilka sedan kan prövas med mer omfattande analyser. En annan skillnad är att korrespondensanalysen bygger på relationer mellan olika fenomen och resulterar i ”kartor”, där avstånd mellan positioner framgår och inte är lika sambandsfixerad som andra logiska modeller. Korrespondensanalysen ger möjlighet att analysera en stor mängd data och åskådliggöra hur dessa hänger samman.³⁶ Men statistiken är inget självändamål, det är bara en förutsättning för att komma bortom det spontana tänkandet, och där den statistiska analysen tar slut, tar det egentliga sociologiska tänkandet vid. Bourdieu försöker här att ge de olika skillnaderna som korrespondensanalysen blottlagt mening, vilket delvis sker genom mer fenomenologiska analyser.³⁷ Detta kan vi se som ett försök att komma bortom distinktionen mellan objektivitet och subjektivitet. För att förstå agenterna behövs den statistiska analysen och för att förstå de statistiska resultaten måste man ta med agenternas perspektiv i beräkningen.

³³ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 442ff.

³⁴ *Ibid.*, s 397ff.

³⁵ *Ibid.*, s 475, 479ff, 494, 515 och 523.

³⁶ *Ibid.*, s 485-513.

³⁷ *Ibid.*, s 505 och 509.

Men det räcker inte för Bourdieu att bryta med det spontana tänkandet. Sociologin måste även bryta med andra vetenskaper. Sociologin måste stå på egna ben och utgå från sin egen tradition, skapa sina egna metoder och egna begrepp. Detta innebär emellertid inte att Bourdieu inte hämtar metoder, frågeställningar, resultat etc. från andra discipliner, bara att man måste vara medveten om vad man gör. Det krävs kort och gott en epistemologisk vaksamhet.³⁸ En konsekvens av att sociologin skall stå på sina egna ben är att sociologin skall skapa sina egna forskningsobjekt. Bourdieu följer här den historiska epistemologin och menar att vetenskapen skall konstruera sitt objekt.³⁹ Denna konstruktivism kan ses som en kritik av både induktivismen och deduktivismen, eller om man så vill, empirism och rationalism. Induktionismen och empirismen kommer till korta eftersom de tenderar att ta verkligheten för vad den oreflekterat verkar vara,⁴⁰ medan deduktivismen och rationalismen inte inser att forskaren inte intar någon privilegierad objektiv position i förhållande till forskningsobjektet.⁴¹ En annan kritik från Bourdieus sida av rationalismen och deduktionismen har vi tidigare varit inne på, nämligen att aktörerna tillskrivs explicita regelstyrda beteenden.

Vad innebär då konstruktivismen? Det är svårt att ge något enkelt svar på denna fråga. Vi kommer nedan att se några exempel på Bourdieus sätt att konstruera objekt, vilket kanske kommer att klargöra bilden. Rent generellt kan man nog säga att Bourdieus konstruktivism är en uppgörelse med det spontana tänkandet.⁴² Hans produktion innehåller åtskilliga exempel på försök att tränga bortom den spontana bilden av ett fenomen och ofta ställa frågan hur olika fenomen socialt produceras, vilka betingelser som ligger bakom. För att lyckas med detta konstruerar Bourdieu sina objekt mot den

³⁸ *Ibid.*, s 412-433, 460f.

³⁹ *Ibid.*, s 528.

⁴⁰ *Ibid.*, exempelvis s 421ff.

⁴¹ *Ibid.*, s 416.

⁴² *Ibid.*, s 528.

gängse uppfattningen, exempelvis om han studerar utbildningsväsendet vill han bryta mot ”begåvningsmyten”, och undersöka vilka betingelser som ligger bakom ”begåvningen”, eller om han studerar det konstnärliga fältet, så vill han bryta mot tanken den romantiska synen på konstnären som ett geni, som skapar för konstens skull allena.⁴³ Grundläggande i Bourdieus konstruktivism är hans relationism. Ett fenomen har ingen inneboende essens utan kan bara förstås i relation till andra fenomen.⁴⁴ Relationismen genomsyrar Bourdieus sociologi, de centrala begreppen är, vilket vi kommer att se relationella, korrespondensanalysen är relationell och på sätt och vis är även den andra delen av Bourdieus epistemologiska intention relationell.

Nu har vi fått en något skissartad bild av vad Bourdieu anser vara vetenskap, men det räcker inte att slå fast vad vetenskap innebär. Sociologen måste även tillämpa denna vetenskap på sig själv och söka de betingelser som ligger till grund för sociologens position. Varför då denna narcissiska böjelse? Vi har sett att Bourdieu kritiserat rationalismen för att den inte förstår förhållande mellan forskaren och dennes objekt. För Bourdieu finns det inget elfenbenstorn utifrån vilket forskaren kan betrakta den sociala världen. Sociologen är själv inbegripen i ett socialt sammanhang, det vetenskapliga fältet, vilket långtifrån innebär besittandet av någon neutral position.⁴⁵ Här har vi således att göra med två former av relationism, dels forskarens position i förhållande till det vetenskapliga fältet, dels forskarens position till de objekt denne studerar. Först om man är medveten om detta går det att i egentlig mening åstadkomma någonting av objektivt värde, att säga någonting som inte bara är vad som förväntas utifrån den position man innehar.⁴⁶ Vi kommer nedan att se vilka konsekvenser dessa två delar av Bourdieus epistemologiska intention innebär mer konkret för hans forskning.

⁴³ Ibid., s 528.

⁴⁴ Ibid., s 462.

⁴⁵ Se exempelvis Pierre Bourdieu, *Kultur och kritik*, (1984), Daidalos, 1992, s 83-94.

Habitusbegreppet

Den andra vägen ut ur problematiken med objektivism kontra subjektivism Bourdieu presenterar är begreppet habitus. Innan vi ger oss i kast med detta centrala begreppen är det viktigt att klargöra hur Bourdieu menar att begrepp bör förstås. Han vänder sig starkt mot lexikografiska beskrivningar av teoretiska begrepp. Bourdieus begrepp är i första hand inte begrepp som skall analyseras utifrån något abstrakt logiskt tänkande eller lyftas ut ur sin kontext, utan bör förstås som praktiska redskap i den sociologiska analysen. Det är vidare svårt att förstå begreppen var för sig, de får sin betydelse i förhållande till varandra och i mötet med empirin.⁴⁷ Nu måste vi ändå av praktiska skäl betrakta begreppen var för sig, men för att göra Bourdieu mer rättvisa ämnar jag även diskutera deras förhållande till varandra och se hur han använder sina begrepp i möte med empirin. Med detta i bakhuvudet kan vi nu ge oss i kast med habitusbegreppet.

Den mest uttömmande definitionen av habitusbegreppet menar Broady återfinns i *The Logic of Practice* och lyder i Broadys översättning som följande:

[...] habitus, system av varaktiga och överförbara dispositioner, strukturerade strukturer som är ägnade att fungera som strukturerande strukturer, det vill säga som strukturer som genererar och organiserar praktiker och representationer, vilka kan vara objektivt anpassade till sina mål utan att förutsetta någon medveten målinriktning, och utan att förmågan att bemästra dessa operationer som krävs för att nå dessa mål behöver vara artikulerade. Dessa system av dispositioner är objektivt 'reglerade' och 'reguljära' utan att alls vara resultatet av att man åtlyder regler. Allt detta leder till att de är kollektivt orkestrerade utan att vara någon skapelse av en orkesterdirigents organiserande handlande.⁴⁸

⁴⁶ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 549ff.

⁴⁷ Pierre Bourdieu & Loïc J.D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, s 94ff.

⁴⁸ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 25.

Av denna definition framgår att Bourdieu ställer sig kritisk till att agenterna skulle vara styrda av medvetna regler. Märk väl att han inte därmed påstår att det inte finns objektiva regelbundna system i den sociala verkligheten, snarare tvärtom, och det är utifrån agenternas habitus vi kan förstå denna regelbundenhet. Det är viktigt att påpeka att Bourdieu för den skull inte är determinist, dispositionerna *kan* vara omedvetet anpassade till sina mål, men behöver således inte vara det. Detta tolkar van der Berg som den traditionella lösningen på problemet mellan voluntarism och determinism, nämligen att individerna är fria inom vissa gränser, vilket han menar inte är annat än en skenlösning.⁴⁹ Min tolkning av det hela är att det beror på hur man tolkar detta val inom vissa gränser, eller framför allt hur man använder sig av denna lösning. Ett användande som är förkastligt är att så fort individers handlande inte följer en hypotes förklarar man detta med att de är fria inom vissa gränser. Poängen med Bourdieus val inom vissa gränser är att undersöka vilka gränserna är och studera hur individerna faktiskt handlar. Detta menar jag inte vara en skenlösning, utan snarare ett fruktbart överskridande av determinism och voluntarism.

För att förstå vilka gränserna är måste vi beakta den del av citatet ovan som utelämnats: ”*The conditionings associated with a particular class of conditions of existence produce [habitus...]*”⁵⁰. Habitus uppstår således inte ur tomma intet, utan är en produkt av en speciell klass av existensbetingelser. Det finns för Bourdieu på en teoretiskt grundläggande nivå inte två identiska habitus, men av naturliga skäl går det inte att bygga en sociologi på denna grundtanke. I *Distinction* utlägger Bourdieu sina tankar kring klasser av habitus. Även om det inte finns två identiska habitus, så finns det klasser av habitus, vilka konstitueras av att de är produkter av liknande livsbetingelser. Detta tillsammans med kritiken av regelstyrningen för med sig att habitus blir kollektivt

orkestrerade, men utan ledning av någon dirigent. Bourdieus analys av dessa livsbetingelser skiljer sig i mångt och mycket från den traditionella sociologin, där oftast en faktor anses konstituera en klass av individer, som den marxistiska traditionens betonde av förhållande till produktionsmedlen. Bourdieu anlägger istället ett pluralistiskt perspektiv, och här är ett annat av Bourdieus centrala begrepp, kapitalbegreppet, av stor betydelse och det kan vara på sin plats att se närmare på detta begrepp.

Kapital

Broady ger följande minidefinition av det mest grundläggande kapitalbegreppet, det symboliska kapitalet: ”*Symboliskt kapital är det som av sociala grupper igenkännes som värdefullt och tillkännes värde*”⁵¹. Bourdieu menar även att andra former av kapital är av intresse främst det kulturella kapitalet, vilket kan ses som en underavdelning av det symboliska kapitalet och är ett vitt begrepp som försöker fånga in bevaring inom finkultur, förmåga att uttrycka sig och föra sig distingerat mm, det ekonomiska kapitalet och det sociala kapitalet, vilket kort kan beskrivas som kontakter, förbindelser och släktrationer.⁵² Vid studie av mer avgränsade områden, eller fält för att använda Bourdieus terminologi, använder han sig ofta av mer specifika kapitalformer, exempelvis laborerar han inom det akademiska fältet med ett akademiskt kapital och inom det religiösa fältet med ett religiöst kapital.⁵³ Åter till Bourdieus pluralistiska syn på livsbetingelserna. Bourdieu menar alltså att en klass av liknande livsbetingelser grundar sig i liknande kapitaltillgångar, där det kulturella och det ekonomiska kapitalen är de viktigaste. Påpekas bör att det inte endast är den totala kapitalmängden som är av intresse, utan även förhållandet mellan det kulturella kapitalet och

⁴⁹ Axel van der Berg, *Logiken i Bourdieus praktik - En avvikande uppfattning*, s 36.

⁵⁰ Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, s 53.

⁵¹ Donald Broady *Sociologi och epistemologi*, s 169.

⁵² *Ibid.*, s 169ff.

⁵³ *Ibid.*, s 176.

det ekonomiska kapitalet, samt kapitalens utveckling över tid.⁵⁴

Fält

Broady definierar fältbegrepp enligt följande: ”system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt”⁵⁵. Fältbegreppet är således ett relationellt begrepp, en position definieras i förhållande till de andra positionerna. Bourdieu har genom åren använt fältbegreppet för att studera en rad olika former av fält, det litterära fältet, modeskaparnas fält, det religiösa fältet och det akademiska fältet för att nämna några.⁵⁶ För att vi skall kunna tala om ett fält menar Bourdieu att detta måste fungera enligt en egen logik, att det är relativt autonomt i förhållande till andra fält. Detta innebär att det inom fältet måste finnas institutioner som konsekurerar, dvs. fastslår, vad som inom fältet är just eftersträvarsvärt. Det krävs att specialister är verksamma inom fältet, vilka kan vara skapare av produkter, bedömare av produkter eller människor som livnär sig på att handla med produkterna. Broady åskådliggör detta med att hänvisa till det litterära fältet där det finns olika institutioner som just avgör vad som är god litteratur, vilket är det den gemensamma kampen inom fältet handlar om att definiera och detta svarar mot kravet på relativ autonomi. Det finns även inom fältet specialiserade agenter så som producenter, dvs. författarna, bedömare, dvs. litteraturkritiker och litteraturforskare samt ekonomiska intressenter, dvs. förläggare. Utöver detta finner vi även en rad specialiserade institutioner, så som litteraturvetenskapliga institutioner, författarorganisationer, förlag, litterära magasin mm.⁵⁷

Ett tecken på att ett fält existerar är att detta är kapabelt att transformera andra fälts diskurser till specifika problem inom fältet, att

exempelvis samhällliga politiska frågor inom det litterära fältet transformeras till strider om den legitima stilen eller genrer.⁵⁸ Ett fälts utsträckning definieras av dess verkningskraft, dvs. när fältet ej längre förmår att påverka agenterna eller institutionerna kan dessa sägas ligga utanför fältets domän. Att sedan avgöra vad som utgör ett fält är för Bourdieu en empirisk fråga, som ej går att lösa teoretiskt.⁵⁹

Förhållande mellan kapital, habitus och fält

Ovan påpekades att Bourdieus nyckelbegrepp är svåra att få grepp om var för sig och det är därför viktigt att se hur de hänger ihop. Här har vi att göra med två nivåer, en teoretisk och en empiriskt praktisk nivå. På det teoretiska planet hänger begreppen ihop på så sätt att kapitalet är verkningslöst utan en marknad, dvs. det får sitt värde i förhållande till ett fält. Nu kan visserligen vissa former av kapital värderas högt inom flera olika fält, men detta är inte nödvändigt. Kapital kan vidare ses som dels lagrat i titlar och materiella ting, exempelvis är det kulturella kapitalet starkt knutet till utbildningstitlar och det ekonomiska kapitalet till värdepapper och materiella tillgångar, dels lagrat i kroppen i form av sätt att röra sig och föra sig; en hög utbildning för med sig ett visst förhållningssätt till den egna kroppen. Med andra ord kan vi uttrycka det som att kapitalet existerar i habitus, medan däremot det omvända inte alltid behöver gälla, ett specifikt habitus är endast kapital om det erkännes som värdefullt inom ett fält. Ett fält är otänkbart utan ett visst specifikt kapital som verkar inom detta. Men det krävs också olika former av habitus, dvs. agenter som är verksamma inom fältet för att det skall fungera som ett fält. Ser vi sedan till den empiriskt praktiska nivån så kan vi säga att Bourdieus senare arbeten struktureras av att han ringar in sitt studieobjekt från två

⁵⁴ Pierre Bourdieu, *Distinction - A Social Critique of the Judgement of Taste*, (1979), Routledge, 1984, exempelvis s 114.

⁵⁵ Donald Broadly, *Sociologi och epistemologi*, s 266.

⁵⁶ Ibid., s 266f.

⁵⁷ Ibid., s 266.

⁵⁸ Ibid., s 268

⁵⁹ Pierre Bourdieu & Loïc J.D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, s 100f. Ett intressant exempel på hur fältbegreppet konkret används i en vetenskaplig undersökning finner vi i Ingrid Heymans avhandling *Gången hatt till...- Omvårdnadsforskningens framväxt i Sverige - sjuksköterskors avhandlingar 1974-1991*, Daidalos, 1995.

håll. För det första undersöker han de strukturella betingelserna, dvs. de objektiva positioner som ett fält innehåller. Därefter vänder han blicken mot de personer, eller agenter med Bourdieus terminologi, som befinner sig i det aktuella fältet för att studera deras habitus, dvs. analysera agenternas kapitaltillgångar. När detta väl är gjort diskuterar han sedan vad som händer i mötet mellan fältet och agenternas habitus, mellan de objektiva möjligheterna och de subjektiva upplevelserna av dessa, vilka strategier olika grupper använder sig av för att tillägna sig det som eftersträvas inom fältet.⁶⁰ Denna forskningsstrategi kan ses som en tillämpning av intentionen att komma bortom objektivism och subjektivism. Låt oss nu se lite närmare på hur denna strategi förverkligas och hur Bourdieu mer konkret använder sina begrepp.

Två möten mellan teori och empiri

För att få en bättre förståelse för Bourdieus centrala begrepp är det som sagt var viktigt att se hur han använder dessa i sina analyser. Jag har här valt att redogöra för två av Bourdieus viktigare verk, *Distinction* och *Homo academicus*, vilka även har relevans för den kommande undersökningen. Jag kommer här att presentera dessa två verk tämligen utförligt och anledningen till detta är att jag tror att det kan vara värdefullt för läsaren att ha fått en bild av dessa verk och min läsning av dem.

Distinction

Distinction är ett monumentalt verk på sammanlagt ca 600 sidor, som kan sägas sammanfatta 20 års undersökningar av det franska samhället, där de olika samhällsklassernas smak analyseras in i minsta detalj. Bourdieus grundläggande tanke är att smaken inte är någonting neutralt utan en

insats i det sociala spelet, där olika sociala klasser med hjälp av smaken strider om positioner.

Verkets undertitel - *A Social Critique of the Judgement of Taste* - är en anspelning på Kants diskussion om den rena smaken och vi kan i efterskriften se Bourdieu påpeka att läsaren antagligen förstått att utelämnandet av diskussioner kring den estetiska diskursen är ett medvetet val från Bourdieus sida. Han är inte intresserad av att se vad olika lärda män har att säga om vad som bör anses vara vackert, utan hans mål är att undersöka vilka de sociala grunderna för smaken är.⁶¹ I den första delen av verket tar Bourdieu upp förhållandet mellan kultur, utbildning och social klass. De data han analyserar tyder vid en första anblick på att graden av utbildning och klasstillhörighet korrelerar starkt med olika tycke och smak och kunskap i kulturella frågor.⁶² Han finner att överklassen tenderar att tycka om de ovanligaste och mest svårtillgängliga kulturella verken,⁶³ medan de mer folkliga klasserna tycker om den mindre legitima kulturen, dvs. masskulturen.⁶⁴ Det finns här en klar skillnad i hur man uppfattar kulturella verk, eller utifrån vilka kriterier man definierar bra konst eller kulturella verk i stort. Överklassen ser till formen, medan de folkligare klasserna ser till innehållet.⁶⁵ Men den relativt entydiga korrelationen mellan utbildning, social klass och smak visar sig vid en närmare anblick inte vara helt entydigt. Framför allt är förhållandet mellan utbildning och social klass intressant, då den första faktorn starkt korrelerar med kompetens inom den legitima kulturen, medan den andra faktorn dominerar inom de mindre legitima kulturella, så som matlagning och heminredning. Bourdieus poäng är att för att förstå kulturen, i den snävare meningen ”finkultur”, måste vi betrakta den ur

⁶⁰ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 272ff.

⁶¹ Pierre Bourdieu, *Distinction*, s 485. Den estetiska diskursen betonar ofta i Kants anda den naiva uppfattningen att konsten bör uppfattas naivt, dvs. att den talar till betraktaren på ett omedelbart sätt, vilket Bourdieu ställer sig kritisk till. Detta är bara ett misskännande av det faktum att den legitimerade konsten

och framför allt den avant-gardistiska konsten, förutsätter stora kulturella investeringar för att överhuvudtaget bli begriplig. För den som betraktar ett konstverk naivt, utan någon förkunskap, blir konstverket obegripligt. Se exempelvis s 1-7, 54ff.

⁶² Ibid., exempelvis s 13, 18.

⁶³ Ibid., s 22-30.

⁶⁴ Ibid., s 30-34.

⁶⁵ Ibid., s 41f.

ett vidare, antropologiskt perspektiv.⁶⁶ Först då blir det begripligt varför denna typ av skillnader (även som skillnaden mellan att skaffa sig kulturell kompetens genom utbildning och att vara uppväxt i en kulturellt distingerad miljö, där de senare tenderar att se ner på den ”skolmässiga” kompetensen, konsten måste upplevas, inte analyseras)⁶⁷ uppkommer. Det ”svar” Bourdieu finner är att utbildningen och familjen utgör två olika marknader som definierar vad som är bra smak, och därmed går det inte att betrakta smaken som något objektivt givet, den är föremål för ständiga strider.⁶⁸ Här ställer sig Bourdieu starkt kritisk till den traditionella sociologiska forskningens sätt att behandla variabler som utbildningsnivå och social klass. Det väsentliga är för Bourdieu förhållandet mellan dessa variabler, de kan således inte ses som separata variabler. Detta ser Bourdieu som ett nödvändigt epistemologiskt krav för att åstadkomma vetenskaplig kunskap.⁶⁹

Men *”If the research had stopped at this point it would probably not raise great objections, so self-evident is the idea of the irreducibility of artistic taste”*⁷⁰, och Bourdieu vill gå längre för att bryta ned denna självklara sanning. Vad som krävs för att kunna analysera ”finkulturen” utifrån ett antropologiskt kulturbegrepp är en teori om praktikens ekonomi. I det andra kapitlet - *The Economy of Practice* - ger han läsaren dessa teoretiska förutsättningarna för kunna bryta ned den självklara sanningen. Bourdieu menar här att det är viktigt att förstå smaken relationellt, en smak för någonting är i lika hög grad en avsmak för någonting annat. Han presenterar därför, innan han går in på den mer detaljerade analysen, en ”karta” över det franska samhället, eller rättare sagt två ”kartor”, å ena sidan det sociala rummet, som är de sociala gruppernas positioner med avseende på olika livsbe-
tingelser, å andra sidan rummet av möjliga

livsstilar, där den senare kan ses som lig-
gande ovanpå den tidigare. ”Kartan” tjänar
som en fond mot vilka agenternas smak och
praktiker kan få betydelse. Men detta är inte
tillräckligt. Bourdieu konstaterar redan i in-
ledningen att *”Taste classifies, and it clas-
sifies the classifier”*⁷¹ och en av Bourdieus
poänger är att en stor insats i kampen om
positioner i det sociala fältet utgörs av olika
klassifikationer av andra grupper.⁷² Hur
man delar upp samhället, hur man betitlar
grupper etc. är inget neutralt och detta är
mycket viktigt ur ett epistemologiskt per-
spektiv.⁷³ Bourdieu betonar därför vikten av
att vetenskapligt konstruera det sociala fältet
och inte oreflekterat ta över de klassifice-
ringar och hierarkiseringar som redan finns
i den vardagliga uppfattningen om sam-
hället eftersom dessa som sagt var varken är
neutrala eller objektiva.

Hur går då Bourdieu till väga för att veten-
skapligt konstruera det sociala fältet? Här
spelar kapitalbegreppet en avgörande roll.
Det sociala fältet måste konstrueras utifrån
olika grupperas kapitaltillgångar, där framför
allt tre aspekter är viktiga, den totala voly-
men av kapitalet, kapitalets struktur samt
dess utveckling över tid. Den första
aspekten, den mest grundläggande, delar
fältet i en dominerande och en dominerad
pol, vilket illustreras genom en stigande hi-
erarki längs ”kartans” vertikala axel. Den
andra aspekten delar fältet i två olika poler
längs den horisontella axeln. Vid den ena
polen dominerar det kulturella kapitalet
över det ekonomiska kapitalet, vid den
andra råder det motsatta förhållandet.⁷⁴ Här
ser vi ett klart brott mot den spontana hie-
rarkiseringsprincipen som tenderar att se den
sociala världen som strukturerad endast i en
dimension, den vertikala, vilket även är den
dominerande dimensionen inom samhälls-
vetenskapen. Enligt Bourdieus synsätt så är
detta en alltför enkel, för att inte säga rent
missvisande, modell, vilken gör att man inte
kan fånga de strider som råder inom samma

⁶⁶ Ibid., s 1.

⁶⁷ Ibid., s 63ff.

⁶⁸ Ibid., s 85ff.

⁶⁹ Ibid., s 94.

⁷⁰ Ibid., s 99.

⁷¹ Ibid., s 6.

⁷² Ibid., s 55f.

⁷³ Ibid., s 467-484.

⁷⁴ Ibid., s 114ff, 126ff.

vertikala grupperingar. Bourdieus sociologi handlar i mångt och mycket om dominansförhållanden, eller kort och gott, om makt. Genom att konstruera det sociala fältet som ett rum vill han synliggöra att det även finns ett dominansförhållande mellan de olika formerna av kapital, där det ekonomiska kapitalet dominerar det kulturella kapitalet. Detta dominansförhållande grundar han på att det ekonomiska kapitalet är lättare att vidmakthålla och svårare att förskaffa sig än det kulturella kapitalet. Här är således tidsfaktorn av betydelse.⁷⁵ Bourdieu menar att det sociala fältet vid en tidpunkt endast är en balansräkning, dvs. ett resultat av tidigare strider inom fältet.⁷⁶ Därför är det viktigt att ta med tidsfaktorn i konstruktionen av det sociala fältet, hur gruppernas kapital förändras över tid, för att kunna förstå dynamiken i fältet.⁷⁷

Efter att ha konstruerat det sociala fältet konstruerar Bourdieu fältet av livsstilar. Livsstil är ett vitt begrepp som för Bourdieu innefattar allt från vilken typ av dryck man dricker till maten, vilken idrott man utövar, vilket bilmärke man har, till vilka klassiska kompositioner, konstnärer, artister man föredrar. All form av konsumtion är för Bourdieu laddad med symbolisk betydelse och han vill visa att såväl konstsmaken som smaken för mat och kläder ingår i ett system. Men det är här inte frågan om ett mekanisk förhållande mellan de betingelser som konstituerar en klass och den livsstil som korresponderar med denna. För att förklara att det uppstår korrespondens mellan dessa två fält, skjuter Bourdieu in sitt habitusbegrepp. Här utvecklar han habitusbegreppets dubbla karaktär, dels som orienterande princip i den sociala världen, dels som genererande princip för olika praktiker. Man skulle kunna se det som ett filter, där

verklighetens intryck sorteras och kategoriseras efter enkla distinktioner som högt/lågt, bra/dåligt, feminint/maskulint, för att sedan resultera i olika former av praktiker, vilka så att säga tar sitt avstamp i de distinktioner som gjorts.⁷⁸

Habitus är alltså den genererande principen mellan dessa olika fält och Bourdieu ägnar sedan runt 150 sidor till att diskutera och analysera de tre stora klasserna i det franska samhället, överklassen, medelklassen och arbetarklassen, utifrån de olika betingelserna som konstituerar klasserna och skapar olika fraktioner inom klasserna, de olika former av smak och praktiker som korresponderar med dessa betingelser samt de habitus som genererar dessa livsstilar. Väldigt summariskt kan vi säga att överklassens habitus präglas av en självklar känsla för distinktion, allt man företar sig och tycker om är ett avståndstagande från det vulgära och folkliga (även ett avståndstagande från konkurrerande grupper inom överklassen). Medelklassens, framför allt den undre medelklassens, habitus präglas av en osäker inställning, man vill gärna vara något annat än det man är, vill vara kultiverad men uppträder istället plump, vill vara rik men måste vända på slantarna för att ge ett sken av att man är rik. Arbetarklassens habitus är en smak för det nödvändiga, man håller till godo med det man har och vet sin plats i systemet, ”finkultur, flärd och lyx är inget för oss”.⁷⁹

Bourdieu konstaterar att smaken är det som utgör den starkaste barriären mellan samhällsklasserna.⁸⁰ Detta låter tämligen drastiskt och kan te sig som ett föga vetenskapligt påstående, snarare ett rent polemiskt påstående. Sätter man in påståendet i sitt sammanhang, dvs. i den kontext som verket utgör, får det däremot formen av en nästintill

⁷⁵ Ibid., s 120ff.

⁷⁶ Ibid., s 245.

⁷⁷ Ibid., s 123f, 127ff. Bourdieu ser här yrkesgruppernas numerära utveckling som en indikator på en grupps sociala bana. Exempelvis finner han att lantbrukare är på nedgång, medan de nya intellektuella, dvs. massmedia, reklam, skönhetsvård, är på uppgång. Här skulle man möjligen kunna kritisera Bourdieu för en viss enkelspårighet. Frågan är om denna

indikator stämmer på de övre sociala skiktens utveckling, där snarare rariteten är ett uttryck för status (jämför Bourdieus diskussioner om titeldevalvering och inflation).

⁷⁸ Ibid., s 170ff.

⁷⁹ Ibid., s 257-396.

⁸⁰ Ibid., s 56.

trivial sanning. Ser vi kulturen utifrån ett bredare kulturellt perspektiv blir det begripligt att det råder milsvida avstånd mellan den traditionella arbetarklassens habitus och överklassens habitus. Bourdieu avslutar sin konklusion med följande ord:

Position in the classification struggle depends on position in the class structure; and social subjects - including intellectuals, who are not those best placed to grasp that which defines the limits of their thought of the social world, that is, the illusion of the absence of limits - are perhaps never less likely to transcend 'the limits of their minds' than in the representation they have and give of their position, which defines those limits.⁸¹

Detta citat pekar mot vikten av en analys av det akademiska fältet, en analys som kom att presenteras fem år senare i form av *Homo academicus* och låt oss nu se närmare på vad en dylik analys innebär för Bourdieu.

Homo academicus

Homo academicus är kanske det verk där Bourdieus epistemologiska ambitioner är mest framträdande, dels utifrån att han tämligen explicit redogör för sin metod⁸², dels för att det handlar om en analys av det fält som skapar vetenskapen, om de som faller omdömen om andra utan att ställa frågorna till sig själva. Bourdieu vill med detta verk vända de sociologiska redskapen mot vetenskapen själv för att syna den s k objektivt neutrala position som forskare ofta förutsätter att de utgår ifrån.

⁸¹ Ibid., s 484.

⁸² Redan på första sidan förordar Bourdieu vikten av ett epistemologiskt "brott", för att förstå de förutsättningar som skapar vetenskapen. (Pierre Bourdieu, *Homo academicus*, (1984) Stanford University Press, 1988, s 1.) Han går sedan vidare och diskuterar utförligt de konstruerade individerna till skillnad från de verkliga individerna (Ibid., s 21 ff) och här ser vi den epistemologiska traditionens konstruerande av sin egna forskningsobjekt. Vidare så redovisar Bourdieu i Appendix 1, de källor han har utgått ifrån tämligen noggrant, och vi får en intressant inblick i de stora mängder data han använt sig av som indikatorer på olika former av kapital, så som vetenskapligt, intellektuellt, administrativt och kulturellt kapital. (Ibid., s 227-242).

Bourdieu's undersökning är till stor del en synkron undersökning av det akademiska fältet koncentrerad till åren kring 1968. Han börjar med att skissera hur fältet vid denna tidpunkt är strukturerat utifrån de olika kapitaltillgångar de olika professorerna inom fältet besitter. Han går sedan vidare och studerar den humanistiska fakulteten och den samhällsvetenskapliga fakulteten närmare i detalj för att se vilka maktförhållanden och strategier som råder inom dessa. Här handlar det i mångt och mycket om att skissera ett organiskt tillstånd, hur systemet fungerar när det är i jämvikt. Nästa steg blir att se vad som händer när systemet hamnar i obalans, vilket skedde under åren före 1968. Slutligen sätter Bourdieu in den akademiska krisen i det större sammanhanget, i relation till det sociala fältet, för att se vilka förbindelser som finns mellan dessa. Att Bourdieu väljer att utgå från åren kring 1968 är inget godtyckligt val. Han menar att det i ett kristillstånd tydligen framgår vilka principer som strukturerar ett fält, eftersom dessa till stor del sätts ur spel, i bokstavlig mening, och blir desto viktigare att försvara respektive kritisera beroende på position inom fältet.⁸³ Att Bourdieu sedan väljer att mer ingående studera den humanistiska fakulteten och den samhällsvetenskapliga fakulteten beror på tre faktorer. För det första intar de en intressant och central position inom det akademiska fältet.⁸⁴ För det andra blir den kris som drabbar systemet markant inom dessa fakulteter och de kommer att spela en väsentlig roll i den politisering och spridning av krisen som sker 1968.⁸⁵ För det tredje är Bourdieu själv verksam inom den

⁸³ Bourdieu riktar här kritik mot de forskare som tenderar att se vissa historiska händelser som mer historiska än andra och tenderar att söka olika uttryck för historiens lopp i olika historiska subjekt, t ex studenternas eller proletariatets, agerande. För Bourdieu är denna kris i först hand intressant för att den säger mycket om hur det akademiska fältet fungerar i sitt jämviktstillstånd. (Ibid., s 159ff) Vidare är det värt att notera att även om Bourdieus undersökning mestadels är synkron, betyder inte detta att han inte är intresserad av den historiska utvecklingen. Han beskriver exempelvis den morfologiska utvecklingen inom fältet vilket är en förutsättning för att förstå den kris som uppkommer. (Ibid., s 128ff).

⁸⁴ Ibid., s 73f.

⁸⁵ Ibid., se exempelvis s 170.

samhällsvetenskapliga sektorn, och härstammar från den humanistiska, och eftersom han har en uttalad epistemologisk intention, vore det underligt om han inte synade de villkor som råder inom dessa fakulteter i sömmarna för att på så sätt medvetandegöra de villkor som styr hans egen forskning.⁸⁶

Ser vi sedan till hur Bourdieu använder sina centrala begrepp i sin undersökning kan vi i kapitel två se hur han beskriver det akademiska fältets struktur. Denna analys grundar Bourdieu på de kapitaltillgångar som de olika konstruerade individerna besitter. Han laborerar här med sex olika former av kapital och indikatorer på dessa, demografiska indikatorer och indikatorer på nedärvt och förvärvat kapital (ex. faderns utbildning och yrke, antalet barn, civilstånd, uppväxtort, boende, dvs. i vilken del av Paris, religiositet), indikatorer på utbildningskapital (ex. vilka typer av skolor, privata eller ej, vilken högsta nivå är, om studierna bedrivits i Paris), indikatorer på akademiskt maktkapital (ex. rådgivande kommittéer och institut med akademisk makt), indikatorer på vetenskaplig makt och prestige (konferenser, utmärkelser, översättningar), indikatorer på intellektuellt kapital (pocketutgåvor och medverkan i olika medier) och slutligen indikatorer på politiskt eller ekonomiskt kapital (ex. uppdrag inom regeringen och undervisning i "etablissemangets" skolor).⁸⁷ Dessa data analyseras sedan i olika korrespondensanalyser, vilket gör att olika skillnader, avstånd, uppkommer och resulterar i en "karta" över det akademiska fältet.⁸⁸

⁸⁶ Ibid., se kapitel 1, exempelvis s 15.

⁸⁷ Ibid., se dels 38ff och 43ff för en översiktlig redovisning över de källor som använts, dels appendix 1 för en mer ingående redogörelse.

⁸⁸ Ibid., s 50.

⁸⁹ Bourdieu nämner visserligen ej explicit detta som skillnader i habitus, men jag menar att denna tolkning är möjlig i och med att habitus kan ses som en förkroppsligad form av kapitaltillgångar (Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 226), vilket är det som ligger till grund för analysen.

⁹⁰ Pierre Bourdieu, *Homo academicus*, s 40 ff.

⁹¹ Professorer inom juridik och medicin är i mindre utsträckning skilda, har fler barn, är mer involverade

Denna "karta" över det akademiska fältet visar på de skillnader som finns mellan de olika fakulteterna, men vi skulle även kunna se det som skillnader i habitus mellan de olika positionerna inom fältet.⁸⁹ I sin analys av detta fält finner Bourdieu en rad intressanta resultat, vilka kan vara värda att framhålla. Exempelvis kan vi här nämna att det akademiska fältet struktureras i en dominerad pol, representerad främst av den naturvetenskapliga fakulteten och i viss mån av den humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteten, och en dominerande pol, representerad av den juridiska fakulteten och den medicinska fakulteten. Vi finner således skillnader i professorernas habitus mellan dessa poler. Den dominerande polen präglas av professorer som härstammar från de högre sociala skikten, bor i fashionabla kvarter, har fler barn, i högre grad gått på privata skolor. Den dominerade polen är i mångt och mycket en motpol, här återfinns de få professorer som kommer från de folkligare klasserna, bor i mindre fashionabla kvarter, har färre antal barn, i mindre utsträckning gått på privata skolor.⁹⁰ Bourdieu finner här skillnader i integration i den sociala ordningen, där professorerna vid den dominerande polen är mer integrerade i den rådande ordningen än professorerna vid den dominerade polen.⁹¹ Det råder även skillnader i vilka kapitaltillgångar som erkänts inom de olika polerna av det akademiska fältet. Inom juridik och medicin är det sociala kapitalet av stor vikt, medan det vetenskapliga kapitalet är det dominerande inom den dominerade polen.⁹²

i olika offentliga sammanhang, har gått utbildningar som i högre grad är integrerade med politik och näringsliv samt är orienterade mot tradition, ritualer, ordnar, etc. Professorer inom humaniora och samhällsvetenskap och framför allt naturvetenskap utgör till viss del en negation av allt detta. (Ibid., s 49ff).

⁹² Professorer inom juridik och medicin lägger själva inte ner mycket tid på forskning, de administrerar och låter sina adepter sköta den biten, medan professorer i naturvetenskapliga ämnen som inte lägger ner sin själ i egen forskning utgör en mycket liten grupp. (Ibid., s 58-69).

Bourdieu använder explicit habitusbegreppet för att redogöra för hur systemet reproduceras. Reproduktionen inom den akademiska världen, framför allt inom den dominerande polen, sker genom inkorporering, de som har rätt "anda" inkorporeras i den akademiska världen.⁹³ De professorer som innehar de dominerade positionerna har ofta nått sin position tack vare sitt vetenskapliga kapital och tenderar därför att samla likasinnade kring sig och det motsvarande gäller inom den dominerande polen, med skillnaden att det sociala kapitalet här spelar en större roll. Att likasinnade inkorporeras måste förstås utifrån de maktrelationer som råder mellan en professor och dennes adepter. Det är här frågan om kapital som möter kapital. En professor är beroende av sina doktorander för att vidhålla sin position, medan doktoranderna i sin tur är beroende av professorn för sina framtida karriärer.⁹⁴ Detta blir mycket tydligt när systemet hamnar i en kris, konstaterar Bourdieu. Det kan här verka som om hela systemet agerar efter en gemensam regel, att alla discipliner försöka hålla kvar sin tidigare position inom systemet genom att rekrytera så meriterade lärare som möjligt, men inget kan enligt Bourdieu vara mer fel än detta mycket förenklade synsätt. Valet av professor eller adepter sker mer eller mindre omedvetet, ungefär på samma sätt som make finner maka.⁹⁵

What may appear as a sort of collective defence organized by the professorial body is nothing more than the aggregated result of thousands of independent but orchestrated strategies of reproduction, thousands of acts which contribute effectively to the preservation of that body because they are the product

⁹³ Intressant att notera är att det inom den dominerande polen är just det sociala kapitalet som värdesätts, detta kapital kan nämligen inte förvärvas lika "enkelt" som det vetenskapliga, eftersom det är mer bundet till familjen, släkten, med andra ord det sociala ursprunget, och därför svårt att påverka. Värdesättande av det sociala kapitalet fungerar här som ett dolt kriterium för en karriär inom den dominerande polen.

⁹⁴ Ibid., s 56, 90-105.

⁹⁵ Ibid., s 147ff.

⁹⁶ Ibid., s 150.

⁹⁷ Ibid., s 36ff.

*of the sort of social conservation instinct that is the habitus of the members of a dominant group.*⁹⁶

Återigen en kritik från Bourdieus sida mot försöken att förklara fenomen utifrån att grupper av individer mekaniskt reagerar på uppställda regler. Notera här att det handlar om tusentals handlingar som utförts under lång tid, stora investeringar som lagts ner inom fältet, vilka agenterna inte vill se förlorade, och därav kan man förstå att systemet hamnar i ett paniktillstånd när agenterna till varje pris försöker rädda sina investeringar.

Det kan också vara på sin plats att säga något om hur Bourdieu använder fältbegreppet i *Homo academicus*. Vi har sett att han analyserar det akademiska fältet utifrån de kapitaltillgångar som professorerna inom fältet besitter. Men detta är inte det enda sättet Bourdieu använder fältbegreppet på. Han sätter till att börja med in professorerna i det större sociala fältet, där de hamnar inom den dominerande sfären, dock dominerade i sin tur av de grupper som besitter stort ekonomiskt kapital, som företagsledare, men dominerande i förhållande till de intellektuella i en snävare mening, bl. a. de konstproducerande.⁹⁷ Han undersöker sedan ett subfält inom det akademiska, det som utgörs av professorerna inom den humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteten, för att komma åt vilka maktrelationer och maktstrategier som finns inom detta mer begränsade fält.⁹⁸ Bourdieu finner här att när fältet befinner sig i jämvikt existerar det en klar successionsordning. Det enda som skiljer de olika positionerna (professor, lärjunge

⁹⁸ Bourdieu finner att den humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteten i viss mån är strukturerat på motsvarande sätt som hela det akademiska fältet. Men förutom denna polarisering finns även andra principer som strukturerar detta mer begränsade fält. Det finns en motsättning mellan det akademiska, administrativa, och det intellektuella kapitalet, vilket även hänger samman med åldern. Vid den dominerande polen återfinns de äldre professorerna med administrativ makt och vid den dominerade polen de yngre professorerna med större intellektuellt anseende. (Ibid., s 73-84)

etc.) åt är tid. Den som bidar sin tid kommer när tiden är mogen att komma i åtnjutande av fältets frukter. Problem uppstår dock när denna ordning rubbas av externa faktorer, vilket skedde under 60-talet då stora mängder studenter sökte sig till den akademiska världen.⁹⁹ Denna studentinvasion ”drabbar” dock de olika disciplinerna inom det akademiska fältet olika, det är framför allt de nya disciplinerna, som sociologi och psykologi, som får ta emot stora mängder studenter, vilket leder till att krisen blir större inom dessa ämnen.¹⁰⁰ Här gör Bourdieu två intressanta analyser av det akademiska fältets förhållande till andra fält. För det första menar han att anledningen till att krisen inom det akademiska fältet blir så omfattande är dess betydelse för reproduktionen av klasserna.¹⁰¹ För det andra diskuterar han hur

det kommer sig att krisen accentueras och sprider sig från det akademiska fältet till andra fält. Denna spridning måste förstås utifrån att liknande problem har uppstått inom andra fält, exempelvis inom det intellektuella, där journalistiska och massmediala yrken ökat markant och skapat en kris. Olika undertryckta grupper inom olika relativt autonoma fält inser att de har gemensamma intressen med varandra och upprättar mer eller mindre oheliga allianser med varandra.¹⁰² Bourdieu lyfter här exempelvis fram den klassiska alliansen mellan de intellektuella och arbetare i fackföreningar, vilka intar homologa positioner i sina respektive fält,¹⁰³ där dock de förra talar i namnet av de senare.¹⁰⁴

2 Den sociala snedrekruteringen i Sverige

- en översikt över svensk utbildningssociologiska teorier och resultat

*För närvarande fortsätter bland barn till högre tjänstemän m. fl. (klass I) ungefär 45 procent till traditionella universitetsstudier...och cirka 55 procent till högskolestudier...Bland barn till okvalificerade arbetare (klass VII) är motsvarande andelar ungefär 7 procent respektive 13 procent.
(Robert Eriksson och Jan O. Jansson, *Ursprung och utbildning*, s 15)*

⁹⁹ Ibid., s 152ff.

¹⁰⁰ Ibid., s 162-172.

¹⁰¹ Ibid., s 161.

¹⁰² Ibid., s 173ff.

¹⁰³ Ibid., s 179.

¹⁰⁴ Ibid., s 192.

Detta kapitel syftar till att ge en översikt över delar av den forskning kring utbildning som har bedrivits inom svensk sociologi. Jag avser således inte att göra en komplett inventering av vad som åstadkommit, snarare att lyfta fram några i mitt tycke centrala undersökningar, Robert Eriksson och Jan O. Jonssons *Ursprung och utbildning*, Hedvig Ekerwalds *Den intelligenta medelklassen* samt Mats Trondmans *Bilden av en klassresa*, och kritiskt granska dessa.

Ursprung och utbildning

Robert Eriksson och Jan O. Jonsson har gjort en gedigen kartläggning av den sociala snedrekryteringen till högre studier i Sverige under 1900-talet med tonvikt på 70-80-talen, vilken de presenterar i en SOU-rapport betitlad *Ursprung och utbildning*. Jag ämnar här lyfta fram några av deras viktigaste resultat samt i korta drag redogöra för metod och några viktiga definitioner. Låt oss börja med deras definition av social snedrekrytering:

*Social snedrekrytering innebär att barn från olika samhällsklasser rekryteras till högre utbildning i olika utsträckning. Endast om människor utbildning är oberoende av deras sociala ursprung föreligger ingen social snedrekrytering eller social selektion.*¹⁰⁵

Begreppet socialt ursprung betraktas som vidare än samhällsklass. Samhällsklass är dock den starkaste faktorn kopplad till det sociala ursprunget även om föräldrarnas utbildningsnivå vägs in i analysen.¹⁰⁶ De utgår från en indelning av samhällsklasserna i sju olika grupper:

- I Högre tjänstemän, större företagare, m. fl.
- II Tjänstemän på mellannivå
- III Lägre tjänstemän
- IV(ab) Egna företagare

¹⁰⁵ Robert Eriksson och Jan O. Jansson, *Ursprung och utbildning - social snedrekrytering till högre studier*, SOU 1993-85, s 35.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s 39ff.

- (ej "akademikeryrken")
- IV(cd) Jordbrukare, andra företagare i primärsektorn (t ex fiskare)
- VI Kvalificerade arbetare
- VII Okvalificerade arbetare¹⁰⁷

De använder sig av flera riksrepresentativa material och studien befinner sig mestadels på makronivå och är mer kvantitativ än kvalitativ.¹⁰⁸ De resultat de sedan får fram relateras till olika teorier och förklaringsmodeller.¹⁰⁹

Resultat

Erikssons och Jonssons definition av den sociala snedrekryteringen är en allmän definition och säger ingenting om hur den sociala snedrekryteringen kan se ut mellan olika sociala klasser. Deras empiriska resultat visar sedan att den sociala snedrekryteringen följer ett mycket specifikt mönster. Sedan seklets början fram till idag har de lägre samhällsklasserna varit underrepresenterade på högre utbildningar, dvs. på högskole- och universitetsnivå, medan de högre samhällsklasserna är överrepresenterade på denna nivå. En generell trend är dock att snedrekryteringen avtagit något sedan seklets början, men att klassernas inbördes ordning ej har förändrats och att det största avståndet mellan två närliggande klasser finns mellan de högre tjänstemännen och tjänstemännen på mellannivå. Värt att påpeka är att den utjämning som skett till stor del beror på att fler arbetar- och jordbrukarbarn sökt sig till högre utbildningar, inte att de övriga gruppernas barn i mindre utsträckning har sökt sig till högre utbildningar. Undersökningens tyngdpunkt ligger på 70- och 80-talen och här konstateras att utjämnings-trenden avbryts och lägger sig på en konstant nivå.¹¹⁰ Eriksson och Jonsson förfinar här analysen och delar in den högre utbildningen i tre olika kategorier, prestigeutbildningar, vanliga högre utbildningar

¹⁰⁷ *Ibid.*, s 41.

¹⁰⁸ *Ibid.*, s 36ff, 137ff.

¹⁰⁹ *Ibid.*, exempelvis s 207-225.

¹¹⁰ *Ibid.*, s 156.

omfattande minst 3 år och kortare högre utbildningar under 3 år. De finner inget belegg för att snedrekryteringen skulle blivit större till prestigeutbildningarna, snarare pekar siffrorna på det motsatta, åtminstone vad det gäller kvinnors benägenhet att söka dessa utbildningar.¹¹¹

Hur stor är då snedrekryteringen till högre utbildning? Ser vi till dem som är födda mellan 1962 och 1966 och som påbörjat högskoleutbildning före 1990 så finner vi att inom klass I har 57 procent påbörjat högskoleutbildning mot 13 procent i klass VII. Procenttalen för de övriga klasserna från II till VI är 36, 25, 19, 20, 15. Hade vi ej haft någon snedrekrytering hade samtliga klasser haft samma procenttal, men i stället är sannolikheten för att individer i klass I skall påbörja högre utbildning mer än fyra gånger så stor som för individer i klass VII. Ser vi sedan till hur många procent av individer ur klass I som har påbörjat en prestigeutbildning blir procenttalet 14, vilket kan jämföras med motsvarande procenttal för klass VII som är 1, med andra ord är sannolikheten för en individ i klass I att påbörja en prestigeutbildning 14 gånger större än för en individ i klass VII. Märk väl att detta inte innebär att det finns 14 gånger så många individer från klass I som från klass VII på prestigeutbildningarna, eftersom klass VII i absoluta tal är större än klass I.¹¹² Studerar vi den sociala sammansättning på prestigeutbildningarna finner vi att klass I utgör dryga 30 procent och att klass VII utgör cirka 7 procent. Slår vi sedan samman klass I och II så utgör dessa cirka 65 procent av de studerande på prestigeutbildningarna, vilket kan jämföras med klass VI och VII som utgör cirka 16 procent. Anmärkningsvärt är att klass I och II även utgör en majoritet av de studerande på de vanliga högskoleutbildningarna, där de utgör cirka 55 procent av de studerande. Först på de kortare högskoleutbildningarna är de ej i majoritet, utan att för den skull vara någon liten minoritet med sina cirka 40 procent.¹¹³

Nu är den sociala snedrekryteringen inget specifikt fenomen för just rekryteringen till högskolan. Författarna förordar att se den sociala snedrekryteringen som en process med flera led. Även om nu utbildning i allt större grad bygger på principen att elevens val inte skall stänga denne ute från högre utbildningsnivåer - exempelvis krävs det inte särskild matematik på tekniska gymnasieutbildningar och samtliga linjer på gymnasiet ger nu allmän behörighet till högskolan - så finns det i praktiken klara selektionsmekanismer inbyggda vid varje val. De som väljer allmänna kurser och ej språk som tillval på högstadiet, väljer i mindre utsträckning teoretiska utbildningar på gymnasiet och de som ej väljer teoretisk gymnasieutbildning har lägre sannolikhet att gå vidare till högre utbildningar. Sätter vi detta sedan i relation till socialt ursprung finner vi två fenomen som bidrar till den sociala snedrekryteringen. I och med att övergång mellan olika delar av skolsystemet bygger på meriter, dvs. betyg, är naturligtvis betygen på tidigare stadium en viktig faktor för att förklara övergången till nästa utbildningsnivå. Ett känt faktum är att betygen korrelerar med samhällsklass, på så sätt att ju högre samhällsklass desto högre betyg. Det andra kända faktumet är att även om vi kontrollerar för betyg så ökar sannolikheten att gå vidare ju högre samhällsklassen är.¹¹⁴

Att det således förekommer en snedrekrytering är ställt utom allt tvivel, frågan är bara vilka faktorer som ligger bakom, vilka mekanismer som leder till snedrekryteringen. Robert Eriksson och Jan O. Jonsson finner att de tre viktigaste faktorerna bakom utbildningskarriären är föräldrarnas samhällsklass, utbildningsnivå och ekonomiska förhållanden, där utbildningsnivån är den viktigaste fr a i fråga om övergång till högskole- och universitetsstudier. Vidare finner de även en rad andra faktorer med viss påverkan så som närhet till utbildningsort, skillnader mellan olika högstadieskolor,

¹¹¹ Ibid., s 170ff.

¹¹² Ibid., s 185.

¹¹³ Ibid., s 193.

¹¹⁴ Ibid., s 217.

föräldrarnas civilstånd, men dessa faktorer är mer eller mindre försumbara när de tre ovan nämnda bakgrundsvariablerna konstanthålls.¹¹⁵

Den intelligenta medelklassen

Hedvig Ekerwald gör i *Den intelligenta medelklassen* en litteraturstudie över den sociala bakgrunden och studieresultaten. Ekerwald lägger fram en teori där den socialt skapade intelligensen, mätt i IQ-test, spelar en avgörande roll för att förklara den sociala snedrekryteringen. Denna teori går i korthet ut på ett samband mellan föräldrarnas yrke, uppfostrande av barnen, överförande av intelligens, barnens studieresultat, utbildningsnivå och yrkesval.¹¹⁶ Ekerwald menar att arbetarklass- och medelklassyrken skiljer sig i ”intelligensbefrämjande”, på så sätt att medelklassyrken stimulerar ”intelligensen”, vilket inte arbetaryrken gör i samma grad.¹¹⁷ Denna skillnad överförs sedan på barnen i barnuppfostrandet, så att medelklassbarnen tidigt tränas att tänka ”intelligent”.¹¹⁸ Skolsystemet i sin tur premierar det ”intelligenta” tänkandet vilket resulterar i att medelklassbarnen lyckas bättre i skolan och når högre i utbildningshierarkin.¹¹⁹ Graden av utbildning korrelerar sedan med yrkesvalet, på så sätt att medelklassyrken kräver högre utbildning, vilket medelklassbarnen nu har erövat och därmed sluts cirkeln, ännu en generations samhällsklass har reproducerats.¹²⁰ Ekerwald finner ett relativt gott stöd för denna teori i forskningen men avslutar med att konstatera att ”intelligensen” inte är den enda förklaringen. Hon ser kulturteorin, dvs. att olika klasser har olika kultur som mer eller mindre stämmer överens med skolans kultur, som ett komplement till intelligensteorin, där den senare

rör sig på en mer konkret nivå medan kulturteorin rör sig på en mer abstrakt nivå och innehåller betydligt fler variabler.¹²¹

Bilden av en klassresa

Ett helt annat förhållningssätt till studiet av den svenska snedrekryteringen, i jämförelse med Eriksson och Jonssons, möter vi i Mats Trondmans avhandling *Bilden av en klassresa*. Trondman använder sig av en rent kvalitativ metod baserad på 16 omfattande intervjuer av klassresenärer vid Växjö högskola. Studien har tre delar, lossbrytningsprocessen, där resenärernas bakgrund analyseras för att komma åt vilka gemensamma drag som finns i denna, inträdesprocessen, där mötet med högskolan analyseras, samt slutligen vilka följer klassresan fått för resenärerna.¹²² Det teoretiska tema som framhålls bygger på begreppet *the Marginal Man*, den marginella människa, som befinner sig mittemellan två världar och egentligen inte hör hemma i någon av dem fullt ut.¹²³ Trondman finner att denna bild stämmer bra in på de klassresenärer studien omfattar. De har nästan alla gemensamt att de inte har känt sig hemma i arbetarklassen, utan känt en brist vilket genererat ett sökande efter en egen identitet. Detta sökande har sedan resulterat i studier på högskolan, vilket för de flest var allt annat än en självklarhet framför allt för den närmaste omgivningen. Väl inne på högskolan möts resenären av en helt ny värld. Deras förhållningssätt till denna värld präglas av ambivalens. Å ena sidan har man nått målet, fått möjlighet att söka en ny identitet eller utveckla de sidor som legat slumrande inom dem. Å andra sidan konfronteras man med en värld som känns främmande, helt andra värderingar gäller bland både lärare och andra studerande, kort sagt en helt annan kultur dominerar högskolan än den de är vana vid

¹¹⁵ Ibid., s 243ff och 311ff.

¹¹⁶ Hedvig Ekerwald, *Den intelligenta medelklassen - En litteraturstudie över social bakgrund och studieresultat*, Almqvist & Wiksell International, 1983, s 5ff.

¹¹⁷ Ibid., s 31-53.

¹¹⁸ Ibid., s 103ff.

¹¹⁹ Ibid., s 145ff.

¹²⁰ Ibid., s 148ff.

¹²¹ Ibid., s 157ff.

¹²² Mats Trondman, *Bilden av en klassresa - Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*, Carlsons Bokförlag, 1993, s 25ff.

¹²³ Ibid., s 67-98.

sedan uppväxten. De känner att de ligger efter de andra studenterna som har växt upp i samma kultur som högskolan representerar. Detta leder till att de inte känner sig helt hemma i denna nya värld heller och de undrar om de någonsin ska komma ifatt sina kurskamrater. Det är emellertid ingen av klassresenärerna som i efterhand ångrar sin resa, snarare tvärtom.¹²⁴

Några kritiska anmärkningar

Vi har nu fått en bild av den sociala snedrekryteringen och några olika förklaringsmodeller har presenterats. Här kan det vara på sin plats med en fördjupande diskussion av ovan redovisade resultat och förklaringar.

Eftersom Eriksson och Jonssons undersökning är den hittills mest omfattande studie över snedrekryteringen i Sverige är det logiskt att börja diskussionen med denna. Ett av dess viktigaste resultat är att den sociala snedrekryteringen till stor del kan förklaras utifrån tre faktorer, föräldrarnas samhällsklass, utbildningsnivå och ekonomiska förhållanden. Men vad innebär då detta i praktiken? Varför får barn till högre tjänstemän högre betyg än barn till arbetare i genomsnitt? Varför väljer klass I i så mycket större utsträckning än klass VII att gå vidare till prestigeutbildningar? Eriksson och Jonsson diskuterar visserligen sina resultat i förhållande till olika teorier och andra studier, men vi får aldrig någon djupare förståelse för vad som egentligen döljer sig bakom begreppen samhällsklass, ekonomiska förhållanden och utbildningsnivå. Vi kan här utifrån Bourdieu ifrågasätta den indelning i sociala klasser som Eriksson och Jonsson använder. De använder förvisso sju olika kategorier, vilket bör ses som tämligen nyanterat, men fortfarande kan man ej urskilja exempelvis skillnader mellan jurister och civilingenjörer eller mellan tjänstemän i privat och offentlig sektor. Ett annat problem

är att högre studier tas som ett relativt enhetligt fenomen.

Hos Trondman finner vi däremot en mycket detaljerad analys av vad det egentligen innebär att komma från arbetarklass och börja med högre studier. Vi får en klar bild av de stora kulturella skillnader som finns mellan arbetarklassen och den medelklasskultur som dominerar högskolan. Det är här relevant att tala om två olika världar. Mot bakgrund av detta är det inte svårt att förstå att inte fler arbetarbarn söker sig till högre studier. Problemet med denna studie är frågan om hur representativ den egentligen är. Materialet utgörs av endast 16 intervjuer, men Trondman menar att resultaten är relevanta för en betydligt större grupp klassresenärer. Detta är mycket troligt, men här måste vi komma ihåg att studien endast gäller för klassresenärer, hur andra grupper i samhället använder sig av utbildningsväsendet och vilket förhållande de står till detta säger studien väldigt lite om. De studerande är vidare inte representativa för arbetarklassen, de har ju trots allt brutit sig ur denna klass, medan de stora flertalet ej väljer att göra denna form av klassresa. Det finns här alltså ett behov av att studera även den grupp som inte väljer att fortsätta med högre studier för att på så sätt få en bredare bild av snedrekryteringsmekanismer.¹²⁵ Vidare är Trondmans studie begränsad till Växjö högskola och det råder stora skillnader mellan olika högre lärosäten, vilket vi kommer att se i nästkommande kapitel.

Ekerwalds avhandling, *Den intelligenta medelklassen*, är i första hand teoretiskt inriktad och innehåller därför inga egna empiriska undersökningar. Hon försöker istället verifiera sin teori utifrån de forskningsresultat som finns att tillgå och finner att vissa delar av teorin får stöd i empirin. Det problem som jag främst ser här just att det inte

¹²⁴ Ibid., passim.

¹²⁵ Trondman löser detta problem delvis genom att redogöra för den forskning som har bedrivits kring arbetarklassens kultur och värderingar, framför allt utifrån den etnologiska skolan kring Jonas Frykman

och Orvar Löfgren, och Ronny Ambjörnssons etnologiska studier. Dessa är dock koncentrerade till seklets början och dagens förhållande utgör en lucka i forskningen. Mats Trondman, *Bilden av en klassresa*, s 39ff.

finns några empiriska undersökningar i studien, eftersom det finns en fara när man översätter andras resultat till egna teorier (man har ej helt kontroll över hur resultaten har framkommit, vilka val och avvägningar som har gjorts, vilka resultat som ej presenteras osv.). Vidare menar jag att det är bättre att försöka hitta en mer komplex förklaring än en enkel, dvs. att det är bättre att se intelligensteorin som en del av en vidare kulturteori, eftersom det är svårt att förstå varför "intelligensen" varierar med den sociala bakgrunden utan att förklara detta kulturellt. Ekerwald diskuterar här exempelvis förtjänstfullt barnuppfostrans roll som stimulans för "intelligensen".

Vi kan således konstatera att Erikssons och Jonssons, Trondmans samt Ekerwalds studier innehåller intressanta resultat och klara begränsningar. Eriksson och Johnsson lyfter fram snedrekryteringens kvantitativa karaktär och Trondman dess kvalitativa karaktär. Eriksson och Jonsson samt Trondman betonar det empiriska medan Ekerwald betonar det teoretiska. Delvis komplettera de varandra, men vad som behövs är en mer enhetlig studie där teori starkare kopplas till empiri, kvantitativa studier blandas med kvalitativa, mikro- och makroperspektiv väs samman i ett större sammanhang så att vi förstår sambandet mellan struktur och individ. Ett intressant försök att tillämpa Bourdieus teorier på svenska förhållanden finner vi hos Donald Broady och Mikael Palme. Jag ämnar i nästa kapitel se lite närmare på deras undersökning av det svenska högskolefältet och utifrån Broady diskutera hur pass lämplig Bourdieu är för undersökningar av det svenska utbildningssystemet.

3 Det svenska högskolefältet

- att tillämpa Bourdieu på svenska förhållanden

Skillnaderna mellan Frankrike och Sverige hindrar i sig inte att Bourdieus begrepp prövas i studiet av det svenska utbildningssystemet. Bl. a. behövs redskap i stil med Bourdieus differentierade kapitalbegrepp och begreppet om sociala fält för att vi skall kunna komma förbi den svenska utbildningssociologins traditionella monomana upptagenhet av en enda fråga, nämligen den "vertikala" sociala mobiliteten eller bristen på densamma.

(Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 307.)

I detta kapitel skall vi se närmare på en kartläggning av det svenska högskolefältet utförd av Donald Broady och Mikael Palme. Innan jag redogör för deras resultat kan det emellertid vara på sin plats att diskutera hur Bourdieus teorier skall kunna tillämpas på svenska förhållanden.

Bourdieu's relevans för svensk utbildningssociologi

Donald Broady presenterar i ett avsnitt i *Sociologi och epistemologi* några intressanta anmärkningar rörande Bourdieus tillämpande på svenska förhållanden.¹²⁶ Han menar att vissa frågor är viktiga att beakta, men kommer ej med färdiga svar eftersom det skulle krävas omfattande undersökningar

för att ge svar på frågorna. Låt oss nu se på vilka problem Broady ser med en tillämpning av Bourdieu.

Broady argumenterar för att ett direkt överförande är farligt, då de svenska förhållandena på vissa punkter drastiskt skiljer sig från de franska. För det första spelar antagligen utbildningsväsendet en större roll för tillträdet till maktens fält i Frankrike än det gör i Sverige. Vi har i Sverige under 1900-talet haft ett helt annat politiskt klimat, där folkbildning, folkrörelser och fackföreningar spelat en viktig roll. Antagligen finns det här helt andra karriärmöjligheter, vilka inte behöver innebära ett ackumulerande av ett stort utbildningskapital, utan snarare av

¹²⁶ Följande diskussion bygger på Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 298ff.

ett organisationskapital. Detta kapital menar Broady antagligen är tämligen specifikt för Sverige och innefattar exempelvis investeringar i att känna till hur organisationsfältet är strukturerat, att kunna föra sig på möten och att behärska den gällande diskursen. En annan skillnad är storleken på länderna vilket får konsekvenser för olika fält. Att tala om autonoma fält i Sverige i samma mening som de franska fält Bourdieu har undersökt är att blunda för det faktum att de svenska fälten är mer beroende av att förhålla sig till utländska kraftcentra, vilket exempelvis är tydligt inom det vetenskapliga fältet, där anglosaxiska traditioner påverkat många svenska discipliner. Av detta följer att investeringar i främmande språk är betydligt viktigare i Sverige än i Frankrike. Broady pekar på att det även råder en skillnad i vilka samhällsgrupper som är mest beroende av utbildningsväsendet mellan de olika länderna. I Frankrike är det framför allt de högre skikten som investerar mycket i utbildningskapital eftersom detta ofta är en förutsättning för tillträde till maktpositioner, medan dessa skikt i Sverige istället väljer att t ex utbilda sig vid prestigefyllda lärosäten utomlands och alltså inte har samma tilltro till det svenska utbildningsväsendet, vilket heller inte har samma elitistiska karaktär. De samhälleliga grupper i Sverige som sätter sin tilltro till utbildningsväsendet är alltså i första hand medelklassgrupperingar. Vidare argumenterar Broady för att en alltför stark tilltro till utbildningsväsendet kan vara en riskabel strategi främst för tillträde till konstnärliga och intellektuella karriärer, där det i stor utsträckning

¹²⁷ Se exempelvis Göran Ahrne, Hedvig Ekerwald och Håkon Leulforsrud, *Klasssamhällets förändring*, Arkiv förlag, (1985) 1992, passim.

¹²⁸ Ett par intressanta exempel kan dock nämnas. Den svenska överklassen tycks fungera enligt liknande principer som den franska, där vi har en tydlig motsättning mot den etablerade adeln och de "nyrika". (Annette Kullenberg, *Överklassen i Sverige*, Tidens förlag, 1974, exempelvis s 52f.) Det finns även en stor känsla för distinktioner inom den svenska överklassen, vilket syns i sättet att äta, klä sig och föra sig. Dessa distinktioner kan sammanfattas i en rad olika inton, man har inte vissa klädesplagg, säger inte vissa ord, utövar inte vissa aktiviteter etc. (Ibid.,

handlar om kontakter och att rätt livserfarenheter, exempelvis ha varit i New York och Paris, vara initierad i Stockholms krogliv, känna till de aktuella strömningarna och striderna inom kulturen etc.

Innan vi fortsätter kan det vara intressant att diskutera hur pass lämpligt Bourdieus analys av det franska samhällets stratifiering är för svenska förhållanden, eller med andra ord, Bourdieus relevans i ett vidare perspektiv än ett utbildningssociologiskt. Utan att ha några uttömmande empiriska belegg för detta (det har inte gjorts någon undersökning liknande *Distinction* av det svenska samhället) vill jag ändå hävda att denna struktur även går att finna i Sverige. Att det finns en vertikal strukturering torde vara ställt bortom allt tvivel, vilket inte borde vara alltför svårt att belägga utifrån en rad olika studier som gjorts om det svenska samhällets stratifiering.¹²⁷ Den horisontella differentieringen är det svårare att finna belegg för (möjligen skulle man genom en utförlig bearbetning av tillgänglig forskning om det svenska samhället kunna finna belegg för att det finns en tydlig motsättning mellan grupper vars positioner vilar på ett stort ekonomiskt kapital och grupper vars positioner vilar på ett kulturellt kapital,¹²⁸ men detta arbete ligger utanför uppsatsens ram). Vi kan dock i och med att det svenska samhället trots allt i det väsentliga har samma yrkesstruktur som det franska sluta oss till att det föreligger liknande motsättningar inom det svenska samhället som inom det franska. Vidare torde avstånden

s 170ff.) Mikael Palme har vidare undersökt en av Stockholms norrförorter och där funnit att det finns en motsättning mellan de grupper som förfogar ett stort kulturellt kapital och de som förfogar över ett stort ekonomiskt kapital. (Mikael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö - Uppfostran och sociala reproduktionsstrategier inom den övre medelklassen i en av Stockholms norra förorter*, HLS Förlag, 1992, exempelvis s 44ff. och "Personlighetsutveckling som social strategi - den kulturella medelklassens reproduktionsstrategier", i Margaretha Rönberg och Peter Dahmén (red), *Spektrum*, Filmförlaget, 1990 s 275-282)

mellan de olika grupperna vara mindre, såväl i den vertikala som i den horisontella dimensionen, då Sverige är ett mer nivellerat samhälle än det franska och dessutom betydligt mindre.

Det svenska högskolefältet

Donald Broady och Mikael Palme m. fl. har börjat en grundläggande undersökning av det svenska högskolefältet utifrån ett boudieuskt perspektiv. Hittills har de endast presenterat vissa delresultat, vilka dock är intressanta i sig och kan vara värda att redogöra närmare för här. I rapporten *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*¹²⁹ ritade de en karta över det svenska högskolefältet, dvs. hur de olika utbildningarna förhåller sig till varandra. Grunden för analysen är de studerandes faders yrkesposition, vilket de menar vara en förtätad variabel som kan fånga den sociala bakgrunden på ett adekvat sätt.¹³⁰ Värt att notera är att de ej använder sig av en traditionell socioekonomisk klassindelning, utan ett spektrum av 32 olika yrkesgrupper för att fånga det sociala ursprunget. Tanken med detta är att få en så precis karta över fältet som möjligt och kunna lyfta fram skillnader mellan ekonomisk och kulturellt kapital i de olika ursprunget.¹³¹ Resultatet av denna analys blir en graf med två axlar, en nord-sydlig¹³² som går från hög- till lågstatusutbildningar och en öst-västlig som går från kulturell till ekonomisk pol. Vid den nordliga polen finner vi alla prestigeutbildningar inom medicin, juridik, ekonomi, journalistik, konst och

teknik vid skolor som Handelshögskolan, Konstfack, Chalmers och Journalisthögskolan. Den sydliga polen ockuperas av utbildningar mer inriktade mot arbete inom den offentliga sektorn. Exempelvis finner vi här socionomutbildningar, många lärarutbildningar och förvaltningslinjen. I den östra polen finner vi ämneslärarlinjen, läkarlinjen, kulturvetarlinjen, medan vi i den västra polen finner ekonomlinjen och juristlinjen. Mellan dessa återfinns många tekniska utbildningar, där teknisk fysik närmar sig den kulturella polen och maskinteknik den ekonomiska. I den öst-västliga dimensionen finns en klar skillnad mellan fädernas yrkessektorer, den östliga polen domineras av statligt anställda medan den västliga domineras av privat anställda.¹³³

Utifrån grafen kan vi även läsa ut andra hierarkiseringsprinciper. De traditionella universitetsstädernas och storstädernas utbildningarna finner vi vid den norra polen, medan yngre universitet och högskolor på landsorten återfinns vid den södra polen. Här finner vi en motsättning mellan storstad och landsbygd, samt mellan tradition och icke tradition. De studerande fördelar sig även olika i högskolefältet med avseende på ålder och kön. Ett av studiens kanske mest intressanta resultat är att kön delar högskolefältet i två delar, dvs. vi har en männens högskola, vilken är centrerad till den nordliga, mer prestigeladdade polen, och en kvinnornas högskola, centrerad till den sydliga polen. Åldersfördelningen följer mönstret att vid den nordliga polen är de

¹²⁹ Donald Broady och Mikael Palme, *Det svenska högskolefältet och studenternas livsbanor*, HLS Förlag, 1992. En mer utförlig och detaljerad rapport utgör Mikael Palmes *Högskolefältet i Sverige - en empirisk lägesrapport*, Arbetsrapport 1989:4, UHÅ FoU, 1989, som även den kommer att användas som utgångspunkt om än inte i samma omfattning.

¹³⁰ Broady och Palme påpekar att det hade gått att ta andra med en rad andra faktorer, som lärarkårens sammansättning och etos, för att strukturera fältet av högskoleutbildningar, men att de studerandes sociala ursprung valts utifrån att detta är lättast att komma åt i den befintliga statistiken. Donald Broady och Mikael Palme, *Det svenska högskolefältet och studenternas livsbanor*, s 6.

¹³¹ Ibid., s 6f.

¹³² Ej nord-sydlig dimension i ett geografiskt rum, utan i det konstruerade högskolefältet. (Ibid., s 7) Intressant är dock att det i Stockholm finns en klar strukturering i det geografiska rummet, där de mer prestigefyllda skolorna, exempelvis Handels, KTH och Stockholms universitet, ligger i den norra delen av staden, och de mindre prestigefyllda skolorna, exempelvis åtskilliga lärarutbildningar och kortare och mer yrkesinriktade utbildningar, återfinns i de södra delarna av staden, vilket även svarar mot Stockholms socioekonomiska struktur, med de rikare kommunerna norr om staden och de fattigare söder om staden.

¹³³ Ibid., s 7ff.

yngre studenterna dominerande, medan de äldre studenterna i högre utsträckning återfinns vid den sydliga polen.¹³⁴

4 Utbildningarna och högskolefältet

How can one speak, even by the way of simplification, of a common student situation...And so it is to student's university activity that people generally look for the basis of the definition that may safeguard the idea that the student situation is a single, unified, or unifying one...But students may have practices in common without it necessarily following that they experience them identically, still less collectively.

(Pierre Bourdieu & Jean-Claude Passeron, *The Inheritors*, s 12-13)

Vad avser vi egentligen med högre studier? Faktum är att ett brett spektrum av utbildningar ofta etiketteras som högre studier och betraktas som ett enhetligt fenomen. I bästa fall görs en uppdelning mellan längre utbildningar (över tre år), kortare (tre år och därunder) och prestigeutbildningar. Frågan är dock om detta är en tillräckligt fin indelning för att komma åt utbildningsväsendets struktur, dess betydelse för snedrekryteringen samt dess relation till det övriga samhället. Vilka likheter finns det exempelvis mellan datavetenskapligt program, ekonomiskt program och konstavetenskap? Eller snarare

vilka skillnader finns det faktiskt mellan dessa olika utbildningar betitlade högre studier?

Vi kommer i detta kapitel att utifrån sex olika utbildningsalternativ vid Uppsala universitet få en bild av den variation av utbildningar som finns inom de högre studierna. De utbildningar som jag har valt att studera är följande:

- grundskolläraprogrammet 1-7
- datavetenskapligt program
- ekonomiprogram samt kurs
- juridiskt program
- utbildningar vid Sociologiska institutionen

¹³⁴ Ibid., s 9f.

- utbildningar vid Konstvetenskapliga institutionen

Tanken är att först placera in de olika utbildningarna i det svenska högskolefältet. Därefter kommer utbildningarna att jämföras utifrån viktiga generella karaktäristika som könsfördelning, åldersfördelning och de studerandes sociala ursprung. Jag ämnar därefter diskutera de olika utbildningarnas innehåll något mer utförligt för att sedan vända blicken mot utbildningarnas funktion i de studerandes livsbanor och även se till de studerandes förhållande till sina studier. Den inledande diskussionen om utbildningarnas positioner i högskolefältet måste tyvärr bli av skissartad karaktär, men förhoppningsvis tillräckligt detaljerad för att kunna tjäna som en fond mot vilken de empiriska data som sedan skall redovisas kan framträda. Utgångspunkten för denna skiss är Broadys och Palmes *Högskolefältet i Sverige*, samt data från Uppsala universitet. Innan vi ger oss i kast med detta är det dock lämpligt att säga några ord om Uppsala universitet.

Uppsala universitet

Sveriges första universitet instiftades i Uppsala år 1477 och då fanns det tre fakulteter, den teologiska, den juridiska och den filosofiska. Den sistnämnda var betydligt bredare än idag och omfattade exempelvis naturvetenskap och historia.¹³⁵ Uppsala universitet har således den längsta traditionen i landet, och att traditionen är viktig framgår av den vikt som läggs vid ett traditionellt studentliv, med studentnationer, valborgsfirande, slottsbaler, gasquer (större fester till sen timme) etc. Traditionen framgår även av att många av de byggnader som hör till universitet är gamla och anrika. Antalet studerande vid Uppsala universitet var år 1994/95 28 000 och det har skett en markant ökning av antalet studerande under 90-talet, en 25-procentig ökning sedan 1990. Kvinnor utgör majoriteten av de studerande (54 procent).¹³⁶ Uppsala universitet är även i

jämförelse med andra universitet och högskolor det mest riksrekryterande utbildnings-sätet.¹³⁷ Universitetet beskrivs även som ett av landets mest forskningsintensiva och mest internationella med fler än 200 avtal om studentutbyte.¹³⁸ Det finns åtta fakulteter vid universitetet. Dessa varierar i storlek med avseende på antal studenter, anställda och ekonomi, där den teknisk-naturvetenskapliga, den medicinska och den samhällsvetenskapliga är störst, och den teologiska och den juridiska är minst.¹³⁹

De undersökta utbildningarna

De utbildningar som ligger till grund för undersökningen intar olika positioner inom det svenska högskolefältet. För att kunna placera in utbildningarna i detta fält måste vi ta hänsyn till en rad olika aspekter. Låt oss börja med att jämföra utbildningarna utifrån det totala antalet studerande på respektive utbildning.

Tabell 4.1 redovisar de valda utbildningarna med avseende på storlek av utbildningen, nyintagning, intagningspoäng, ålders- och könssammansättning mm. Av tabellen framgår att juristlinjen och de ekonomiska utbildningarna har markant fler studerande än övriga utbildningar. Könssammansättningen varierar kraftigt från 93 procent män på datavetenskap till 14 procent män på grundskollärarytbildningen. Juridik har ca 50 procent av vardera kön, medan ekonomiskt program är något mansdominerat (54 procent). De olika sociologiutbildningarna och konstvetenskapliga utbildningarna är kvinnodominerade. Intressant att notera är att kvinnor på samtliga utbildningar förutom på det datavetenskapliga programmet presterar fler poäng per person än männen. Vi finner även skillnader i totalt producerade poäng per person mellan utbildningarna. Den lägsta prestationsnivån finner vi på sociologi och datavetenskap (0,83 respektive 0,87) medan de övriga i princip tar 40 poäng per person och år. Ser vi sedan till lägsta intagningspoäng kan vi

¹³⁵ Uppsala University 500 Years, *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet*, 1976, s 16.

¹³⁶ Uppsala universitet, *Årsredovisning 1994/95*, s 2.

¹³⁷ Ibid., s 13.

¹³⁸ Ibid., s 2.

¹³⁹ Ibid., s 16.

konstatera att sociologi och juridik är svårast att komma in på och att det var lättast att komma in på konstvetenskap AB eller datavetenskapligt program, beroende på vilken kvotgrupp man söker i. Åldersmässigt har flertalet av utbildningarna en medelålder på 23-24 år, undantagen är sociologi och konstvetenskap där medelåldrarna hamnar närmare 27 år. (Tilläggas bör att jag senare kommer att dela in de sociologiska utbildningarna i olika kurser och skilja mellan ekonomiskt program och kurs för att komma åt skillnader mellan varianter av utbildningar inom samma institution. I appendix 2, tabell A2.1, redovisas hur de olika sociologiska utbildningarna och olika konstvetenskapliga utbildningarna skiljer sig åt

med avseende på de data som här redovisas i tabell 4.1. Vi kan där se att det råder vissa intressanta skillnader mellan de olika sociologiutbildningarna. Det är t ex svårast att komma in på media- och kommunikationsvetenskap och andelen män är lägst på sociologi-AOP.)

De ovan presenterade data antyder skillnader mellan de olika utbildningarna, men fortfarande är vi långt ifrån en bestämning av utbildningarnas och respektive institutions positioner i det akademiska fältet. Tyvärr finns det ingen analys i stil med *Homo academicus* av det svenska akademiska fältet, men den karta som Broady och Palme ritat av det svenska högskolefält-

Tabell 4.1 Utbildningarna jämförda med avseende på storlek, köns- och åldersfördelning, intagningspoäng mm, läsåret 1994/95.

	Antal studerande (antal nyintagna)	Andel män (%)	Poängkvot totalt ¹	Poängkvot män/kvinnor ²	Medelålder	Intagningspoäng gymnasiebetyg	Intagningspoäng högskoleprov
Grundskol-lärrarprog, 1-7	433 (68)	14	0,98	0,95	23,3	3,8 ³	1,4 ⁴
Datavet. program	196 (22) ⁵	93	0,87	1,04	23,7	3,4	1,4
Ekonomiskt program ⁶	1152 (165)	54	0,94	0,96	24,0	4,2 ⁷	1,6 ⁷
Juridiskt program	1184 (123)	49	0,98	0,94	24,7	4,4	1,7
Sociologi	380	37	0,82	0,96	26,62	4,5 ⁸	1,5 ⁸
Konstvetenskap	155	30	0,93	0,88	26,28	3,7 ⁹	1,0 ⁹

Källa: Uppdoc och Antagningsenheten, Uppsala universitet.

¹ Totalt tagna poäng/Totalt antal registrerade

² (Tot. poäng män/reg. män)/(Tot. poäng kvinnor/reg. kvinnor)

³ Gäller sv/so-varianten

⁴ Gäller sv/so-varianten, alla som sökte ma/no-varianten antogs.

⁵ En misstänkt låg siffra.

⁶ Gäller endast ekonomiskt program, allmän eller internationell inriktning. De kursstuderande är exkluderade pga. att det hade krävts att ca 80 olika kurser bearbetats statistiskt för att resultat skulle kunna redovisas.

⁷ Gäller ekonomiskt program, allmän inriktning

⁸ Gäller sociologi A

⁹ Gäller allmän och nordiskt konsthistoria AB.

tet utifrån faderns yrke, anser jag kunna ligga till grund för denna diskussion.¹⁴⁰ Vi kan anta att de utbildningar där de högre samhällsskikten är överrepresenterade även innehar en dominerande position inom det akademiska fältet samt att det finns en motsättning mellan institutioner nära den ekonomiska polen och institutioner nära den kulturella polen.¹⁴¹ Konflikten mellan kulturellt och ekonomiskt kapital är troligen tydligast inom vardera fakultet, och inte mellan olika institutioner från olika fakulteter, som exempelvis mellan maskinteknik och konstvetenskap. Låt oss ta den samhällsvetenskapliga fakulteten och sociologi som ett exempel på denna tankegång. Sociologin definierar sig som ämne ständigt mot ekonomer som, enligt sociologer, har en alltför förenklad syn på samhället och individen - allt är inte ett rationell strävan att maximera vinst - mot statsvetare, som tenderar att se världen som ett schackspel mellan stormakter och inte inser att man måste studera sociala klasser för att förstå samhället, mot etnologer och psykologer som förblindas av det individuella, specifika och unika och inte kan se de stora mönstren eller som tillämpar en statistiskt förkastlig metod. Detta är naturligtvis en alltför grov karikatyr, men där finns korn av sanning. Detta innebär inte att det inte kan finnas strider mellan olika fakulteter, se bara på 1900-talets idéhistoria där naturvetenskapen i mångt och mycket varit det förhärskande forskningsidealet, som humaniora och samhällsvetenskap ständigt varit tvungna att definiera sig gentemot.

¹⁴⁰ En intressant studie om den högre utbildningen som förtjänar att nämnas är *Doktorshatten*, av Lena Gerholm och Thomas Gerholm. De undersöker sex olika institutioner vid Stockholmsuniversitet utifrån i första hand ett etnologiskt perspektiv. Undersökningen är här relevant för att den klargör att det finns väsentliga skillnader mellan de olika institutionerna i en rad olika avseenden, som exempelvis hur inredning och arkitektur talar olika språk på de olika institutionerna samt hur de olika seminariekulturerna skiljer sig åt. Undersökningens begränsning ligger i att den är alltför snäv i den bemärkelsen att den endast fokuserar på vissa institutioner; vi får med andra ord inte en samlad bild av det svenska högskolefältet.

Vänder vi nu blicken mot de undersökta utbildningarna skall jag försöka placera in dem i det svenska högskolefältet. Jag kommer i första hand att beakta utbildningarnas respektive institutioner i detta skede för att vid senare tillfälle utförligare diskutera själva utbildningarna. Det bör även påpekas att jag här kommer att använda begreppet akademiskt kapital, vilket kan ses som en mer specifik form av ett symboliskt kapital, verksamt inom det akademiska fältet, eller om man så vill inom högskolefältet. Detta kapital innefattar allt som ger erkännande inom den akademiska världen och vi kan se det som en sammanfattning av de olika kapitalformer Bourdieu använder i sin analys av det franska akademiska fältet. Här föreligger även en skillnad mot Broadys och Palmes konstruktion av det svenska högskolefältet, där de endast utgår från de studerande (från ålder, kön och faderns yrke) medan jag här försöker väga in andra faktorer som ämnets anciennitet och dess förhållande till det övriga samhället (även om detta sker på en mycket generell och ej empiriskt säkerställd nivå).

Institutionen för lärarutbildning

Institutionen för lärarutbildning är en ung institution inom universitetet, den tillkom i och med högskolereformen 1977, men det har bedrivits utbildning av lärare i Uppsala sedan 1843. Det är en tämligen stor institution med ca 120 anställda.¹⁴² Ser vi sedan till det akademiska kapital som institutionen besitter torde detta vara relativt litet om vi utgår från Broadys och Palmes resultat.¹⁴³

¹⁴¹ Detta är ingen självklarhet - det akademiska kapitalet är ej liktydigt med de studerandes sociala ursprung och vi kan tänka oss att en utbildning åtnjuter stor prestige inom det akademiska fältet trots att den har en stor andel lärare, forskare och studerande från de folkligare klasserna - men det mest sannolika förhållandet.

¹⁴² Uppsala universitet, institutionen för lärarutbildning, *Information om Institutionen för lärarutbildning (ILU) HT 1995*, 1995, s 1-2.

¹⁴³ De har visserligen inte med just grundskollärarutbildningarna men finner att utbildningar inriktade mot socialt arbete, beteendevetenskap och utbildning har en större andel studerande (mestadels kvinnor) med lågt socialt ursprung. Donald Broady och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, s 7.

Ett indicium på detta är den kritik som riktats mot landets grundskollärarytbildningar i en utvärdering utförd av Högskoleverket.¹⁴⁴ Där konstateras bl. a. att den vetenskapliga nivån är otillräcklig och att många lärarytbildare har låg kompetens. Men skillnaderna mellan de olika utbildningssätena (grundskollärarytbildningen finns idag på sexton platser i landet) är stor och vi kan här tänka oss att grundskollärarytbildningen i Uppsala håller rätt hög klass beroende på institutionens storlek och dess långa erfarenhet. Detta till trots kan vi nog säga att grundskollärarytbildningen är den av de undersökta utbildningarna som har det minsta akademiska kapitalet. Här kan vi vidare anföra att lönen för de utexaminerade lärarna är relativt låg (ingångslönen idag ligger på mellan 13 000 och 14 000 och slutlönen på runt 18 000), att yrket som sådant är kvinnodominerat, vilket medför att utbildningens prestige minskar, att utbildningen är relativt enkel att komma in på (visserligen tillhör grundskollärarytbildningen i Uppsala en av de mer populära i landet, vilket gör att antagningspoängen här är högre än i genomsnitt, men på det hela taget är det relativt enkelt att komma in på grundskollärarytbildningen). Troligt är även att grundskollärarytbildningen uppvisar en fallande bana under 1900-talet, åtminstone torde det gälla för läraryrket som har deklasserats, dvs. andelen av de högre sociala skikten inom yrket har minskat med åren. Tilläggas bör även att man kan anta att grundskollärarytbildningen intar en position närmare den kulturella polen än den ekonomiska i det svenska högskolefältet.¹⁴⁵

Datavetenskaplig institution

Ett ämne som ligger i tiden är datavetenskap. Den institution som ansvarar för det datavetenskapliga programmet är institutionen för datorteknik, en mycket ung institution, grundad 1985 i Uppsala (även om

programmet startades redan 1981).¹⁴⁶ Emellertid är institutionen inte den enda som ägnar sig mer eller mindre uteslutande åt forskning och undervisning kring datorer; vi har även institutionen för ADB och datalogi samt institutionen för teknisk databehandling. Samarbetet mellan dessa institutioner är intensivt och ibland är gränserna mellan institutionerna mest administrativa. De har idag tillsammans ca 100 anställda. Det går idag att läsa datavetenskapligt program eller liknande utbildning vid fem högskolor och universitet i landet.¹⁴⁷ Skall vi sedan säga någonting om de ovan nämnda institutionernas position (jag betraktar dem här för enkelhetens skull som en enhetlig institution) i det svenska högskolefältet kan vi nog säga att de pga. av sin ringa ålder ej kan förfoga över samma akademiska kapital som mer anrika och större institutioner som den matematiska och den fysiska. Å andra sidan borde institutionen kunna rida på det allt större intresset för och behovet av datavetenskap. En systemvetare har idag en ingångslön på 16 000 kr och en slutlön på 27 000 kr som privatanställd.¹⁴⁸ Möjligen hamnar de som gått det datavetenskapliga programmet högre i lön då deras utbildning kan ses som mer avancerad.

Ekonomiska institutionen

Att döma av den dagliga debatten i massmedia angående ränteläge, konjunkturutveckling, marknadens svar, mm skulle den ekonomiska institutionen vara en institution som åtnjuter stor prestige i samhället. Ämnet har emellertid en tämligen kort historia som universitetsämne, ekonomi blev ett universitetsämne i Uppsala först 1953 och frågan är vilken position den företagsekonomiska institutionen innehar i det akademiska fältet. Broady och Palme konstaterar att det finns en klar hierarki mellan de ekonomiska utbildningarna med Handelshögskolan i Göteborg och i Stockholm i topp, de större universitetsorterna därefter och

¹⁴⁴ Dagens Nyheter, 1996 01 28.

¹⁴⁵ Detta grundar sig på att Broady och Palme finner att ämneslärarytbildningarna hamnar nära den kulturella polen och vi därför kan anta att även grundskollärarytbildningen hamnar där. Donald Broady och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, s 8.

¹⁴⁶ Uppsala universitet, *Internal Quality Review of the Master of Science Programme in Computer Science*, 1993, s 4.

¹⁴⁷ Intervju med studieplanerare 96 02 05.

¹⁴⁸ Välja yrke 1996, SACO, s 78.

längst ner regionala ekonomiska utbildningar, med avseende på fädernas yrke.¹⁴⁹ Antagligen gäller samma hierarki om vi ser till det akademiska kapitalet som respektive institutioner innehar. Vi kan vidare förmoda att den ekonomiska institutionen tillhåller relativt mycket akademiskt kapital, detta utifrån att institutionen är stor, den största inom den samhällsvetenskapliga fakulteten, och att ämnet som sådant tillmätts ett högt värde av samhället. Ser vi till den rekommenderade ingångslönen för en civilekonom ligger denna på 15 000 kr, och löneutvecklingen är tämligen god, även om skillnaderna är stora mellan statlig och kommunal sektor. Civilekonomerna inom privat sektor som tog examen 1960-64 har en medelinkomst på ca 45 000 kr, medan motsvarande grupp anställda inom den statliga sektorn har en medellön på ca 24 000 kr.¹⁵⁰ En viktig skillnad i jämförelse med den juridiska institutionen är att de ekonomiska institutionerna inte har monopol på legitimeringsrätten inom arbetsmarknaden: det går att bli ekonom eller få ett arbete med liknande ansvarsområden utan att vara högskoleutbildad, men det går ej att bli advokat utan att vara juris kandidat.

Juridiska institutionen

Juridiska institutionen, tillika fakultet, torde inneha den mest prestigefyllda positionen inom det akademiska fältet av de valda utbildningarna. Detta antagande grundar sig på att juristlinjen räknas som en prestigeutbildning,¹⁵¹ det är en exklusiv utbildning i den mening att det är svårt att komma in, utbildningen är omfattande med sina 180 poäng. Vidare tillmätts jurister en hög status i samhället, idag kanske större än på länge i och med Sveriges inträde i EU. Ingångslönen för jurister är rekommenderad till mellan 13 200 och 15 500 kr beroende på tjänst, vilket kanske inte är anmärkningsvärt högt, men ser vi däremot till slutlönerna skiljer sig dessa från exempelvis grundskollära-

nas. En jurist inom privatsektor med examen från 1960-64 har i medellön ca 48 000, motsvarande grupp men anställda inom den statliga sektorn har ca 31 000 kr.¹⁵² Vi kan mot bakgrund av detta anta att den juridiska institutionen besitter ett tämligen högt akademiskt kapital. (Det vore intressant att studera från vilka fakulteter rektorerna till de svenska universiteten har hämtats under en 50-års period, samt att kartlägga från vilka institutioner/fakulteter personer som innehar andra viktiga positioner inom den akademiska världen härstammar.) Ämnet har även en lång tradition bakom sig, den juridiska fakulteten var tillsammans med den teologiska fakulteten och den filosofiska fakulteten de fakulteter som utgjorde Uppsala universitet då detta instiftades år 1477.¹⁵³

Sociologiska institutionen

Inom den samhällsvetenskapliga fakulteten finner vi den sociologiska institutionen. Ämnet är tämligen ungt i Sverige, den förste lärostolen i sociologi inrättades 1947 i Uppsala med Torgny Segerstedt som professor (Torgny Segerstedt blev senare rektor för Uppsala universitet mellan åren 1955 och 1978). Den andra lärostolen inrättades i Stockholm 1954.¹⁵⁴ Därefter har antalet sociologiska institutioner ökat drastiskt och det finns idag på de flesta universitet och högskolor runt om i landet. Den sociologiska institutionen i Uppsala tillhör en av de större sociologiska institutionerna, men måste nog ses som medelstor i jämförelse med övriga institutioner i Uppsala med sina ca 75 anställda. Att bestämma sociologins position i det akademiska fältet är inte helt enkelt. Ämnet är något diffust till karaktären och rymmer många olika inriktningar, både inom den traditionella sociologin, med inriktningar som handikappsociologi, urbansociologi samt inom en rad nya inriktningar så som media- och kommunikationskunskap, sociologi med inriktning på arbete, organisation och personal (den som disputerar blir emellertid doktor i sociologi

¹⁴⁹ Donald Broady och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, s 7.

¹⁵⁰ JUSEK, *Lönestatistik 1994, 1995*, s 7.

¹⁵¹ Robert Eriksson o Jan O. Jansson, *Ursprung och utbildning*, s 182.

¹⁵² JUSEK, *Lönestatistik 1994*, s 6.

¹⁵³ Uppsala University 500 Years, *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet*, 1976, s 16.

¹⁵⁴ Erik Allardt i Richard Swedberg och Irene Wenemo (red.), *Sociologin i Stockholm 1954-1994*, Sociologiska institutionen 1995, s 4.

oavsett inriktning och även forskarutbildningen är dominerad av den traditionella sociologin). Sociologin borde dock placeras närmare den kulturella polen i jämförelse med ekonomi och juridik. Ämnet tillmäts ej heller samma prestige som dessa institutioner. Om vi undersökte andra samhällsvetenskapliga disciplinernas teorianknytningar, skulle vi antagligen finna att många sociologer, exempelvis Bourdieu, Giddens och Habermas används flitigt. Detta kan ses som ett tecken på att sociologin tillmäts relativt stor prestige inom den akademiska världen, men troligare är ändå att ämnet inte rankas alltför högt inom den akademiska hierarkin.¹⁵⁵ Det är svårt att säga något mer exakt om löneläget för de som har en utbildning baserad på någon av de olika sociologiska utbildningarna. En samhällsvetare har i dag en slutlön på ca 25 000 i privat tjänst, men denna kategori yrkesverksamma rymmer vitt skilda yrkesgrupper.¹⁵⁶

Konstvetenskapliga institutionen

Avslutningsvis några ord om den konstvetenskapliga institutionen, vilken är en av de mindre institutionerna, med ca 25 anställda. Konstvetenskap, eller konsthistoria, ingick till en början i ämnet estetik, som även omfattade litteratur. Den först lärostolen i konsthistoria inrättades 1918, men undervisning och forskning har bedrivits sedan andra hälften av 1600-talet.¹⁵⁷ Ser vi till utbildningens position inom det svenska högskolefältet kan vi konstatera att de konstvetenskapliga kurserna inte omfattas av

Broady och Palmes undersökning (de har bara utgått från linjer och program). De resultat de finner är att de kulturellt orienterade elitskolorna, som Konstfack, teaterhögskolorna och Konstakademien har en intressant rekrytering. Vi återfinner här, kanske inte så förvånande, många barn till konstproducenter men, desto mer förvånande, också många barn till företagsledare. Ser vi således till den sociala rekryteringen på utbildningarna hamnar dessa utbildningar i korrespondensanalysen nära den ekonomiska polen.¹⁵⁸ Vi kan dock inte från detta sluta oss till att dessa utbildningar innehar positioner nära den ekonomiska polen inom det akademiska fältet (i en vidare mening). Det är snarare troligt att om vi kompletterar analysen med att studera den anda som råder på utbildningarna kan placera in dessa vid den kulturella/intellektuella polen. Ser vi då till den konstvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet är det mest adekvat att även placera denna nära den kulturella polen framför allt utifrån ämnets karaktär. Vilken prestige ämnet tillmäts är lite svårare att säga. Ämnet har förvisso en lång tradition och konsten tillmäts med stor säkerhet ett högt anseende i samhället, men ämnet har troligen fått konkurrens av alla nya media-utbildningar om den vetenskapliga definitionen av bilden. Det troliga är att konstvetenskapen befinner sig i en mittenposition, möjligen i en uppåtgående fas om institutionen lyckas förvalta det ökade intresset

Tabell 4.2 De undersökta studerandes fördelning på olika utbildningsinstitutioner

	Grundskol-lä- rarprog. 1-7	Datavetenska- pligt prog.	Ekonomisk utb.	Juridiskt prog.	Sociologiska utb.	Konstveten- skapliga utb.
Antal	38	20	48	27	62	39

¹⁵⁵ Bourdieu har i sina studier av det franska akademiska fältet funnit att sociologi och den samhällsvetenskapliga fakulteten intar relativt blygsamma positioner inom detta fält och troligt är att detsamma gäller även inom det svenska högskolefältet. Pierre Bourdieu, *Homo academicus* s 40ff och 105ff. Beteendevetenskapliga utbildningar hamnar exempelvis vid den dominerade polen i Broadys och Palmes kartläggning av det svenska högskolefältet.

¹⁵⁶ Välja yrke 1996, SACO, s 185ff.

¹⁵⁷ Uppsala University 500 Years, *Faculty of Arts at Uppsala University*, s 12.

¹⁵⁸ Donald Broady och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, s 8f och Mikael Palme, *Högskolefältet i Sverige - en empirisk lägesrapport*, s 65.

Tabell 4.3 De undersökta studerandes fördelning på olika utbildningar

	Lärrar.- prog.	Datavet. prog.	Ekonomi prog.	Ekonomi kurs	Jur. prog.	Soc.	Soc.- AOP	MK-vet	Konst- vet.
Antal	38	20	20	28	27	27	16	19	39

för bilder som de senare årens massmediala explosion inneburit. Att slutligen säga någonting om löneläget för yrken där en konstvetenskaplig utbildning ingår är näst intill omöjligt eftersom variationen av yrken där en konstvetenskaplig utbildning är mer eller mindre nödvändig är stor och flera av dessa yrken dessutom är baserad på försäljning eller kortare kontrakterade arbeten och konsultuppdrag. Som kulturadministratör har man idag en slutlön på runt 18 500 kr.¹⁵⁹

Generella drag

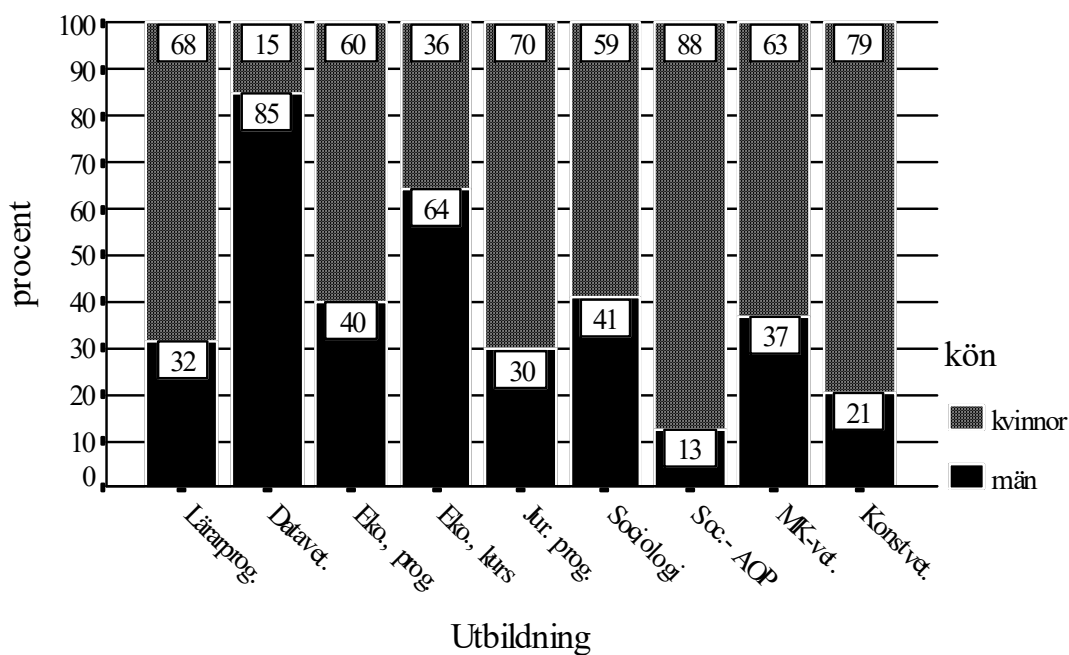
Vi har nu fått en preliminär bild av hur de olika utbildningarnas respektive institutioner är placerade inom det svenska högskolefältet, och det är nu dags att ta itu med själva den empiriska undersökningen för att ge en något tydligare bild av de olika utbildningarna. Det empiriska underlaget för denna studie består i huvudsak av en enkätundersökning som besvarats av 234 studerande vid Uppsala universitet. Hur dessa studerande är fördelade på de olika institutionerna framgår av tabell 4.2.

Anledningen till det något ojämnt fördelade antalet studerande från respektive utbild-

ningsinstitution är att jag velat kunna jämföra olika varianter inom utbildningsinstitutionerna för att se om det även finns skillnader dem emellan. Inom sociologiska utbildningar ryms respondenter från sociologi B, sociologi med inriktning mot arbete, organisation och personal B (sociologi-AOP), samt media- och kommunikationsvetenskap B. Ekonomirespondenter representerar både kurs och program. Jag kommer hädanefter att i analyserna hålla isär de olika varianterna av sociologi och ekonomi, eftersom skillnaderna inom dessa utbildningar är så pass stora. Vidare kan också nämnas att lärarrespondenter i huvudsak kommer från matematik och no-inriktningen. Datavetenskapligt och juridisk program behandlas som enhetliga utbildningar, vilket även konstvetenskapliga utbildningar gör. Den uppdelning av utbildningarna som hädanefter kommer att användas i undersökningen framgår av tabell 4.3. (För en mer exakt beskrivning av materialet, samt en diskussion av bortfall, se Appendix 1. Det kan dock vara relevant att säga några ord om bortfallet redan här. Ser vi till andelen bland dem som bevisat lektionen då enkäten delades ut som har besvarat densamma är bortfallet ej speciellt stort. Ser vi däremot till bortfallet utifrån

Diagram 4.1 Könsfördelning

¹⁵⁹ Välja yrke 1996, SACO, s 54f, 126f.

dem som är registrerade på kursen så är andelen svarande i vissa fall betydligt lägre. Detta är naturligtvis ett problem, men ej av den art att det äventyrar undersökningens resultat. För det första är det faktiska antalet som egentligen läser en kurs lägre än antalet som är registrerade. För det andra torde det inte gå att finna en generell anledning till att man inte var på lektionen. Vi kan här tänka oss flera olika anledningar, att man var sjuk, att man var bortrest, men även att man aktivt valt att inte närvara pga. att man ansett att lektionen inte tillfört en någon större kunskap.)

Det första som behöver göras är att redogöra för olika s k bakgrundsvariabler, eller riktigare variabler som indikerar det sociala ursprunget, då bakgrundsvariabler leder tankarna till någonting man lämnat bakom sig, när dessa variabler däremot är högst konkreta för de studerande.¹⁶⁰ Vad som är intressant här är att undersöka hur könsfördelningen och åldersfördelningen ser ut på

de olika utbildningarna. Jag kommer även att redogöra för de olika faktorer som ligger till grund för de studerandes habitus. Här är det sociala ursprunget av stor vikt, dvs. de studerandes klassbakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå. Men även yrke, yrkessektor och anställningsförhållande är av intresse.¹⁶¹ Min tanke är att klargöra huruvida de olika utbildningarna "befolkas" av studerande med liknande ursprung eller om det finns klara skillnader mellan utbildningarna. Det är också av intresse att studera hur pass homogena utbildningarna är, vilket är ett tecken på huruvida vi kan förvänta oss att finna en dominerande kultur.

Könsfördelningen

Av diagram 4.1 framgår att könsfördelningen till stor del överensstämmer med de siffror som presenteras i tabell 4.1. Samtliga utbildningar förutom datautbildningen

¹⁶⁰ För en mer utförlig diskussion se Mikael Palme, *Det svenska högskolefältet - en empirisk lägesrapport*, s 7f.

¹⁶¹ Anledningen till att en variabel som exempelvis faderns yrke har så stor förklaringskraft är att den kan ses som en förtätad variabel innehållande en rad

andra variabler exempelvis typ av boende, kulturell bildning, ekonomiska förhållanden. För en vidare diskussion av detta se Donald Broady och Mikael Palme, *Det svenska högskolefältet och studenternas livsbanor*, s 6f.

och ekonomi som kurs är kvinnodominerade även här, men generellt är den kvinnliga dominansen större i materialet än vad som kunde förväntas. Vi finner en stor avvikelsen från detta generella mönster inom lärarutbildningen, där den kvinnliga dominansen är klart mindre än förväntat. Detta låter sig förklaras av att flertalet av de lärarstudier läser ma/no-inriktningen, vilken inte är lika kraftigt kvinnodominerad som övriga varianter.

Vad innebär då könsfördelningen för respektive utbildnings karaktär? Kön är naturligtvis en mycket viktig variabel vid studiet av hur högskolefältet är strukturerat, enligt Broady och Palme kanske den mest intressanta variabeln, då denna delar högskolefältet i två delar, en manlig övre del där vi finner prestigeutbildningarna och en kvinnlig undre del där vi finner de kortare och mindre prestigeladdade högskoleutbildningarna. Det är dock viktigt att komma ihåg att kön inte allena strukturerar fältet av högskoleutbildningar, naturligtvis är det sociala ursprunget av stor vikt. Vi kan vidare även anta att ett markant överskott av endera könet kraftigt präglar kulturen på utbildningen. Återvänder vi nu till könsfördelningen på utbildningarna, kan vi konstatera att det inte är förvånande att kvinnorna dominerar lärarutbildningen och att männen dominerar de ekonomiska utbildningarna, där de sammantaget utgör 54 procent, notera dock att kvinnorna dominerar bland de programstudier. Detta stämmer väl med Broadys och Palmes bild av det svenska högskolefältet, delad av variabeln kön. Något förvånande är det att andelen kvinnor är så hög på det juridiska programmet, vilket jag har svårt att finna någon bra förklaring till, möjligen har slumpen i viss mån spelat oss ett spratt. Noterbart är också den låga andelen män på sociologi-AOP. Vi måste dock vara försiktiga när vi tolkar könsfördelningen som ett tecken på utbildningens prestige och position i högskolefältet. Andelen män är klart störst på datavetenskaplig utbildning, men detta torde inte innebära att vi bör tillmäta utbildningen högre status än juridiskt program även om denna utbildning har en betydligt lägre andel män än

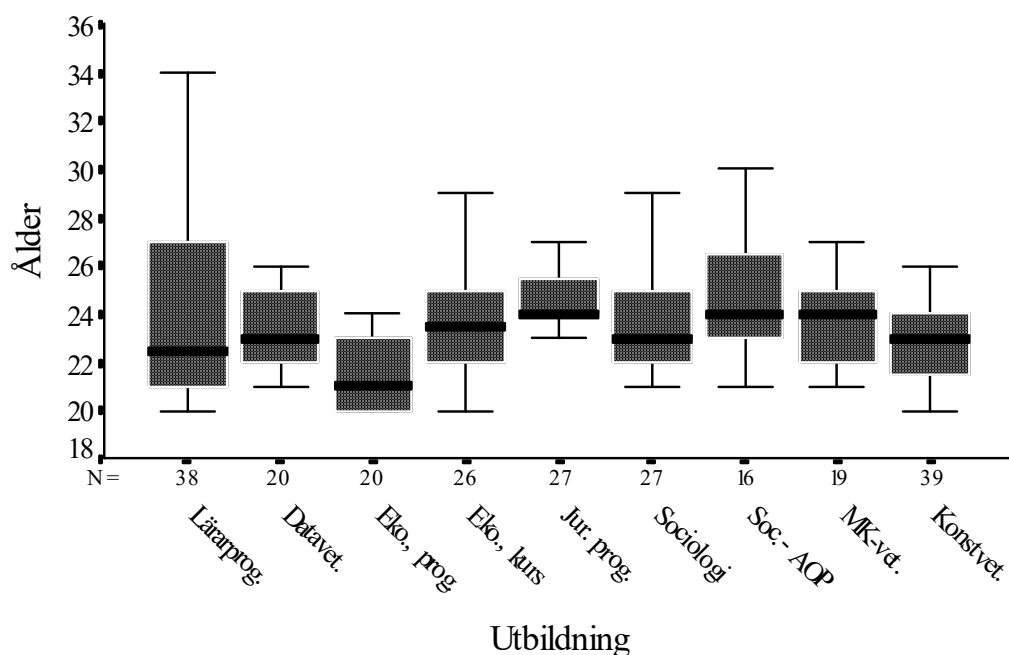
datavetenskap. Vi måste även väga in en rad andra faktorer för att få en mer korrekt bild.

Åldersstrukturen

Ålderssammansättningen är en sådan faktor. Broady och Palme finner att även denna variabel delar högskolefältet i två delar, så att vi på den övre halvan hittar de yngre studenterna och på den undre halvan hittar de äldre studenterna. Enligt Bourdieu är ålder viktig exempelvis i det avseendet att den är avgörande för vilka chanser man har att göra en vetenskaplig karriär; är man för gammal, har man så att säga redan bränt sina skepp. Huruvida detta stämmer i Sverige vill jag låta vara osagt, men helt klart intressant att undersöka. Åldersfördelningen har jag valt att åskådliggöra med ett box-plot-diagram, diagram 4.2. Fördelen med detta är att vi ser både medianvärdet och spridningen av åldern.

Värt att notera är att medianåldern inte skiljer sig mycket mellan utbildningarna, medan däremot skillnaden i spridning är relativt stor, framför allt mellan lärarutbildningen, som har en stor spridning, (här finner vi en rad individer som tidigare har arbetat med annat och bestämt sig för att skola om sig) och ekonomiprogrammet, jurist- och datautbildningarna, som har en liten spridning. Åldern har vidare en klar betydelse för utbildningens homogenitet: om många av de studier är ungefär i samma ålder har man samma generationsperspektiv, man har upplevt samtiden ur ett åldersperspektiv. Det är självklart en klar skillnad mellan att gå ut gymnasiet idag och mötas av en stor ungdomsarbetslöshet och att ha gått ut gymnasiet under 80-talet då situationen på arbetsmarknaden var en helt annan. Datavetenskaplig utbildning, ekonomiskt program och juridiskt utbildning är således de utbildningar som är klart mest åldershomogena. Det bör tilläggas att det råder en klar skillnad bland de ekonomistudier, de kursstudier har högre medianålder och större spridning - en skillnad som ej återfinns bland de sociologistu-

Diagram 4.2 Åldersfördelningen

derande, där samtliga tre varianter har ungefär samma medianålder och liknande spridning.

Det sociala ursprunget

Det sociala ursprunget är enligt Eriksson och Jonsson en faktor som inte bara innefattar från vilken social klass man härstammar. Ser vi till den sociala klasstillhörigheten är det den näst mest utslagsgivande faktorn (än mer utslagsgivande är föräldrarnas utbildningsnivå) vid förklaring av den sociala snedrekryteringen till högre studier. Kodar vi materialet efter Eriksson och Jonssons klassificeringsschema har flertalet studerande sin bakgrund i de övre sociala skikten, dvs. föräldrarna är högre tjänstemän eller tjänstemän på mellannivå. Hela 77,3 procent härstammar från dessa skikt och fördelningen är 39,7 procent med föräldrar klassificerade som tjänstemän på mellannivå och 37,6 procent med föräldrar som tillhör det högre tjänstemannaskiktet. Dessa två klasser är klart överrepresenterade bland de studerande om vi ser till hur stora dessa klasser är totalt i samhället, vilket också framgår av tabell 4.4. Att de studerande har båda föräldrarna i arbetarklassen är sällsynt,

4,7 procent härstammar ur renodlad arbetarklass, även om bakgrund inte är den mest sällsynta. Endast 3,8 procent av de studerande kommer från en jordbrukarbakgrund. Här råder det dock en stor skillnad i representativitet, de som kommer från en jordbrukarbakgrund har 1,00 i representativitet, dvs. den andel som ingår i undersökningen är lika stor som den andel jordbrukarna utgör i samhället. De som härstammar från arbetarklassen utgör emellertid en mindre andel än den totala andelen arbetare i samhället, vilket kvoterna 0,12 och 0,09 visar. Det är troligt att de inte heller är representativa för arbetarklassen i andra avseenden, de har antagligen högre gymnasiebetyg än de jämnåriga med samma klasstillhörighet.

Ser vi sedan till skillnaderna mellan de olika utbildningarna, redovisade i tabell 4.5, finner vi inte helt förvånande att juridiskt program har den största andelen studerande med högre tjänstemannabakgrund. Anmärkningsvärt är att vi här inte återfinner en enda studerande med båda föräldrarna i arbetarklassen. Den utbildning som har den minsta andelen studerande med högre tjänstemannabakgrund är lärarprogrammet

Tabell 4.4 De studerandes sociala klasstillhörighet och samhällsklassernas totala storlek

	faderns samhällsklass (procent)	moderns samhällsklass (procent)	familjens samhälls- klass* (procent)	samhälls- klasserna to- talt** (procent)	representa-ti- vitet***
I högre tjänstemän	35,5	11,1	37,6	11,5	3,27
II tjänstemän på mellannivå	38,9	50,9	39,7	15,9	2,50
III lägre tjänstemän	3,0	17,5	5,1	15,2	0,34
IV företagare	7,7	2,1	8,1	6,7	1,21
V jordbrukare	3,8	1,3	3,8	3,8	1,00
VI kvalificerade arbetare	4,3	3,0	2,1	17,5	0,12
VII okvalificerade arbetare	5,6	6,8	2,6	29,4	0,09
bortfall	1,3	7,3	0,9		
totalt	100	100	100	100	

* Den dominerande klasstillhörigheten mellan modern och fadern har valts som representativ för familjen enligt följande dominansskala I, V, VI, II, III, VI, VII. (Eriksson & Jonsson, *Ursprung och utbildning*, s 41.).

** Källa: *Vardagens villkor* Johan Fritzell och Olle Lundberg (red). Brombergs 1994 Finland s. 276.

*** Representativiteten avser kvoten mellan andelen en samhällsklass utgör i materialet och andel samhällsklassen utgör i hela samhället.

Tabell 4.5 De studerandes sociala klassbakgrund* efter utbildning¹⁶²

	Lärarpr. n 38	Datavet prog. n 20	Eko., prog. n 20	Eko., kurs n 20	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
Högre tjänstemän	26	30	35	36	59	22	56	47	38
Tj.män på mellannivå	39	55	35	43	33	44	25	42	38
Lägre tjänstemän	8	0	5	4	0	4	6	5	10
Egen företagare	13	10	15	11	0	18	6	0	0
Jordbrukare	5	0	5	0	7	0	0	5	8
Kval. arbetare	5	5	5	4	0	0	0	0	0
Okval. arbetare	3	0	0	4	0	7	6	0	3
bortfall	0	0	0	0	0	4	0	0	3
totalt	99	100	100	102	99	101	99	99	100

* För kodning av den de studerandes sociala bakgrund, se tabell 4.4.

(bortsett från de sociologistuderande, men slår man samman samtliga tre sociologiska utbildningarna blir den sammanlagda andelen 39 procent). På lärarprogrammet finner vi även den största andelen studerande med båda föräldrarna inom arbetarklassen. (Andelen är dock endast 8 procent och vi finner

även en lika stor andel studerande med arbetarklassbakgrund på ekonomisk kurs. Vi kan med andra ord långt ifrån karaktärisera någon av utbildningarna som dominerad av arbetarklassen.) De datastuderande har visserligen inte mycket större andel studerande med föräldrar i den högre tjänstemannagruppen än vad de lärarstuderande har, men

¹⁶² I och med att det framöver kommer att redovisas stora mängder data i form av tabeller är det här befogat att säga några allmänna om tabellerna. De siffror som är markerade med fet stil avser det högsta värdet på raden. De flesta talen är procentandelar, som skall läsas som att x procent av de studerande på utbildning y gör z. Om inget annat sägs i tabellen är det frågan om procentandelar. Där totalsumman blir 100 procent har även detta satts ut, men vid flertalet av tabellerna är de redovisade fenomenen ej varandra uteslutande så att en respondent kan omfattas av flera fenomen och totalsumman därför blir över 100 procent. I vissa fall har flera olika aspekter av ett fenomen beaktats varför det varit meningslöst att ange den totala procentsumman.

räknar vi in även tjänstemän på mellannivå så blir skillnaden markant. Övriga utbildningar hamnar mellan ytterligheterna, de juridikstuderande och de lärarstuderande, och skiljer sig sinsemellan inte åt på något avgörande sätt, med ett intressant undantag, de olika sociologiutbildningarna, där vi finner stora skillnader. De som studerar traditionell sociologi är den grupp som har den minsta andelen föräldrar ur det högre tjänstemannaskiktet, medan de som studerar sociologi-AOP har nästan lika stor andel föräldrar ur detta skikt som de juridikstuderande och de som läser media- och kommunikation är den grupp som av sociologiutbildningarna har den största andelen härstammande ur de två högre skikten sammantagna, vilka utgör 89 procent av de studerandes på utbildningen. Ser vi däremot till skillnader mellan de ekonomiska utbildningarna kan vi konstatera att dessa är mycket små, de kursstuderande kommer i något större utsträckning från en mellannivåstjänstemannabakgrund än de programstuderande.

Enligt Eriksson och Jonsson är den viktigaste faktorn bakom snedrekryteringen föräldrarnas utbildningsnivå. Generellt sett har 76,7 procent av de studerande minst en förälder som har kortare högskoleutbildning eller däröver, vilket alltså pekar i samma riktning som Eriksson och Jonssons resultat.

Ser vi till skillnader mellan utbildningarna, tabell 4.6, framgår det att familjens utbildningsnivå följer samma mönster som det sociala ursprunget. På juridiskt program finner vi störst andel studerande med föräldrar med längre högskolestudier (om vi betraktar de olika sociologiska utbildningarna sammantagna, vilket dock ej är redovisat i tabellen), samt den minsta andelen föräldrar med endast folk- eller grundskola, eller real-, fack-, eller yrkesskola. Den största andelen av den senare gruppen finner vi på lärarprogrammet. Andelen föräldrar med längre högskolestudier och däröver är dock större än på datavetenskapligt program, ca 50 procent mot 45 procent, men

Tabell 4.6 De studerandes familjs högsta utbildningsnivå efter utbildning

	Läro- prog. n 38	Datavet prog. n 20	Eko., prog. n 20	Eko., kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet n 39
Fil. lic el. doc.	5	5	10	11	15	0	0	16	8
Militärutbildning	5	0	0	11	4	0	0	0	3
Längre högskoleutb.	39	40	55	43	56	41	69	63	54
Kortare högskoleutb.	10	30	10	7	7	22	19	16	13
Gymnasium	5	20	15	7	11	15	0	0	5
Yrkesutb.	16	5	0	18	4	15	12	5	10
Folkskola	13	0	5	0	0	7	0	0	3
bortfall	5	0	5	4	4	0	0	0	5
totalt	98	100	100	101	101	100	100	100	101

skiljer sig med några procentenheter från ekonomi, konst och de sociologiska utbildningarna sammantagna som ligger strax över 60 procent. Anmärkningsvärt är den stora skillnaden mellan de olika sociologiska utbildningarna, där vi på den traditionella sociologiska utbildningen endast

finner 41 procent med längre högskolestudier och däröver, vilket kan jämföras med motsvarande procenttal för sociologi-AOP, 69 procent, och media- och kommunikationskunskap, 79 procent. Det senare procenttalet är faktiskt högre än motsvarande tal för juridiskt program. Som vi tidigare

sett finner vi även en liknande skillnad mellan de sociologiska utbildningarna med avseende på föräldrarnas klasstillhörighet.

Ovan har Eriksson och Jonsson kritiserats för att endast tänka i en vertikal dimension i sin studie av den svenska snedrekryteringen, och det kan vara relevant att även studera den horisontella skillnaden mellan ekonomiskt och kulturellt kapital inom samma sociala skikt. Vidare kan det vara intressant att studera i vilken grad de studerande har föräldrar som arbetar eller har arbetat inom denna sektor - om det exempelvis existerar dolda förutsättningar av den typ som Broady och Palme funnit vad det gäller kvinnliga studerande på tekniska utbildningar, där nästan alla har en fader som är tekniker.

Ur tabell 4.7 kan vi utläsa att det finns vissa tendenser med avseende på föräldrarnas yrkessektorer som kan vara värda att framhålla. Vi finner den största andelen fäder verksamma inom tekniska yrken på datavetenskapligt program följt av lärarutbildningen och ekonomiskt program, vilket inte är förvånande då dessa utbildningar, förutom ekonomiutbildningen, ligger närmast

den tekniska sektorn. Den största andelen fäder inom den administrativa sektorn återfinns på juridiskt program och sociologi-AOP och här är skillnaden markant mot framför allt lärarutbildningen och sociologi. Ser vi till mödrarnas yrkessektorer finner vi att de flesta är verksamma inom pedagogiska, vård-, och administrativa yrken. Anmärkningsvärt är att hela 63 procent av mödrarna till de media- och kommunikationsstuderande är verksamma inom den pedagogiska sektorn, alltså en betydligt större andel än de lärarstuderandes mödrar kan uppvisa. Detta resultat är förvånande, men bör kanske tas med en nypa salt med tanke på att det endast är 19 respondenter på media- och kommunikationsvetenskap mot 38 på lärarutbildningen. Den näst största andelen mödrar inom den pedagogiska sektorn återfinns dock på lärarutbildningen, men det är värt att notera att skillnaden mot juridiskt program och ekonomi, kurs, inte är speciellt stor. Intressant är också att andelen föräldrar till de media- och kommunikationsstuderande och de konststuderande verksamma inom kultur- och mediasektorn är troligen överrepresenterade eftersom denna grupp är väldigt liten i samhället.

Tabell 4.7 Föräldrarnas yrkessektor (fader/moder i proc., end. yrken med mer än 10 proc.)

	Lärrar.- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko., prog. n 20	Eko., kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet n 39
tekniskt yrke	25/ -	35/11	25/ -			24/ -	12/ -	16/ -	19/ -
vårdyrke	- /13	- /11	10/20	11/22	19/23	- /29	- /33	- /10	- /17
ped. yrke	11/37	15/17	- /15	- /33	- /35	16/17	13/20	16/63	- /28
kulturyrke								16/11	- /14
adm.yrke	14/21	25/44	30/50	32/33	56/31	12/29	56/33	32/11	35/28
handelsyrke		10/ -							
serv/prod yrke	19/ -		10/ -	11/ -		12/ -			14/ -
egen företag.		10/ -	10/10	14/ -		20/ -			

Ser vi sedan till fördelningen anställda inom offentlig kontra privat sektor, vilket dock inte redovisats i tabell eller diagram, kan vi konstatera att fäder anställda inom offentlig sektor är vanligast förekommande på sociologi-AOP (50 procent) och den minsta andelen återfinns på ekonomisk kurs (29 procent). Den största andelen privatanställda

fäder hittar vi på datavetenskap och ekonomi kurs (50 procent), men även de konststuderande har en stor andel fäder anställda inom den privata sektorn (49 procent). Tendensen är densamma för mödrarna med den skillnaden att fler överlag är anställda inom offentlig sektor och färre inom den privata (vi finner här den största andelen mödrar

anställda inom den privata sektorn bland dem som läser ekonomiskt program, medan den största andelen mödrar inom den offentliga sektorn återfinns på media- och kommunikationsvetenskap). Dessa resultat går delvis i linje med den differentiering i en offentlig och en privat pol Broady och Palme funnit i sin kartläggning av det svenska högskolefältet. Intressant att notera i detta perspektiv är den stora andelen privatanställda fäder bland de konststuderande. Något förvånande är dock att så många av de juridikstuderande har föräldrar verksamma inom den offentliga sektorn (48 procent av fäderna och 81 procent av mödrarna), vi kunde här utifrån Broadys och Palmes resultat förväntat oss en högre privatanställda.

Från att ha studerat föräldrarnas yrkessektorer och anställningsförhållanden kan det var på sin plats att granska vilka yrkesgrupper som finns representerade bland de studerandes föräldrar på respektive utbildning. Det är intressant att se dels om det finns några generella mönster, dels om föräldrar verksamma inom samma område som utbildningen syftar till är överrepresenterade. Vi måste emellertid vara medvetna om att dessa resultat är väldigt osäkra i och med att materialet bryts ned till en så pass detaljerad nivå som yrkesgrupperna utgör och att de olika yrkesgrupperna därför blir väldigt små.

Av tabell A2.2, appendix 2, framgår att bland mödrarna är klasslärare det vanligaste yrket. Hela 29 procent på lärarutbildningen och 19 procent på konstvetenskap och juridik utgörs av denna yrkeskategori. De kontorsanställda utgör även en förhållandevis stor andel på främst lärar- och datautbildningarna, medan övriga utbildningar har en större andel tjänstemän på mellannivå. Vi kan även notera att den enda yrkesgrupp inom kategorin högre tjänstemän som utgör mer än 10 procent är läkarna, vilkas barn återfinns på juridik- och ekonomiutbildningarna. Bland fäderna dominerar högre tjänstemän på datavetenskap, juridik och sociologi. Civilingenjörer utgör 25 procent av fäderna på datavetenskap, 11 procent på lärarutbildningen och, kanske något förvån-

ande, 16 procent på konstvetenskap. Endast på juridik återfinns vi några föräldrar som är läkare eller jurister (med större andelar än 10 procent).

De slutsatser vi kan dra utifrån tabellen är att det framför allt råder en klar skillnad mellan könen, fäderna återfinns inom teknikeryrken och inom yrken med högre status, så som högre tjänsteman, läkare, jurist och civilingenjör, medan mödrarna främst återfinns inom pedagogiska yrken, framför allt klasslärare och har yrken med lägre status så som kontorsanställd, tjänsteman på mellannivå och klasslärare. Vi har tidigare konstaterat att det råder vissa skillnader mellan utbildningarna i fråga om föräldrarnas sociala klasser, vilket naturligtvis återspeglas i vilka yrken som finns representerade på de olika utbildningarna. Exempelvis finner vi barn till läkare, jurister och högre tjänstemän på juristlinjen och barn till klasslärare, tekniker och kontorsanställda på lärarutbildningen.

En annan intressant aspekt av föräldrarnas yrken är i vilken mån de korresponderar med de studerandes utbildning, vilket också framgår av tabell A2.2. Överlag kan vi säga att de studerande i stor utsträckning har föräldrar med yrken liknande dem som utbildningen syftar till. I samtliga fall torde denna grupp vara överrepresenterad om vi ser till hur stor denna andel skulle varit om samtliga yrken vore representerade efter storlek. Vi måste vidare hålla i minnet att de presenterade siffrorna ej direkt kan jämföras med varandra. Att 37 procent av de lärarstuderande har åtminstone en förälder verksam inom ett pedagogiskt yrke innebär inte att de har en större överrepresentation än de konststuderande, där 16 procent av de studerande har någon förälder verksamma inom ett konstnärligt yrke. Det omvända torde snarare vara fallet i och med att den senare gruppen är så betydligt mindre i samhället. Intressant är att se den stora skillnaden som råder mellan de olika sociologi utbildningarna, där endast fyra procent av dem som läser sociologi har någon förälder verksam inom ett liknande yrke, medan motsvarande siffra för de sociologi-AOP-studerande är 50 procent och för de media-

och kommunikationsstuderande 47 procent. Detta kan delvis förklaras av att den traditionella sociologin inte är lika knytten till ett specifikt yrkesområde som de övriga utbildningarna och att det bland föräldrarna till de sociologistuderande kan finnas flera som har läst sociologi utan att ha ett liknande yrke. Det är vidare anmärkningsvärt att vi finner en så stor andel av de studerande på ekonomiskt program med föräldrar inom ekonomiska yrken (55 procent) och vi kan alltså här säga att denna bakgrund klart dominerar utbildningen.

Studierna och utbildningarnas etos

Efter denna genomgång av viktiga karaktäristika för de olika utbildningarna med avseende på de studerandes kön, ålder och sociala ursprung, skall vi åter rikta uppmärksamheten mot själva utbildningarna och nu gå in mer i detalj på hur utbildningarna är upplagda, vilka former av undervisning och examinationer som är vanligast, hur lokalerna ser ut, om det finns några intresseföreningar i anknytning till utbildningarna etc., kort sagt skall jag försöka fånga den anda eller etos som råder inom respektive utbildning. Det material som ligger till grund för detta kapitel är i huvudsak intervjuer med studerande och personal vid respektive institution och allmänna informationsskrifter, kursplaner etc.

Grundskolläraryrket

Läraryrket har sitt säte vid lärarseminariet, en stort tegelhus från 1916.¹⁶³ De

flesta läraryrken är delade mellan rena ämnesstudier och pedagogik och didaktik. Dessutom varvas detta med praktik på olika skolor. Fördelningen mellan de olika kurserna varierar med utbildningsprogrammet. Ämneslärarna läser ordinarie kurser i sina respektive huvudämnen, där tyngdpunkten även ligger, medan grundskollärarna 1-7, som omfattar 140 poäng, läser mer s k lärarämnen, sammanlagt 50 poäng och kortare kurser i sina undervisningsämnen, sammanlagt 90 poäng. Läraryrket bedrivs ofta i diskussionsform med gruppredovisningar. Vanliga salskrivningar är sällsynta och betygen är godkänt eller underkänt. För ämneskurserna gäller dock salskrivningar och även betyget väl godkänt ges sedan några år tillbaka.¹⁶⁴ Grundskollärare 1-7 har vidare alla läraryrken förlagda till lärarseminariet och det är här ”man känner sig hemma”. Ämneskurserna är ofta korta och spänner över en stor mängd olika ämnen vilket gör att de studerande får göra många korta besöka vid en rad andra olika institutioner.¹⁶⁵ Av denna anledningen är det förstaeligt att man känner sig hemma vid just läraryrket och inte identifierar sig med exempelvis den matematiska institutionen. Man är i första hand lärare och inte matematiker. Tilläggas bör att även om identifikationen med läraryrket är stark så existerar ingen utpräglad kåranda, det finns visserligen en studentförening men denna är inte så utåtriktad, det anordnas inga större fester, informationsdagar el dyl., det finns heller inga

¹⁶³ Uppsala universitet, institutionen för läraryrket, *Information om Institutionen för läraryrket (ILU) HT 1995*, 1995, s 1.

¹⁶⁴ Intervju med studievägledare 1996 01 30

¹⁶⁵ Intervju med grundskolläraryrket 1995 05 31.

Bild 1 Institutionen för lärarutbildning

overaller eller speciella tröjor.¹⁶⁶ Ser man så till framtidsutsikterna för nyutexaminerade lärare så kan vi konstatera att dessa går en ljus framtid till mötes. Många nu verk samma lärare går snart i pension samtidigt som stora barnkullar snart skall börja skolan. De som är nyutexaminerade kan t o m relativt enkelt få ett lärararbete i Uppsala, som är tämligen lärartätt.¹⁶⁷

Datavetenskapligt program

Institutionen för datateknik som ansvarar för det datavetenskapliga programmet ligger på Polacksbacken. Det är där i princip all undervisning bedrivs även om en del kurser hålls av andra institutioner lokaliserade på Polacksbacken, så som institutionen för ADB och datalogi och den matematiska institutionen. En viktig skillnad mot många andra datautbildningar är den

stora tonvikten som läggs vid matematik och logik. De studerande läser ett basblock omfattande 80 poäng och därefter kan man välja inriktning efter intresse. Utbildningen avslutas med ett examensarbete och utbildningen leder till en fil. mag.-examen i data. Arbetsmarknaden skriker efter datatekniker, det händer att studenter blir erbjudna arbete innan de ens har avslutat utbildningen. Med andra ord behöver inte de datastuderande oro sig särskilt mycket för den framtida yrkeskarriären.¹⁶⁸ Datavetenskapligt program skiljer sig inte mycket från andra tekniska utbildningar med avseende på kåranda. Man har egna overaller, egen pub, arrangerar festresor till ölfesten i Linköping och brännbollsturneringen i Umeå. Däremot har man ingen studenttidning, all kommunikation sker nämligen via datorerna, där man kan se vad som händer inom den närmaste framtiden mm.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Intervju med studievägledare 1996 01 30.

¹⁶⁸ Intervju med kanslist 1995 05 03.

¹⁶⁹ Intervju med studerande på datavetenskapligt program 1995 05 16.

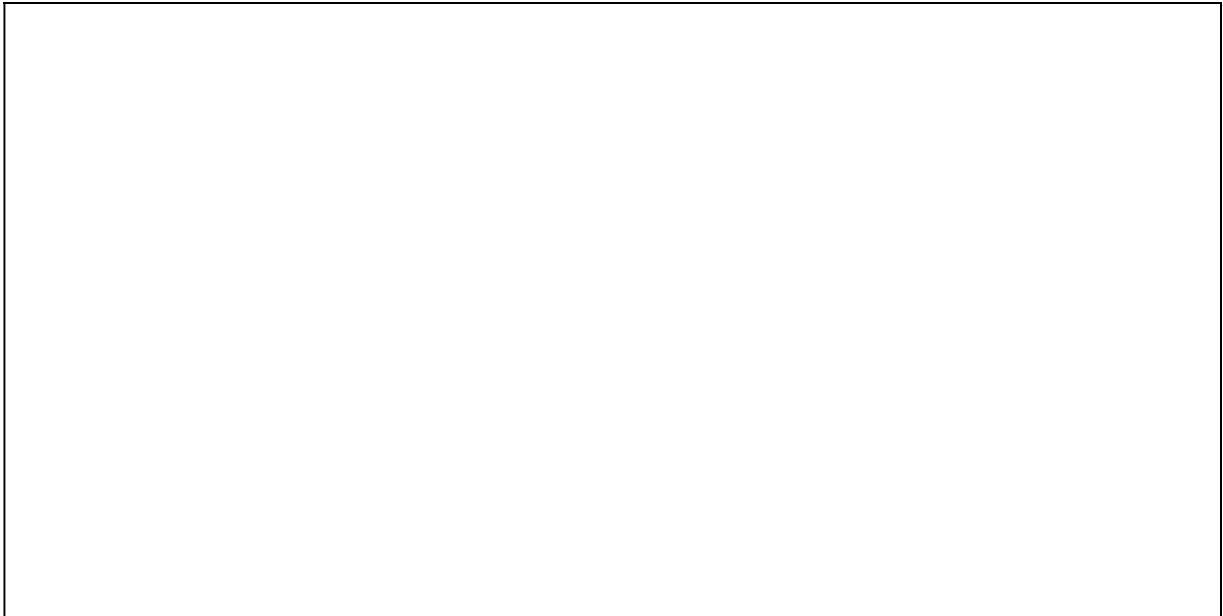

Bild 2 Polacksbacken med Institutionen för datalogi

Ekonomiska utbildningar

Den företagsekonomiska institutionen är den i särklass största på Hum-C, Humanistiskt och samhällsvetenskapligt centrum, och ockuperar nästan halva gatuplanet. I framtiden ska dessutom språken flyttas ut för att göra Hum-C till ett mer renodlat centrum för samhällsvetenskaplig forskning, med företagsekonomi i spetsen. En parentes: institutionen torde även vara en av de mer företagsamma inom universitetet, en fjärdedel av institutionens intäkter kommer från sålda kurser, meddelar institutionens byrådirektör.¹⁷⁰ Institutionen ansvarar för det ekonomiska programmet, som finns i fem varianter, en allmän och fyra internationella, där antingen franska, spanska, tyska eller ryska läses. I basblocket som omfattar 80 poäng läses också nationalekonomi, vilket även är en egen institution. Programmet leder till en ekonomie magisterexamen, men kan även avslutas med en ekonomie kandidatexamen. Det är dock inget krav att gå programmet för att kunna komma i åtnjutande av dessa examina; det går även att snickra ihop sin egen examen via kurser.

Det görs ingen åtskillnad mellan kurs- och programstuderande i undervisningen, skillnaden ligger i att som programstuderande har man förtur till sökta kurser. De kurser som läses omfattar vanligtvis 10 poäng och betygen är underkänd, godkänd och väl godkänd. Den vanligaste examinationsformen är salskrivningar som kan kombineras med inlämningsuppgifter. Undervisningen präglas av vanliga föreläsningar, två till tre per vecka. Ekonomerna har en utpräglad kåranda. Det finns en studentförening, Uppsala ekonomerna, som ger ut en egen tidning, ordnar fester och föredrag, har egna jackor mm. Dessutom anordnas av en speciell grupp två marknadsdagar årligen, då det erbjuds mängder av föredrag och då de studerande har en bra möjlighet att skapa kontakter med olika företag.¹⁷¹ Ser vi avslutningsvis till framtidsutsikterna för ekonomer så är dessa idag betydligt ljusare än i början av 90-talet, då det var stora problem att få ett arbete som civilekonom. Idag får ca 87 procent av de nyutexaminerade arbete inom ett halvår efter utbildningens slut. Det beräknas även bli brist på ekonomer runt år 2000.¹⁷²

¹⁷⁰ Intervju med byrådirektör 96 01 31.

¹⁷¹ Intervju med ekonomistuderande 95 05 16.

¹⁷² JUSEK, *Löner och jobb för nyutexaminerade*, 1995, s 14f.

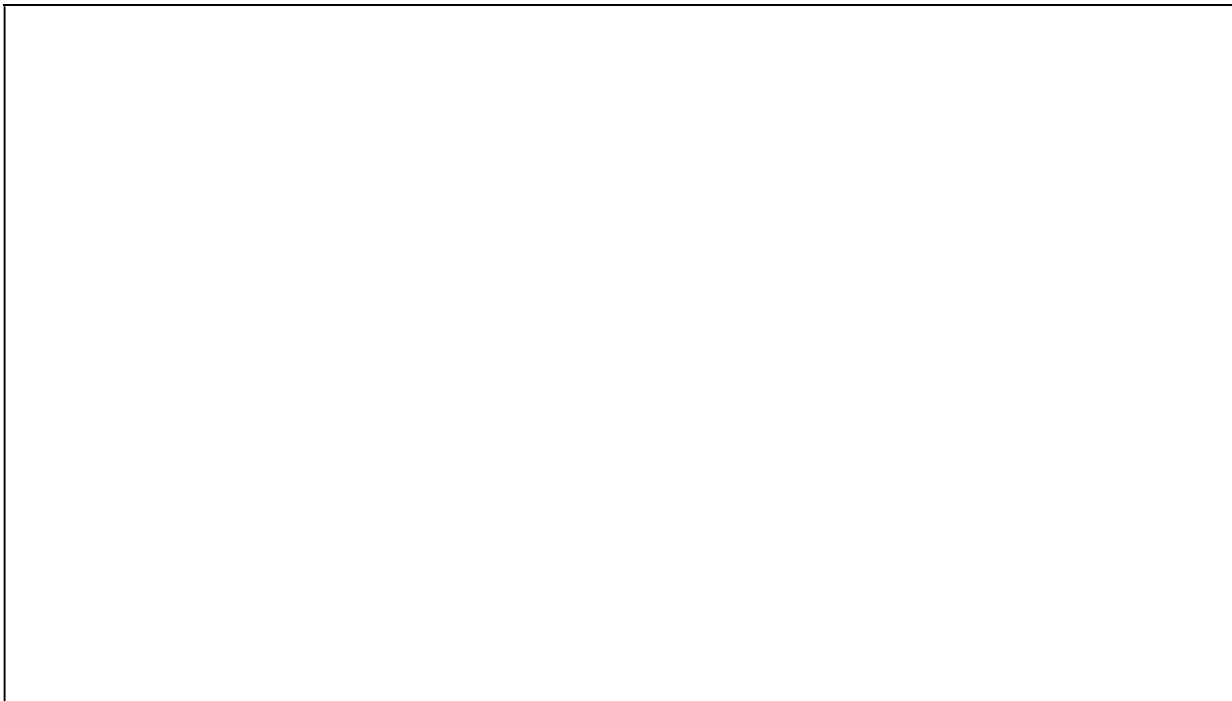

Bild 3 Humanistiskt och samhällsvetenskapligt centrum, Företagsekonomisk institution

Juridiskt program

Den juridiska institutionen är inhyt i en anrik byggnad vid Riddartorget, Oxenstiernska huset, byggt på 1640-talet. Institutionen har emellertid endast disponerat dessa lokaler sedan 1943.¹⁷³ I detta hus finns kansli, bibliotek, arbetsrum och ett fåtal undervisningssalar. Med tanke på det stora antalet studerande vid institutionen bedrivs den mesta undervisningen i andra lokaler. Vanligtvis håller man till i en viss byggnad under hela terminen, för att sedan få en annan nästa termin. Det kanske mest utmärkande med det juridiska programmet är att man endast har två tentor per år, en 18-poängstenta i slutet av höstterminen och en 22-poängstenta i slutet av vårterminen, ett system som mig veterligen numera annars endast förekommer på läkarutbildningar. Betygssystemet skiljer sig från det gängse systemet inom humaniora och samhällsvetenskap på så sätt att det omfattar ytterligare ett betygssteg. Undervisningen syftar till att ge en solid grund att stå på. De studerande ska kunna argumentera och lära sig tänka som jurister. Både individuellt arbete

Bild 4 Juridiska institutionen

¹⁷³ Intervju med studievägledare 1996 01 30.

och grupparbete förekommer i undervisningen och den mesta undervisningen är obligatorisk.¹⁷⁴ Schemalagd tid utgörs av ca 6-9 timmar per vecka, men utöver detta krävs ofta att man förbereder gruppredovisningar noggrant. Juridiskt program är även känt som ett program med mycket höga prestationskrav eftersom högsta betyg ofta är ett krav för att få en notarietjänst, dvs. för att kunna arbeta vid en domstol, vilket är en förutsättning för att sedan kunna bli domare, åklagare eller kronofogde.¹⁷⁵ Den intervjuade juridikstudenten ville dock tona ner denna press och menade att det fanns många andra vägar att gå som jur. kand., vilket även studievägledaren påpekade och menade exempelvis att flera nya karriärsmöjligheter har öppnats i och med det svenska EU-medlemskapet.¹⁷⁶ Trots detta är det ett problem att pressen är så stor, man väljer helt enkelt att inte skriva tentorna om man inte tror sig kunna få ett högt betyg.¹⁷⁷ Även juristerna har en egen förening, som ger ut en tidning, anordnar fester och föredrag, däremot finns det inga speciella överaller.¹⁷⁸

Sociologiska utbildningar

Vid Engelska parken finner vi den sociologiska institutionen, som disponerar stora delar av Philologen, tidigare även Matematikum. Den sociologiska institutionen omfattar en rad olika utbildningsinriktningar, sociologi, socialpsykologi, sociologi med inriktning mot arbete, organisation och personal (AOP), sociologi med inriktning mot hälso- och sjukvårdsadministration (HSA), media- och kommunikationskunskap, vilken även finns i en internationell variant, samt journalistik. Samtliga varianter förutom de två sista kan läsas upp

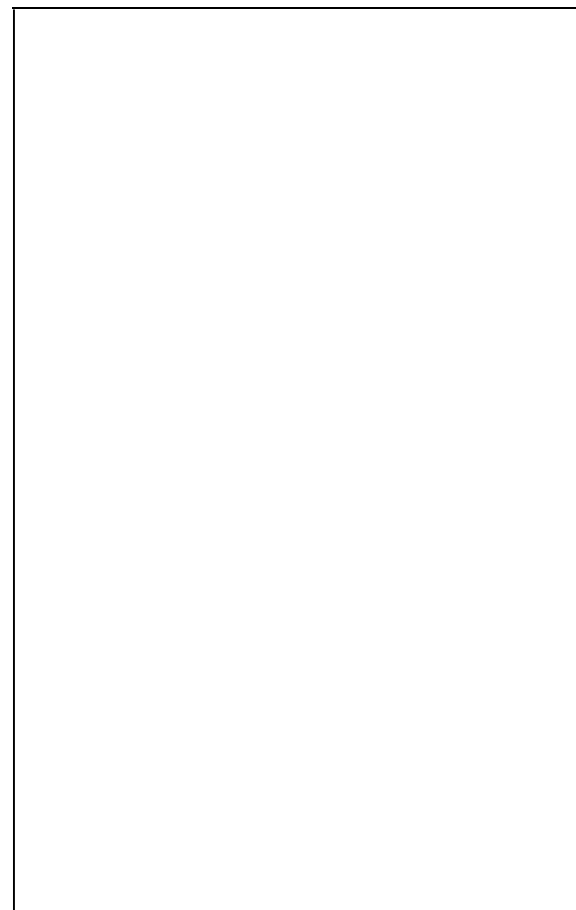
Bild 5 Sociologiska institutionen

till D-nivå. Flera av varianterna kan läsas inom ramen för samhällsvetarprogrammet

¹⁷⁴ Intervju med juridikstuderande 1995 05 16.

¹⁷⁵ Intervju med studievägledare 1996 01 30.

¹⁷⁶ Intervju med studievägledare 1996 01 30. Arbetsutsikterna för framtiden ser relativt ljusa ut åtminstone på lång sikt. Idag får 84 procent en anställning ett halvår efter examen, vilket är en ökning sedan

eller programmet för personal och arbetslivsfrågor (fr a AOP och HSA). Kurserna omfattar vanligen fyra eller fem moment och de vanligaste examinationsformerna är salskrivning eller hemskrivning, vilka betygssätts enligt den gängse betygsskalan, underkänd, godkänd och väl godkänd. Undervisningen består till stor del av traditionella föreläsningar, i genomsnitt två till tre per vecka. Kurserna avhandlar i huvudsak olika sociologiska teorier samt olika sociologiska metoder. Dessa båda block kan skilja sig tämligen väsentligt åt mellan de olika inriktningarna, exempelvis betonar socialpsykologin individen och de kvalitativa metoderna, medan sociologin snarare ser till strukturer och i något högre grad använder kvantitativa metoder. Vi finner ingen utpräglad kåranda på sociologiska institutionen. Det finns ingen studentförening i

föregående år. JUSEK, *Löner och jobb för nytexaminerade*, 1995, s 14f.

¹⁷⁷ Intervju med studievägledare 1996 01 30.

¹⁷⁸ Intervju med juridikstuderande 1995 05 16.

Bild 6 Konstvetenskapliga institutionen

stil med Uppsala ekonomerna. Det har dock nyligen bildats ett studentråd, som ska föra studenternas talan mot institutionen och möjligen i framtiden anordna fester och föredrag, vilket alltså ej arrangeras för tillfället.¹⁷⁹ Att bedöma de studerandes framtidsutsikter är något komplicerat i och med att det inte handlar om en entydig utbildning, med undantag av de program som kan läsas vid institutionen. Enligt studievägledaren genomförs inga uppföljningar av de studerande, men hon kunde tänka sig att de som läser mer yrkesinriktade utbildningar som media och kommunikationsvetenskap och sociologi-AOP har större möjligheter att få ett arbete utifrån sin utbildning.¹⁸⁰

Konstvetenskapliga utbildningar

Den konstvetenskapliga institutionen har nyligen flyttat in i nya lokaler på Slottet, där även institutionen för estetik, institutionen för idé- och lärdomshistoria samt den litteraturvetenskapliga institutionen huserar. Den

konstvetenskapliga institutionen befinner sig alltså i en kulturhistorisk miljö med mycket vackra undervisningssalar. Inom institutionens ramar kan man framför allt läsa olika kurser i konsthistoria, allmän, nordisk mm, och tidigare även inriktning på arkitektur. Momentens längd varierar och likaså examinationsformerna, salskrivning eller hemskrivning är de vanligaste. Ofta förekommer även sk bildtentor, där det gäller att känna till konstverkens upphovsmän och dess tillkomstår. Undervisningen domineras av föreläsningar, vilka är obligatoriska, i genomsnitt tre i veckan. I de flesta moment ingår också en exkursion. Det förekommer inga grupparbeten. Institutionen präglas inte av någon specifik kåranda, det saknas studentförening, tidning, studieråd, tröjor, overaller mm. Det händer dock att det anordnas fester av mer spontan karaktär. Tilläggas bör att det även anordnas tentafester av de studerande själva,¹⁸¹ vilket det för övrigt görs på samtliga undersökta utbildningar. Hur

¹⁷⁹ Intervju med sociologistuderande 95 05 31.

¹⁸⁰ Intervju med studievägledare 96 01 30.

¹⁸¹ Intervju med konststuderande 95 05 16.

framtiden ter sig för de konststuderande är det i likhet med för de sociologistuderande svårt att sia om och studievägledaren hade heller inte tillgång till någon form av uppföljning av de studerande. Studievägledaren antog att de flesta inte fick arbeten där de hade någon direkt nytta av sin utbildning, tillgången på arbetstillfällen baserade på en konstvetenskaplig utbildning är tämligen begränsad.¹⁸²

Studierna i förhållande till studenternas livsbanor

Som vi sett ovan skiljer sig utbildningarna åt med avseende på vilken anda som dominerar inom utbildningarna och vi kan då fråga oss dels vilken funktion utbildningen spelar i de studerandes livsbana, dels vilken inställning de studerande har till sina studier. Att diskutera studierna i förhållande till de studerandes livsbanor är viktigt mot bakgrund av att studierna bara är en hållplats i individernas livsbana, där det förflutna och framtiden är minst lika viktiga som nuet. Detta skall emellertid inte ses som att de olika livsbanorna endast lyder sin egen logik, de formas kontinuerligt i mötet med redan strukturerade fält av olika slag och livsbanans ”mening” framgår först då den sätts i samband med de aktuella fälten den finns inskriven i.¹⁸³ Låt oss nu börja med de studerandes gymnasiebakgrund.

Gymnasiebakgrund

Det svenska undervisningssystemet är tämligen meritorienterat, vilket innebär att valet av gymnasieutbildning ofta är direkt avgörande för individens möjligheter att fortsätta till högre studier. Av denna anledning kan det vara intressant att se vilken gymnasial bakgrund de studerande på respektive utbildning har, vilket framgår av tabell 4.8.

Nästan samtliga studerande har gått en tre eller fyraårig gymnasieutbildning, endast 4,6 procent har gått en tvåårig gymnasieutbildning och/eller kompletterat med Komvux-

Tabell 4.8 De studerandes gymnasiebakgrund efter utbildning

studier, vilket inte är förvånande mot bakgrund av Erikssons och Jonssons tidigare presenterade studie. Detta resultat bekräftar vikten av individens val av gymnasieutbildning för sannolikheten att fortsätta till högre studier. Att samtliga datastuderande har en teknisk eller naturvetenskaplig linje bakom sig och att denna bakgrund även dominerar klart bland de lärarstuderande (de flesta läser ma/no-varianten) är knappast förvånande eftersom detta är en förutsättning för att komma in på utbildningen. Intressant är att vi knappt återfinner en enda med tre- eller fyraårig teknisk utbildning på någon av de övriga utbildningarna, även om de uppfyller behörighetskraven till dessa, medan däremot de studerande som gått naturvetenskaplig utbildning utgör mellan ca 10 procent och 25 procent på dessa utbildningar. Med andra ord verkar valet av teknisk eller naturvetenskaplig linje få konsekvenser för kommande studier eller grundas på ett tidigt val av framtida yrkesbana. Vidare kan vi notera att ekonomisk gymnasieutbildning är mest frekvent bland de ekonomistuderande och att samhällsvetenskaplig linje är mest frekvent bland studerande på sociologiutbildningarna. Juridik och konstvetenskap är de utbildningar som har studerande med mest skiftande gymnasiala bakgrunder. Samhällsvetenskaplig linje är den linje som är vanligast förekommande. Vi finner något fler humanister på konstvetenskap än på juridik, och vice versa vad det gäller naturvetare. Intressant är också att det återfinns lika många studerande med humanistisk som ekonomisk gymnasieutbildning bland de konststuderande, vilket kan sägas gå i linje med Broadys och Palmes resultat.

Tidigare studier

Vi kan i tabell A2.3, appendix 2, se i vilken utsträckning de studerande på de olika utbildningarna har erfarenhet av tidigare studier, vilken fakultet som dominerar de tidigare studierna och vilken fakultet som dominerar bland utbildningar man inte kan tänka sig att läsa. Inte helt oväntat finner vi

¹⁸² Intervju med studievägledare 96 01 30.

¹⁸³ Donald Broady, *Sociologi och epistemologi*, s 390-393.

	Lärarpr. n38	Datavet. n20	Eko., prog. n20	Eko., kurs n28	Juridik n27	Soc. n27	Soc.- AOP n16	MK-vet. n19	Konst- vet n39
2-årigt yrkesgymnasium	3	0	0	0	0	11	0	0	5
naturvetenskaplig	45	50	10	32	26	8	6	21	18
4-årig teknisk	29	35	5	7	7	0	6	5	5
3-årig teknisk	5	15	0	0	0	0	0	0	0
humanistisk	0	0	0	0	11	15	6	10	20
samhällsvetenskap	5	0	15	18	33	44	44	37	28
ekonomisk	10	0	50	39	22	15	25	16	20
annat	0	0	10	0	0	4	0	11	3
bortfall	3	0	15	4	0	4	12	0	0
totalt	100	100	100	100	99	101	99	100	99

att de studerande som läser kurser i högre utsträckning än de som läser program har andra akademiska studier bakom sig. Tittar vi på medelvärdet av tidigare tagna poäng för de som har tidigare högskolepoäng finner vi att de kursstuderande har de högsta medelvärdena, där de som läser sociologi-AOP, toppar på 100 poäng, följda av de som läser ekonomi som kurs, med 94 poäng, medan dem som läser sociologi är de kursstuderande som har de lägsta medelvärdet. Vi finner vidare att i de flesta fall angränsar de tidigare studierna till det nuvarande ämnet. I tabellen är endast den dominerande fakulteten redovisad och det kan vara värt att komplettera bilden något. Lärarstuderande har tidigare läst tekniska/naturvetenskapliga ämnen eller pedagogik och psykologi, datastuderande, ADB, systemvetarlinjen eller tekniska/naturvetenskapliga ämnen och juridikstuderande, samhällsvetenskapliga ämnen och språk, framför allt engelska. Ekonomi- och sociologistuderande har oftast läst samhällsvetenskapliga ämnen och konststuderande, historie-filosofiska ämnen. För samtliga tre utbildningarna är spridningen mellan ämnena inom respektive fakultet stor och det går ej att säga att något visst ämne dominerar.

Minst lika intressant är att se om det finns någon utbildning de studerande absolut *inte* kan tänka sig att gå och i så fall vilka. Att definiera sig mot en annan utbildning kan ses som ett sätt att definiera den egna utbildningen. Juridik-, konst-, och sociologistuderande är de som är mest måna om att definiera sig mot andra utbildningar. Den fakultet som i särklass är minst populär är den tekniska/naturvetenskapliga, som toppar listan av ej tänkbara utbildningar på samtliga utbildningar. Det är kanske något förvånande med tanke på att de flest lärarstuderande läser ma/no-varianten men detta låter sig förklaras av att de är måna om att definiera sig mot framför allt teknisk fysik, som kan räknas som den mest prestigefyllda och svåraste utbildningen av de naturvetenskapliga utbildningarna.¹⁸⁴ Vidare är det intressant att notera att både de sociologi-, och de konststuderande jämte de lärarstuderande är de som i högst utsträckning definierar sig mot någon prestigeutbildning, framför allt mot civilingenjörsutbildningar men även mot ekonomi och juridik.

¹⁸⁴ Donald Broady och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, s 18.

Tidigare arbete och framtida yrke

Över lag har majoriteten av de studerande erfarenhet av arbete innan de börjat studera, vilket framgår av tabell A2.4, appendix 2. Endast bland de datastuderande och de ekonomiskt programstuderande utgör denna grupp en minoritet med sina 25 procent respektive 35 procent. Det är emellertid skillnader i hur lång arbetserfarenhet de studerande som arbetat har. Endast 13 procent respektive 19 procent av de juridik- och konststuderande som har arbetslivserfarenhet, har arbetat mer än två år. Vidare har ingen av de juridikstuderande av naturliga skäl någon arbetslivserfarenhet av något juridiskt arbete, medan nästan hälften av de lärarstuderande med arbetslivserfarenhet har arbetat som lärare. Ett intressant resultat är att det inte finns någon tydlig skillnad mellan de som läser kurs och de som läser program med avseende på huruvida man i framtiden kan tänkas ägna sig åt ett yrke liknande det som utbildningen syftar till. Man kunde här ha förväntat sig att de som läser ett yrkesinriktat program vore mer benägna att ägna sig åt detta yrke än de som läser en fristående kurs. Så är emellertid inte fallet. Vi finner att 55 procent av de som läser ekonomiskt program vill ägna sig åt ett liknande yrke, medan hela 94 procent av de som läser media- och kommunikationsvetenskap. Detta kan kanske förklaras av att frågan lydde "Vilket yrke vill du helst ägna dig åt efter avslutat utbildning?" och att svaren därför delvis kan ses som uttryck för önsketänkande.¹⁸⁵ På frågan om man läser utbildningen för att få ett arbete kan vi däremot skönja en skillnad mellan de kurs- och de programstuderande. De senare är mer benägna att läsa för att få ett arbete. Detta är emellertid inte helt entydigt. Framför allt avviker media- och kommunikationsstuderande som i näst högst utsträckning läser

för att få ett arbete och ekonomiskt program, där endast 47 procent läser för att få ett arbete. De konststuderande utgör här en intressant grupp, endast 13 procent läser kursen för att få ett arbete, medan hela 95 procent läser för att ämnet är intressant. De studerande verkar medvetna om att de framtida yrkesutsikterna inte är speciellt goda, eller också vill man betona att konststudier i första hand är ett intresse och inget man gör för att tjäna pengar på. Emellertid kan 66 procent tänka sig att ägna sig åt ett konstyrke i framtiden, med andra ord råder en viss ambivalens här.

Utbildningarnas svårighetsgrad

De studerandes förhållande till studierna är med avseende på tidsåtgång och syn på svårighetsgraden framgår av tabell A2.5, appendix 2. De studerande som lägger ned mest tid på sina studier på vardagar är ekonomi- och juridikstuderande, där 70 procent respektive 85 procent ägnar mer än två timmar per dag åt studier utöver schemalagd tid.¹⁸⁶ På helgerna är det dock de datastuderande som ägnar mest tid åt studierna, 58 procent ägnar mer än två timmar per helgdag åt studierna. Även bland de juridikstuderande ägnar flertalet, 56 procent, mer än två timmar per helgdag åt studier. De studerande som lägger ned minst tid på sina studier är de lärarstuderande. Tidsåtgången som studierna kräver korresponderar i stort med hur svåra man uppfattar att studierna är. Flertalet av de som läser datavetenskap, 83 procent, och juridik, 59 procent, uppfattar sina studier som svåra eller mycket svåra, medan flertalet av de som läser ekonomiutbildningarna, sociologi, sociologi-AOP, samt konst uppfattar studierna varken som svåra eller lätta. Endast bland de media- och kommunikationsstuderande och de

dock många studerande som lägger ned betydligt mer tid än två timmar per dag på sina studier och där man kan misstänka att arbetsbördan klart överstiger en heltidssysselsättning. Dessa studerande finner vi främst bland de datastuderande och de juridikstuderande.

¹⁸⁵ Resultaten hade med stor säkerhet sett annorlunda ut om frågan istället hade lytt "Vilket yrke tror du att du kommer ägna dig åt efter avslutat utbildning?"

¹⁸⁶ Tilläggas bör kanske att lägga ned två timmar på sina studier utöver den schemalagda tiden inte kan sägas var mycket tid i förhållande till att studierna skall vara heltidsstudier. Inom denna grupp rymms

lärarstuderande finner vi en majoritet, 63 respektive 53 procent, som anser att studierna är lätta eller mycket lätta. Ingen av dem som läser datavetenskap eller juridik uppfattar studierna som lätta eller mycket lätta och endast ett fåtal av de studerande på sociologi- och ekonomiutbildningarna gör det.

De studerandes livsbanor

Vi kan nu sammanfatta de resultat som belyser de studerandes livsbanor. Vi har sett att gymnasiebakgrunden skiftar mellan utbildningarna, där datavetenskapligt program och grundskolläroprogrammet domineras av teknisk linje och naturvetenskaplig linje, medan de studerande vid de andra utbildningarna har en större spridning av gymnasieutbildningar, vilket innebär att de två först nämnda utbildningarna är mer homogena med avseende på att de studerande här har en mer likartad gymnasiebakgrund. De som läser program har vidare en mindre erfarenhet av andra högre studier och man har således inte lika mycket med sig i bagaget som de kursstuderande. Detta kan också tolkas som att de programstuderande utgör mer homogena grupper av studerande. Ser vi sedan till arbetslivserfarenheten kan vi konstatera att fler kursstuderande tidigare har arbetat (med undantag av de lärarstuderande och de juridikstuderande som har en relativt stor andel studerande med arbetslivserfarenhet, de senare dock ingen längre sådan). Här är det intressant att det bland de lärarstuderande finns en så stor andel som har arbetat mer än två år och med ett liknande yrke som utbildningen syftar till, vilket kan ses som ett klart särskiljande drag i jämförelse med de övriga utbildningarna.

Ytterligare ett argument för att de programstuderande utgör en mer homogen grupp än de kursstuderande finner vi i att de programstuderande i större utsträckning läser utbildningen för att få ett arbete. Detta kan förstås mot bakgrund av att den som läser ett program får en yrkesinriktad utbildning med en tämligen fixerad examen, medan de kursstuderandes yrkesutsikter i större utsträckning är beroende av kombinationen

av kurser och examens nivå. Vi kan också se detta som ett uttryck för de studerandes orientering i arbetsmarknadens efterfrågan, de utbildningar som är mest vaga till karaktären ur ett yrkesperspektiv, sociologi och konstvetenskap är även de utbildningar där de studerande i lägst utsträckning läser för att få ett arbete. Dessa två utbildningar kan kanske mer ses som bildningsprojekt för de studerande, medan de programstuderande kan tänkas ha en mer instrumentell inställning till sin utbildning (även om man för den skull inte behöver tycka att utbildningen är ointressant).

Sammanfattning

Som vi sett skiljer sig utbildningarna åt i en rad aspekter. Frågan är om det nu går att se några mönster utifrån det presenterade resultatet. Till att börja med kan vi konstatera att de studerandes sociala bakgrund följer de mönster som Broady och Palme funnit, åtminstone i den vertikala dimensionen, där de juridikstuderande kommer från de högre samhällsklasserna och de lärarstuderande i den största utsträckningen kommer från de lägre samhällsklasserna. Anmärkningsvärt är att de ekonomistuderande inte skiljer sig från data-, sociologi- och konststuderande. Vi kunde kanske här förväntat oss en högre andel ur den högre tjänstemannaklassen bland de ekonomistuderande. Vidare kommer inte helt oväntat merparten av de studerande från medelklassen och de övre sociala skikten. Arbetarklassen är i klar minoritet på samtliga utbildningar, vilket inte direkt strider mot tidigare forskning. Föräldrarnas utbildningsnivå följer ungefärligen samhällsklasstillhörigheten, med andra ord finner vi de mest välutbildade föräldrarna bland de juridikstuderande och de minst välutbildade bland de lärarstuderande. Ett mycket intressant resultat är vidare att vi faktiskt finner en stor skillnad mellan de olika sociologiutbildningarna med avseende på de studerande sociala ursprung, där sociologi har en klart mindre andel studerande med ursprung i högre tjänstemannaklassen och med högre studier än de övriga två utbildningarna. Det är alltså

större skillnad inom den sociologiska institutionen än det är mellan exempelvis ekonomiskt program och de konstvetenskapliga utbildningarna i detta avseende.

Vi kan även se att skiktningen i det sociala ursprunget mellan framför allt ytterligheterna, de juridikstudier och de lärarstudier, korrelerar med en skiktning mellan utbildningarna med avseende på institutionernas positioner inom högskolefältet och det akademiska kapital institutionerna besitter. Juridiska institutionen präglas av en stort akademiskt kapital. Det är den mest omfattande utbildningen, den svåraste att komma in på, har mest krävande examinationsform och flest betygssteg. De juridikstudier är vidare de som lägger ner mest tid på sina studier och näst efter de datastudier de som i störst utsträckning uppfattar utbildningen som svår eller mycket svår. Institutionen för lärarutbildningen förfogar inte alls över samma akademiska kapital, utbildningen är visserligen inte lätt att komma in på men enligt de studier är inte själva utbildningen speciellt svår, snarare lätt, och de är också de som lägger ner minst tid på sina studier. Vidare betygsätts många kurser endast med underkänt/godkänt och examinationsformerna är inte allt för krävande. De övriga institutionerna befinner sig mellan dessa två i den vertikala dimensionen. Hur de studier förhåller sig till institutionerna i det horisontala planet mellan den kulturella och den ekonomiska polen är det svårt att säga så mycket om i detta skede och vi får återkomma till detta senare när de studier kapitaltillgångar har analyserats.

En annan intressant aspekt är institutionernas homogenitet kontra heterogenitet och deras förmåga till socialisation av de studier. Med det senare avses respektive institutions förmåga att överföra den institutionella andan till de studier. Här menar jag att vi kan dra en klar skiljelinje mellan de institutioner som ansvarar för program och de som till stor del ansvarar för kurser. De förra är mer yrkesinriktade och

har en högre grad av kåranda, med undantag av lärarutbildningen. De studier följs åt under längre tid och studierna inom ett ämne är ofta mer omfattande och koncentrerade. Man har antagligen också en högre grad av trygghet, dels i och med att man vet att man får en yrkesutbildning, dels därigenom att man ej ständigt behöver ta ställning till vad man skall läsa nästkommande termin. Vidare har de kursstudier en mer diversifierad bakgrund, i den meningen att de har större erfarenheter av olika arbeten och andra högre studier. Dessutom går de programstudier i större utsträckning sin utbildning för att få ett yrke. Det är viktigt här att poängtera den skillnad som finns mellan de olika utbildningarna med avseende på de yrkesutsikter efter avlagd examen. De som läser program torde ha relativt lätt att få ett yrke efter avslutat utbildning och det råder ingen större skillnad mellan programmen i framtidsutsikter, men däremot finns det stora skillnader om vi ser till löneutvecklingen. Grundskollärarna får i dag en slutlön på ca 18 000 kr, medan juridikstudier, ekonomistudier och datastudier kan se fram mot löner på i dagens penningvärde mellan 30 000 och 40 000 kr. De som läser kurser går en betydligt mer osäker framtid till mötes, där kombinationen av ämnen, examens omfattning, betyg och kanske också framför allt kontakter är av stor betydelse. Ser vi exempelvis till de konststudier är de troligaste att flertalet av de studier inte har någon möjlighet att i framtiden livnära sig på sina konstkunskaper. Även de som läser sociologi kan antagligen räkna med svårigheter att få ett yrke som motsvara utbildningen, medan de som läser sociologi-AOP och media- och kommunikation kan se fram mot en något ljusare framtid. Mediaområdet expanderar snabbt, men så gör också även intresset för att arbeta inom denna bransch (utbildningen har de högsta intagningspoängen av samtliga undersökta och är en av universitetets mest populära kurser).

Sammantaget är det inte utifrån materialet lätt att säga huruvida institutionerna som sådana präglas av en dominerande anda; här kan det kanske vara så att de mindre institutionerna är mer homogena än de större eller att det är graden av autonomi som avgör homogeniteten, men vi kan däremot sluta oss till att de studerande på programmen utgör en mer homogen grupp av individer än de som studerar kurser. Förutsätter vi att alla institutioner är lika homogena till sin karaktär torde de programstuderande vara mer socialiserade till denna dominerande kultur.

Det som behöver göras nu är att studera de olika utbildningarna utifrån de studerandes kapitaltillgångar. Det intressanta här är att se om de studerandes kapitaltillgångar skiljer sig åt mellan utbildningarna och i så fall att försöka förstå varför dessa skillnader uppkommer. Det är vidare intressant att se om vi på de mer homogena utbildningarna, dvs. programmen, finner en mer enhetlig studentkultur, än vi kan tänkas göra på de mer heterogena utbildningarna, dvs. kurserna. Möjligen kommer vi även finna belegg för att de olika utbildningarna skiljer sig åt i den horisontella dimensionen mellan ekonomiskt och kulturellt kapital utifrån de studerandes kapitaltillgångar.

Några reflektioner angående metoden

Innan vi går vidare måste vissa anmärkningar angående metoden göras. De resultat som hittills presenterats kan till stor del karaktäriseras som *s k* bakgrundsvariabler. Enligt den gängse sociologiska metodologin skall vi nu ställa de beroende variablerna, de studerandes kapitaltillgångar, mot de oberoende variablerna, de olika *s k* bakgrundsvariablerna för att se vilka *s k* bakgrundsvariabler som förklarar variansen i de beroende variablerna. Detta görs genom att man konstanthåller de *s k* olika bakgrundsvariablerna och studerar utfallet i variansen och analyserar detta. Emellertid kommer inte denna metod att tillämpas här. Anledningen till att jag ej valt denna metod

är att det *är* ett faktum att en utbildning karaktäriseras av att de studerande har olika sociala ursprung, ålder och kön. För att ta ett fiktivt exempel: Låt oss anta att de studerande som läser utbildning *x* utgör 80 procent män och att flertalet av de studerande anser att fotboll är kul att titta på. Då skulle vi kunna tänka oss att detta är ett skensamband, dvs. att det inte är beroende av att man går den specifika utbildningen i fråga utan att man är man som gör att man tycker om att titta på fotboll. Därmed är detta resultat inte intressant i och med att utbildningen ej förklarar en viss preferens. Men faktum kvarstår dock att man på utbildningen tycker att fotboll är kul att titta på och att detta är ett intressant resultat i sig oavsett om det kan förklaras av att flertalet är män. Vi skulle även kunna uttrycka detta som att genom att man hela tiden söker den mest utslagsgivande förklaringsvariabeln riskerar man att ge en skev bild av hur det faktiskt ser ut på en utbildning. Det är enligt min mening fel att karaktärisera en utbildning utifrån en enda variabel. För att förstå hur denna utbildning fungerar måste ett vitt spektrum av variabler analyseras där alla ses som faktiskt existerande.

Det är vidare intressant att se hur dessa variabler hänger ihop, att söka mönster i ett stort antal variabler. Den lämpligaste metoden för detta torde vara korrespondensanalysen och det hade naturligtvis varit en fördel om denna statistiska teknik hade kunnat utnyttjas här. Nu har jag emellertid inte haft tillgång till ett dylikt statistiskt dataprogram och dessutom inte heller kunskapen om hur denna analys fungerar i detalj. Jag har istället fått nöja mig med att helt enkelt redovisa materialet i tabellform, där olika fenomen presenteras var för sig. Min tanke är dock att dessa tabeller skall kunna generera generella mönster som går att tolka. Tilläggas bör även att jag i princip inte är intresserad av att studera de studerande på individnivå, jag ämnar istället se de olika utbildningarna som de empiriska enheterna, vilket innebär att jag inte kommer att gå in på om det är exakt samma individer som exempelvis har

ett stort kulturellt kapital och läser kultursidorna. Denna begränsning har gjort för att dels underlätta analysen, det vore ett alltför omfattande arbete att för varje variabel undersöka hur denna korrelerar med övriga variabler, dels för att det är av underordnad betydelse. Jag är främst intresserad av att se vilka skillnader som finns mellan utbildningarna som helhet, inte vilka skillnader som finns mellan individerna på samma utbildning. Med andra ord kan man uttrycka det som att det är mer intressant att det finns individer som har vissa egenskaper på en viss utbildning och inte exakt vilka individer dessa är. Jag kommer i vissa fall att kontrollera huruvida skillnaderna med avseende på ett visst fenomen är större om vi ser till andra enheter än utbildningarna, exempelvis om vi delar hela materialet efter kön eller det sociala ursprunget.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Jag kommer emellertid inte att bryta ned materialet vidare och genomföra olika multivariata analyser. Av vad som sagts ovan framgår att jag anser att detta förfarande tenderar att skymma sikten. Det

hade ej heller varit meningsfullt i och med att antalet i flera celler blir så extremt litet att det ej går att säga någonting intressant om resultaten.

5 De studerandes kapitaltillgångar

Smaken är nästan alltid avsmaken för de andras smak
Pierre Bourdieu, *Kultur och kritik*, s 237.

Vi har nu fått en preliminär bild av de olika utbildningarna och kunnat konstatera att det finns stora skillnader dem emellan, vad gäller såväl själva utbildningarna som de studerande. Men vi har fortfarande inte kartlagt alla relevanta karaktäristika för de studerande. Detta kapitel syftar till att ge en mer detaljerad bild av de studerandes kapitaltillgångar. De kapitaltillgångar jag är intresserad av här är i första hand kulturellt och ekonomiskt kapital, vilka jag tror har störst betydelse för att förstå högskolefältets struktur. En annan kapitalform av intresse, dock ej med samma vikt, är det sociala kapitalet, där vi kan se organisationskapitalet som en underavdelning. Vidare kommer jag att diskutera förhållandet till kroppen, tiden och omvärlden. Tanken är att försöka kartlägga vilka kapitaltillgångar och livsstilar som är dominerande på respektive utbildning.

Det kulturella kapitalet

Den viktigaste kapitalformen inom utbildningsväsendet är enligt Bourdieu det kulturella kapitalet. Bourdieu definierar det kulturella kapitalet som förtrogenhet med den legitima kulturen. Som en indikator på det kulturella kapitalet brukar han använda utbildningstitlar. Ju högre och finare titel, desto mer kulturellt kapital har innehavaren. Detta mått är emellertid ganska grovt och ofta kompletterar Bourdieu det med omfattande undersökningar. Han har exempelvis funnit att de som anser sig vara mycket intresserade av konst inte alltid är de som besitter den största kunskapen om konst samt att det finns en motsättning mellan ett skolmässigt förhållande till kultur och ett mer aristokratiskt förhållande. Så här långt Bourdieu och det franska samhället och frågan är hur pass stor roll det kulturella kapitalet spelar inom det svenska samhället och framför allt inom det svenska utbildningsväsendet. Broady ställer frågan om inte det kulturella kapitalet spelar en

mindre dominerande roll i det svenska samhället i jämförelse med det franska och menar att ett organisationskapital kan vara av vikt i det svenska samhället. Det kan nog vara så att Broady har rätt i dessa antaganden, det svenska samhället kan knappast sägas vara så dominerat av en djup respekt för den legitima kulturen som det franska samhället. Vi skulle dock kunna argumentera för att det kulturella kapitalet är viktigare än någonsin i kampen mellan olika sociala grupper. Detta antagande kan göras mot bakgrund av att de ekonomiska skillnaderna inom det svenska samhället har minskat under 1900-talet och att det därför har blivit alltmer viktigt att distingera sig inom andra områden, där vi kan anta att det kulturella är det viktigaste. Emellertid måste dessa frågor besvaras utifrån empiriska undersökningar och det vore därför intressant att se vilka resultat denna undersökning kan frambringa.

Innan vi går in på själva undersökningen är det viktigt att klargöra hur begreppet kulturellt kapital används här. Det som är en kulturell tillgång i ett sammanhang behöver inte vara det i ett annat; tillgångarnas värde bestäms av den strukturella situationen och är alltså inget fixerat kapital. Kännedom om den legitima kulturen tillmättes inget värde i exempelvis idrottsliga sammanhang, där det snarare kan vara en merit att ej vara bevärdad inom denna kultur. Därför menar jag att det kan vara en poäng att dela in det kulturella kapitalet i tre olika former. Först och främst kulturellt kapital i Bourdieus betydelse, dvs. kännedom om finkulturen, dvs. den legitima kulturen. Därefter ett avantgardistiskt kulturellt kapital, dvs. kännedom om kultur som ej räknas som finkultur, men som utmanar den etablerade finkulturen och som knappast kan räknas som masskultur; exempel här är olika former av subkulturella yttringar som experimentell rockmusik, hardcore, death, extrem techno, konstnärliga tecknade serier, science-fiction etc.

Ofta är de avantgardistiska kulturutövarna unga och revolterande mot den etablerade kulturen. Slutligen ett folkligt kulturellt kapital, dit exempelvis kännedom och uppskattande av populärmusik, bestsellers och kommersiella filmer kan räknas. Dessa kulturella kapitalformer är inte med nödvändighet varandra uteslutande, det går exempelvis att kombinera en utvecklad kännedom om avantgardistisk kultur med kännedom om finkultur, men troligen innebär exempelvis ett tillägnande av avantgardistisk kultur även ett avståndstagande från de andra kulturella kapitalformerna. Det kan även tilläggas att Bourdieu själv i sina undersökningar inte enbart fokuserar på det rent finkulturella kapitalet, snarare försöker han fånga in samtliga olika former av kulturellt tycke och smak. Det jag har gjort här är att renodla de viktigaste kulturella kapitalformerna.

Att, som det heter i den sociologiska metodologiska litteraturen, operationalisera ett begrepp medför svårigheter och kräver många överväganden. För att fånga in det kulturella kapitalet i dess olika former kan man tänka sig en rad olika frågekonstellationer. Jag har valt att försöka komma åt flera olika aspekter av det kulturella kapitalet. Dels tycke och smak, vad respondenterna anser vara bra respektive dålig kultur, dels kunskaper i kultur, exempelvis vilken författare som skrivit ett visst verk. Jag har vidare försökt att täcka flera olika kulturella genrer, från den kulturellt högt ansedda klassiska musiken till pop och rockmusik samt film. Jag har även inom varje kulturell genre försökt att ge respondenten ett vitt spektrum av alternativ, för att om möjligt täcka in de tre olika kulturella kapitalformerna, finkultur, avantgardistisk kultur och populärkultur. (Förutom detta har jag även försökt fånga i vilken mån respondenten lägger ner tid på att utöva olika kulturella intressen, som hur ofta man går på bio, teater eller spelar musikinstrument.)

Film - från Dagisnuten till Tystnaden

Filmen fyllde 100 år 1995 och kan knappast räknas som en anrik kulturform, den klassiska litteraturen har sina rötter långt före Kristi födelse och den klassiska musiken går tillbaka till medeltiden. Filmen är således relativt ung som kulturell företeelse men har stor betydelse i det moderna samhället, kanske det viktigaste uttryckssättet efter musiken om man ser till storleken på publiken.¹⁸⁸ Vilka grupper i samhället ser då mest film? Enligt Bourdieu är filmen framför allt medelklassens kulturella område i Frankrike. I Sverige är det framför allt studenter som går på bio (85 procent går åtminstone en gång om året) och tjänstemän går oftare än arbetare (motsvarande siffror är ca 70 procent respektive drygt 50 procent). Vidare kan vi säga att det är främst ungdomar och storstadsbor som i störst utsträckning går på bio.¹⁸⁹

Vilka filmer de studerande ser och känner till kan vi se i tabell A3.1, appendix 3. De studerande som har den markant högsta andelen kunskap om regissör eller skådespelare hittar vi på media- och kommunikationsvetenskap, som i sex fall av tio i störst utsträckning känner till antingen regissören eller skådespelare i filmen. Därefter kommer konstvetarna med två av tio filmer och juridikstuderande och ekonomi programstuderande som i ett fall av tio har den största andelen som känner till regissör eller skådespelare. Intressant här är att de media- och kommunikationsstuderande i de flesta fall inte är de som i störst utsträckning har sett filmen i fråga, även om de alltså i störst utsträckning känner till regissören eller skådespelarna. Deras känedom är vidare störst vad det gäller filmer av mer ren underhållningskaraktär (*Skamgrepp*, *Änglagård - andra sommaren*, *Purpurfärgen*, *Dagisnuten* och *Vendetta*) där de i fråga om fyra av dessa fem filmer är de som i störst utsträckning har kännedom om filmens regissör eller skådespelare. De känner

även i två av fem fall till regissör eller skådespelare i mer kulturellt ansedda filmer, s k kvalitetsfilmer, (*Tystnaden*, *Den röda filmen*, *Citizen Kane*, *Down by Law* och *Innan regnet faller*). Konstvetarna känner i två fall i störst utsträckning till regissör eller skådespelare och båda är kulturellt ansedda filmer, Bergmans *Tystnaden* och Kieslowskis *Den röda filmen*.

Ser vi till vilka som i störst utsträckning har sett en viss film är de studerande mer jämt fördelade, inga studerande har i mer än två fall sett filmen i fråga i störst utsträckning. Men det finns skillnader beträffande typ av film. För att göra detta mer överskådligt har ett index konstruerats där filmerna har delats in i två kategorier, underhållningsfilmer och kvalitetsfilmer (vilka filmer som kategoriserats i respektive kategori framgår ovan) och detta index presenteras i tabell 5.1. Det råder inte så stor skillnad mellan studerande på de olika utbildningarna i benägenhet att se underhållningsfilm (19 procentenheter), men för kvalitetsfilm ökar skillnaden till 36 procentenheter. Här är det tre utbildningar som utmärker sig, juridikstuderande, media och kommunikationsvetare och konstvetare, där mer än 30 procent har sett minst 2 kvalitetsfilmer. Dessa tre utmärker sig även vad det gäller kunskap om regissör eller skådespelare och det är intressant att notera att dessa utbildningar har de största andelarna även vad de gäller kunskaper om underhållningsfilm, även om de inte är de som i störst utsträckning ser dessa filmer. Värt att notera är även att det är konstvetarna som har den största andelen studerande som känner till kvalitetsfilmernas regissörer eller skådespelare. Det går också att urskilja en gruppering utbildningar bestående av lärarutbildningen, datavetenskap och ekonomiutbildningarna, där de studerande inte är så intresserade av

¹⁸⁸ Biobesökandet har emellertid gått ner något från 16 milj. besök 1982 till 13,6 milj. 1992. SCB, *Kulturstatistik 1985-1992*, SCB, 1994, s 137.

¹⁸⁹ Ibid., s 210.

Tabell 5.1 Film; smak- och kunskapsindex efter utbildning

		Läro- prog. n38	Data- vet. n20	Eko. prog. n20	Eko. kurs n28	Jur. prog. n27	Soc. n27	Soc.- AOP n16	MK- vet. n19	Konst- vet. n39
Underhållningsfilm	har sett minst 3	29	15	15	18	30	34	19	21	23
	känner till minst 3 regissör	48	45	30	35	74	44	37	79	72
Kvalitetsfilm	har sett minst 2	8	0	15	11	33	17	19	32	36
	känner till minst 2 regissör	8	10	10	14	18	17	6	26	41

kvalitetsfilm, de ser den ej i så hög utsträckning och känner inte till regissörer/skådespelare.¹⁹⁰

De resultat som hittills har redovisats gällande film har utgjorts av fasta enkätalternativ. Det finns här en risk att alternativen varit mindre lämpligt valda, att de inte representerar de studerandes faktiska smak och benägenhet att se film. För att minimera risken för denna olägenhet har jag även gett respondenterna möjlighet att skriva ned de filmer och/eller regissörer de anser vara bra. Kvarstår de ovan funna resultaten när vi ser till respondenternas svar?

Svaret på denna fråga måste bli jakande, och vi kan se en accentuering av resultaten, vilket framgår av tabell 5.2. Det framgår för det första att det råder skillnader i vilken grad man nämner filmer respektive regissörer. De studenter som i störst utsträckning anger en regissör finner vi på media- och kommunikationsvetenskap och konstvetenskap, de utbildningar som ovan jämte de juridikstuderande utmärkte sig i kännedom om regissörer och skådespelare. Efter de datastuderande är även konstvetarna och media- och kommunikationsvetarna jämte de sociologistuderande de som i störst utsträckning

angett filmer. Anmärkningsvärt är att de juridikstuderande däremot inte har samma behov att ange sina favoriter, varken filmer eller regissörer, som de ovan nämnda studenterna.

Det råder för det andra även en skillnad i vilka kategorier av filmer och regissörer man anser vara bra. Här kan vi exempelvis notera skillnaden mellan konstvetare och media- och kommunikationsvetare, där de förra i högre utsträckning väljer klassiska filmer och regissörer och de senare i högre utsträckning väljer underhållningsregissörer. Vi kan tolka denna skillnad som att konstvetarna har en mycket specifik smak vad det gäller film. De orienterar sig mot den legitima smaken och få anser att den mer populära underhållningsfilmen är bra, medan media- och kommunikationsvetarna är mer breda i sin smak, med en viss tonvikt på erkända (ej klassiska) och kultregissörer och -filmer. De sociologistuderande är även de inriktade mot den senare kategorin film och regissörer, men har inte alls samma behov av att ange vilka regissörer man anser vara bra. Det är också intressant att notera att vad det gäller valet av regissörer går en skiljelinje mellan lärar-, data- och ekonomistuderande och de övriga, där de förra i första hand väljer underhållningsregissörer och alltså ej de mer

¹⁹⁰ Möjligen skulle vi här även kunna räkna in Sociologi-AOP, men de ser dock i större utsträckning kvalitetsfilm än de nämnda utbildningarna.

legitimerade regissörerna, vilket går i linje med de ovan presenterade resultaten.

Tabell 5.2 Film; egna nämnda favoritfilmer och -regissörer efter genre och utbildning

		Lärrar- prog. n38	Datavet. prog. n20	Eko. prog. n20	Eko. kurs n28	Jur. prog. n27	Soc. n27	Soc.- AOP n16	MK-vet. n19	Konst- vet. n39
Angett film		50	80	55	64	56	74	50	74	74
Angett re- gissör		21	30	45	32	33	26	25	63	54
Film	I	18	10	10	18	11	11	0	10	7
	II	24	25	35	21	26	18	25	21	13
	III	13	35	20	18	7	30	25	26	23
	IV	16	20	15	21	30	52	19	32	41
	V	0	0	0	0	0	4	6	0	26
Regissör	I	10	15	25	14	0	4	6	21	5
	II	8	15	15	18	26	18	0	37	23
	III	5	0	15	7	11	7	25	16	44

Film	I	Hollywoodfilm, action, komedi, ex. <i>Pretty Woman, Die Hard</i>
	II	Hollywoodfilm, drama, europeiska lättare komedier och dramer, nyare, ex. <i>Stekta gröna tomater, Peter's Friends</i>
	III	Ngt äldre drama, am. och eur., ex. <i>Gudfadern, Taxidriver</i>
	IV	Kultfilmer och modern kvalitetsfilm, ex. <i>Reservoir Dogs, Priest</i>
	V	Klassiska kvalitetsfilmer, ex. <i>Det sjunde inseglet, Sju samurajer</i>
Regis. I		Underhållningsregissörer, ex. Spielberg, Costner
	II	Erkända och kultregissörer, ex. Kieslowski, Almodovar
	III	Klassiska regissörer, ex. Bergman, Fassbinder, Lang

Musik- från Ace of Base till The Fall

Popmusiken är en ännu yngre kulturell företeelse än filmen. Ofta framhålles 50-talet och rockens genombrott som den moderna popmusikens födelse. Vi kan eventuellt gå längre tillbaka i tiden och mena att jazzen orsakade ett liknande fenomen redan under slutet av 30-talet.¹⁹¹ Oavsett när vi daterar

den moderna populärmusikens födelse så kan vi nu konstatera att denna är mer utbredd än någonsin.¹⁹² Det kanske mest utmärkande för 90-talets populärmusik är att den är mycket differentierad, det är svårt att se en dominerande tendens, det handlar snarare om en rad olika genrer och stilar som

¹⁹¹ Jonas Frykman, *Dansbaneeländet - Ungdomen, populärkulturen och opinionen*, Natur och kultur, Stockholm, 1988, passim.

¹⁹² Ca 90 procent av befolkning lyssnar ofta till musik och de studerande är de som i störst utsträckning lyssnar på musik och köper skivor. Vi spenderar även mer

och mer pengar på skivor, 619 milj. kr år 1986 kan jämföras med 1273 milj. kr. år 1992. SCB, *Kulturstatistik 1985-1992*, s 153, 211 och 220.

existerar samtidigt. Kännetecknande är även att utbudet av musik är oerhört stort och att artister, grupper och låtar kommer och går mycket fortare än för exempelvis 20 år sedan. Det är med andra ord en mer eller mindre omöjlig uppgift att hålla sig ajour med allt som händer på den musikaliska scenen.

Ser vi till de studerandes förtrogenhet med populärmusiken, tabell A3.2, appendix 3, är tendensen att vissa artister och grupper är kända av i princip samtliga, medan andra är betydligt mindre kända. Vi kan tolka detta som att det finns en huvudfåra av musik som når ut till alla, medan annan musik förutsätter ett specialintresse. Detta specialintresse av musik är emellertid inte jämt fördelat över utbildningarna. Det är framför allt på konstvetenskap, sociologi och media- och kommunikationsvetenskap som detta intresse är stort. De utbildningar där de studerande ej har samma intresse av att vara orienterade inom det mer smala musikutbudet har även en tendens att tycka att de mer allmänt erkända artisterna och grupperna är bättre. Exempelvis tycker 82 procent av de lärarstuderande att Tomas Ledin är bra (mot 25 procent av konstvetarna) och 60 procent av datavetarna att Ace of Base är bra (mot 5 procent av konstvetarna).

För att vi mer översiktligt skall kunna se vilka studerande som är orienterade mot den mer smala musiken och vad man tycker om denna har ett index konstruerats, vilket presenteras i tabell 5.3. Artisterna och grupperna har kategoriserats i två kategorier efter hur många som har hört gruppen/artisten i fråga. De nio mest hörda grupperna och artisterna har benämnts populärmusik och de övriga nio independentmusik. Den populära musiken har i stor utsträckning hörts av de flesta, dock ej sociologi-AOP- och datastuderande i riktigt samma stora utsträckning. Det råder däremot skillnader i vad man anser om musiken. Konst-, juridik-,

media- och sociologistuderande anser i störst utsträckning att musiken är dålig, medan de datastuderande är minst skeptiska och mest positiva till musiken. De som i störst utsträckning tycker att den populära musiken är dålig är även de som i störst utsträckning har hört independentmusiken och anser att denna är bra (de juridikstuderande utmärker sig dock inte på samma sätt som de tre övriga studerandegrupperna). Men man är inte odelat positiv utan nästan lika benägen att tycka att vissa artister/grupper i kategorin är dålig/a.

I och med att utbudet av musik är betydligt större än utbudet av film råder det större risk att de fasta alternativen i enkäten inte speglar respondenternas smak och kännedom. Därför har jag även här låtit respondenterna ange de artister och grupper de anser vara bra. Detta har resulterat i en lista på cirka 250 artister och grupper av vitt skilda slag. För att göra det hela något mer överskådligt har dessa sedan kategoriserats i nio grupper.¹⁹³ Av utrymmesskäl presenteras inte samtliga kategorier, utan jag har tagit fasta på de kategorier där det finns tydliga skillnader och dessa kategorier finns presenterade i tabell 5.4. Vi kan här utläsa att den skillnad som ovan funnits mellan de utbildningar där de studerandes preferenser är mer exklusiva, i den meningen att man föredrar mindre kända grupper och har större kännedom om dessa, och de utbildningar där de studerande föredrar mer kända artister och grupper och har mindre kännedom om mindre kända grupper, inte kvarstår helt entydigt när vi tar hänsyn till de studerandes egna preferenser. Skillnaden förstärkes vad det gäller de konststuderande där 77 procent anger favoritgrupper och artister som kan sägas vara mindre kända av en större allmänhet, men försvagas vad det gäller de sociologi-, media- och juridikstuderande. Konstvetarna är även de som i minst utsträckning har populära musikgrupper och

¹⁹³ Naturligtvis finns det faror med detta förfarande. Viktiga nyanser och skillnader mellan olika musikgrupper och artister kan försvinna och eftersom det är omöjligt att veta exakt hur olika grupper bör kategoriseras finns det även en risk att vissa grupper har

hamnat i "fel" kategori. Nu tror jag emellertid att de fördelar som finns med en kategorisering överväger över nackdelarna; det hade annars varit omöjligt att överhuvudtaget säga någonting om respondenternas egna preferenser.

artister som egna favoriter, även om skillnaden här inte är så stor till sociologistuderande. Här är återigen skill-

Tabell 5.3 Musik; index populärmusik och independentmusik efter utbildning

		Läro- prog. n38	Data- vet. n20	Eko. prog. n20	Eko. kurs n28	Jur. prog. n27	Soc. n27	Soc.- AOP n16	MK- vet. n19	Konst- vet. n39
populär musik	har hört minst 8 anser minst 5 vara bra	84	55	75	75	85	81	62	89	90
	anser minst 4 vara dåliga	21	50	20	29	22	26	6	42	28
	anser minst 4 vara dåliga	24	20	45	42	59	55	44	58	64
independ- ent musik	har hört minst 2 anser minst 1 vara bra	29	35	40	43	45	63	19	63	72
	anser minst 1 vara bra	16	30	30	39	44	59	12	68	72
	anser minst 1 vara dålig	24	30	40	32	33	61	12	32	54

naden mellan media- och kommunikationsstuderande och konstvetare intressant. De förra anser att mer populär musik, förutsatt att den är ansedd, är bra, vilken som nämnts konstvetarna inte har så mycket till övers för. Med andra ord finns det klara skillnader i vilka grupper och artister man föredrar mellan dessa utbildningar, en skillnad som först blir tydlig när vi ser till de studerandes egna preferenser (jämför tabell 5.3). Intressant att

notera är även att syntmusik, som kan tänkas tilltala framför allt datavetare även tilltalar de konststuderande och de media- och kommunikationsstuderande i lika hög utsträckning. Det finns dock en viss skillnad här (som ej framgår av tabellen): datavetarna är mer trogna den traditionella syntmusiken, medan de två andra studerandegrupperna föredrar techno och mer modern synt och rap.

Tabell 5.4 Musik; favoritgrupper och artister i kategorier efter utbildning

	Läro- prog. n38	Data- vet. n20	Eko. prog. n20	Eko. kurs n28	Jur. prog. n27	Soc. n27	Soc.- AOP n16	MK-vet. n19	Konst- vet. n39
I	26	50	30	29	33	33	31	26	18
II	32	45	20	32	48	22	50	63	23
III	13	20	25	14	15	33	19	25	77
IV	3	20	5	11	4	15	6	21	21

- I Populärmusik, mindre legitim, ex. Michel Jackson, Madonna, Bryan Adams
- II Populärmusik, mer legitim, ex Pink Floyd, Sade, Queen
- III Grunge, Manchesterpop, Undergroundmusik, ex, Nirvana, Blur, Nine Inch Nail, PJ Harvey
- IV Synt, Techno, Gangsterrap, ex, Depeche Mode, Orb, Warren G

Klassisk musik - från De fyra årstiderna till The Year of 1905

Den klassiska musiken tillhör det mest legitima inom kulturen. Den är enligt Bourdieu den renaste av konstformer, det är formen och inte innehållet som är det väsentliga. Med andra ord skall den inte förstås utan bara njutas av.¹⁹⁴ Den klassiska musiken har vidare, vilket termen antyder, gamla anor. Den omges med en aura av exklusivitet, musiker och artister som framför klassiska verk är stiligt klädda och har distingerade kroppsrörelser. Ser man till var musiken framförs så sker detta på tämligen exklusiva platser, pampiga konserter, kyrkor, slott och herresäten. Denna exklusivitet har emellertid naggats något i kanten, konserter ges numer i Globen och det finns en uppsjö med billiga cd-utgåvor av olika kompositörer. På det hela taget kan vi dock säga att bevakning i den klassiska musiken ger ett betydligt större kulturellt kapital än att vara bevakad i exempelvis populärmusik (i en bredare betydelse omfattande all modern musik som ej kan räknas som klassisk, jazz, blues eller folkmusik) som inte är en lika ansedd konst. Man skulle här kunna tänka sig att det råder ett motsatsförhållande mellan att vara bevakad i populärmusik (i den bredare betydelsen) och att vara bevakad i klassisk musik, men så är ej riktigt fallet vad det gäller de undersökta utbildningarna, vilket framgår av tabell A3.3, appendix 3.

De som kan sägas vara mest bevakade i populärmusik (i den bredare betydelsen) är de konststuderande och ser vi till tabell A3.3, appendix 3, kan vi även se att de kan sägas vara i särklass mest bevakade i den klassiska musiken (i sju av fallen känner de till verk eller kompositör i störst utsträckning). De känner i störst utsträckning till de mer kända verken, men utmärker sig inte i

lika hög grad vad det gäller de mindre kända (som tydligen var något för okända för att de skulle ge några mer intressanta resultat). Vi kan också konstatera att de även har en hög grad av kunnande, de känner i fyra fall i störst utsträckning till kompositören till verket (vi kunde här ha tänkt oss att man fyllt i att man känner till verket för att verka mer kulturellt bevakad, men den faktiskt uppvisade kunskapen står alltså någorlunda i paritet med vad man anser sig känna till). Ser vi sedan till de andra utbildningarna kan vi konstatera att de bildar två grupper. De som läser de tre sociologiutbildningarna och de juridikstuderande bildar en grupp, som kan sägas vara bevakade inom klassisk musik, dock inte i samma grad som konstvetarna, samt de övriga utbildningarna som bildar en grupp, de mindre bevakade inom klassisk musik. Emellertid är gränsen mellan de bevakade och de mindre bevakade inte knivskarp i fallet med de båda ekonomiutbildningarna.

Av tabell 5.5 framgår hur de kompositörer de studerande har angett att de anser vara bra fördelar sig efter kategorier och utbildning. Det råder inga större skillnader mellan de olika utbildningarna med avseende på de mest kända kompositörerna. Skillnaden mellan utbildningarna är något större vad det gäller de kända kompositörerna vilka framför allt föredras av de konst- och ekonomistuderande (program). De minst kända föredras av media- och kommunikationsstuderande och konststuderande, samt i viss mån även av lärarstuderande. De skillnader vi ovan fann mellan utbildningarna tenderar att minskas om vi ser till vad respondenter själva har för preferenser, dock inte till den grad att de försvinner.

Tabell 5.5 Klassisk musik; andel favoritkompositörer efter kategori och utbildning

¹⁹⁴ Pierre Bourdieu, *Kultur och kritik*, 175ff.

	Läraryr- prog. n38	Data- vet. n20	Eko. prog. n20	Eko. kurs n28	Jur. prog. n27	Soc. n27	Soc.- AOP n16	MK-vet. n19	Konst- vet. n39
I	45	45	45	36	52	48	31	53	46
II	16	35	45	21	33	26	19	32	49
III	10	0	0	0	7	7	6	21	15

I	Mycket välkända kompositörer, Bach, Mozart, Vivaldi och Beethoven
II	Kända kompositörer, ex. Chopin, Ravel och Mahler
III	Mindre kända kompositörer, ex. Bartok, Satie, Sandström

Skönlitteratur -

från Gösta Berlings saga till Grattis Gud!

Skönlitteraturen hör som den klassiska musiken till den mer legitima kulturen. Skönlitteraturen är emellertid mer differentierad, där vi kan säga att det finns tre viktiga kategorier av skönlitteratur, den populära litteraturen som har höga upplagor och lågt litterärt anseende (exempelvis Jan Guillous serie om Carl Hamilton, Sidney Sheldons böcker och Jean M. Auels böcker om forntidsåldern), den klassiska litteraturen som har högt litterärt anseende men även rätt höga upplagor (exempelvis August Strindberg, Selma Lagerlöf och William Shakespeare) samt den mer avantgardistiska litteraturen med mycket små upplagor och ofta ett med högt litterärt anseende (exempelvis mycket av den moderna lyriken och i viss mån även prosan). Läsning i sig ger således inte automatiskt ett stort kulturellt kapital, det handlar i stor utsträckning om vad man läser.

De studerande skiljer sig även åt vad det gäller litteratur, vilket framgår av tabell A3.4, appendix 3. Ser vi endast till vilka som i störst utsträckning har läst en viss bok är skillnaderna inte så stora men ser vi till vilka som vet vem som har skrivit en viss bok är skillnaderna betydligt större. Återigen kan vi konstatera att det är konstvetarna och i viss mån de media och kommunikationsstuderande som utmärker sig. Konstvetarna känner i störst utsträckning till författaren i sex av de tio fallen och de media- och kommunikationsstuderande fyra av tio. Det råder dock en viss skillnad mellan dessa utbildningar i fråga

om vilka författare man känner till i störst utsträckning. Konstvetarnas kunnande är i första hand koncentrerat till den mer legitima litteraturen (Strindberg, Dante, Woolf och Kafka) medan de media- och kommunikationsstuderande har störst kännedom om den mer populära litteraturen (Guillou och Auel).

De ovan funna resultaten framgår något tydligare av tabell 5.6, där böckerna är kategoriserade efter genre. De konststuderande har den klart största andelen som känner till minst tre författare av de klassiska författarna och ligger bra till i de andra två kategorierna. Det framgår även att de juridikstuderande är bevärande inom den klassiska litteraturen och den populära litteraturen, men ej inom den mer avantgardistiska litteraturen. Media- och kommunikationsvetarna har läst och känner till den populära litteraturen i hög grad, är mest bevärande inom den avantgardistiska men däremot inte lika bevärande i den klassiska litteraturen, där konstvetarna och de juridikstuderande är mer bevärande. Bland de övriga utbildningarna kan vi notera att datavetarna och de som läser sociologi-AOP liknar varandra, båda har en stor andel som läst populärlitteratur, men en liten andel som känner till författarna, och en liten andel som har läst den klassiska litteraturen, men en något större andel som känner till den klassiska litteraturen, medan de skiljer sig åt med avseende på den avantgardistiska litteraturen, där datavetarna har en större andel som både läst och känner till författare. Vi finner vidare

ingen större skillnad mellan de två ekonomiutbildningarna och de lärarstudierande. De senare är dock något mer beivrade inom den klassiska och den populära litteraturen. Intressant att notera är också den stora skillnaden som råder mellan de olika sociologiutbildningarna, framför allt vad det gäller den mer avantgardistiska litteraturen, där sociologi och media- och kommunikation är tämligen beivrade medan sociologi-AOP är obeivrade. De senare har även en stor andel läsande av populär litteratur men deras kunskap står ej i paritet med läsandet.

Vi kan naturligtvis rikta samma invändning mot svarsalternativen gällande litteratur som ovan gjorts mot filmen, och musiken, dvs. att de inte svarar mot respondenternas smak och egentliga kunnande. Vi kan dock i tabell 5.7 se att det ovan funna mönstret återfinns när vi ser till de studerandes egna preferenser. Konstvetarna är de som i störst utsträckning väljer den legitima litteraturen, tydligast med

avseende på den utländska klassiska litteraturen och den mer intellektuella och avantgardistiska litteraturen. Datavetarna anser i störst utsträckning att den populära litteraturen är bra och de tycker även i minst utsträckning att den mer legitima litteraturen är bra. Vi kan även notera att de tillsammans med de media- och kommunikationsstudierande är de som i störst utsträckning föredrar fantasy och science fiction. Intressant att notera är att det här råder en klar skillnad mellan de två olika ekonomiutbildningarna, där de kursstudierande i betydligt större utsträckning föredrar den legitima litteraturen. Ser vi till kategori IX i tabellen kan vi se att de studierande delar sig i två grupper, en grupp, bestående av lärar-, data-, och ekonomiskt programstudierande, som ej i så stor utsträckning föredrar den legitima litteraturen, och en grupp, bestående av de övriga utbildningar, där de studierande i hög grad föredrar denna litteratur. Vi får emellertid

Tabell 5.6 Skönlitteratur; läsande och kunskap efter kategorier och utbildning

		Läro- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
Populär litteratur	har läst minst 2	47	55	50	43	74	44	57	58	56
	känner till minst 2 förf.	32	15	20	21	55	33	19	58	56
Klassisk litteratur	har läst minst 3	18	5	15	14	19	11	25	11	27
	känner till minst 3 förf.	29	35	20	25	63	41	37	42	82
Avant- garde	har läst minst 1	0	10	0	4	4	19	0	16	13
	känner till minst 2 förf.	3	15	0	7	7	26	0	37	28

Som populärlitteratur har *Den demokratiska terroristen* och *Hästarnas dal* kategoriserats, som klassisk litteratur *Gösta Berlings saga*, *Processen*, *Giftas*, *Divina Comedia*, *Mot fyren* och *Lars Hård* och som avantgardistisk litteratur *Count Zero* och *Grattis Gud!*.

Tabell 5.7 Skönlitteratur; favoritförfattare efter kategori och utbildning

	Läro- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
--	------------------------	---------------------------	-----------------------	----------------------	-----------------------	--------------	----------------------	-----------------	------------------------

I	21	50	15	18	7	22	6	26	10
II	13	25	10	4	4	7	6	26	5
III	16	5	10	4	11	7	6	10	5
IV	3	10	10	14	15	7	25	37	33
V	18	0	10	14	30	22	31	42	33
VI	5	5	10	11	4	14	25	5	26
VII	3	0	10	21	22	22	19	10	38
VIII	5	0	5	11	22	22	12	10	30
IX	32	15	35	57	59	63	75	78	85

-
- I Populärlitteratur, ex. Stephen King, Dean R Koontz och Sidney Sheldon.
 II Fantasy och Science Fiction, ex David Eddins, Douglas Adams och Asimov
 III Sagor och historia, ex Astrid Lindgren, Maria Gripe och Herman Lindqvist.
 IV Deckare och drama, Agatha Christie, John Irwing och Andre Brink
 V Svensk litteratur, ex Marianne Fredriksson, Jonas Gardell och Ulf Lundell
 VI Svenska klassiker, ex August Strindberg, Hjalmar Söderberg och Selma Lagerlöf
 VII Utländska klassiker, ex Fjodor Dostojevski, Charles Baudelaire och Oscar Wilde.
 VIII Avantgardistisk och intellektuell litteratur, ex Steve Copeland, Stig Larsson och Milan Kundera
 IX Legitim litteratur, kategorierna IV-VIII sammanslagna.

inte samma gruppindelning om vi ser till den mer populära litteraturen, som exempelvis föredras i tämligen stor utsträckning av media- och kommunikationsstuderande och sociologistuderande.

Sammanfattande diskussion

Som vi sett ovan råder det stora skillnader mellan de olika utbildningarna med avseende på de studerandes kunskap och smak inom kultur. Innan vi går över till att studera det ekonomiska kapitalet kan det vara lämpligt att försöka strukturera resultaten något och även försöka tolka skillnaderna mellan utbildningarna.

Kunskapsmässigt kan vi, om vi ser till tabell 5.8, dela in utbildningarna i tre olika grupper. En grupp med stor kunskap, bestående av de konststuderande och de media- och kommunikationsstuderande, en grupp med medelstor kunskap, bestående av de sociologistuderande och de juridikstuderande, samt en grupp med mindre kunskap, bestående av de två ekonomiutbildningarna,

datavetenskaplig utbildning, sociologi-AOP och lärarutbildningen. Kunskaperna är vidare strukturerade inom dessa grupper. Det råder en klar skillnad mellan de konststuderande och de media- och kommunikationsstuderande, där de förra har större kunskap inom de mer legitima konstarterna, som klassisk musik och skönlitteratur, medan de senare har större kunskap vad det gäller den mindre legitima kulturen som filmen. Denna skillnad återfinns även inom de olika kulturformerna, konstvetarna känner i högre utsträckning till de mer legitima författarna, och kommunikationsvetarna känner i högre utsträckning till de mindre legitima filmerna. Inom gruppen med medelstor kunskap kan vi notera att de juridikstuderande har något större kunskaper än de sociologistuderande vad det gäller film och skönlitteratur. Ser vi sedan till skillnader inom de olika kulturformerna kan vi se att de sociologistuderande är mer orienterade mot avantgardistisk kultur och mindre mot den legitima kulturen, vilket är tydligast

inom skönlitteratur och musik. Inom gruppen med mindre kulturellt kunnande är skillnaderna inte speciellt stora, möjligen kan vi säga att de båda ekonomiska utbildningarna och framför allt sociologi-AOP har större kunskaper inom klassisk musik, men mindre inom populär film.

Jämför vi nu dessa resultat med de studerandes egna preferenser kan vi generellt sett säga att de som har stora kunskaper även har en mer exklusiv smak, vilket framgår av tabell 5.8. Emellertid finns det avvikelser, exempelvis svarar inte preferenserna hos de som läser sociologi-AOP mot de kunskaper de har, de har i högre grad preferenser mot den legitima kulturen än de har kunskaper om denna, vilket även i viss mån gäller de som läser ekonomiprogrammet. De skillnader som vi funnit mellan konstvetarna och kommunikationsvetarna finns kvar, de tidigare väljer i högre utsträckning mer legitima filmer, regissörer, och författare, medan skillnaderna inte är så stora vad

det gäller den klassiska musiken. Värt att notera är att även om konstvetarna ofta väljer den mer legitima kulturen så innebär inte detta att man inte anser att avantgardistisk kultur är bra (vi kunde här ha tänkt oss ett motsatsförhållande mellan avantgardistisk kultur och legitim kultur), konstvetarnas preferenser för den avantgardistiska kulturen är större än vad motsvarande preferens är för de media- och kommunikationsstuderande. De senare är även i betydligt större grad orienterade mot den populära kulturen medan konstvetarna har det lägsta medelvärdet i detta avseende.

Inom gruppen med medelstor kunskap finner vi inga större skillnader i preferenser, de enda intressanta skillnaderna är att de sociologistuderande i större utsträckning än de juridikstuderande föredrar den mer avantgardistiska musiken och filmen och i mindre utsträckning den mer ansedda populärmusiken. Ser vi slutligen till gruppen

Tabell 5.8 Index över kulturellt kapital, legitimt, avantgarde och populärt efter kunskap, preferenser och utbildning

utbildning	KUNSKAP				PREFERENS					
	leg. kultur m	s	pop.kultur m	s	leg. kultur m	s	avantgarde m	s	pop.kultur m	s
Lärarytb. (38)	4,66	3,04	11,61	2,62	0,79	0,93	0,74	0,89	1,92	1,30
Data. prog. (20)	4,70	3,11	10,60	3,02	0,95	0,83	0,70	0,98	2,45	1,32
Soc.-AOP (16)	4,87	3,32	11,06	3,19	1,75	1,48	1,12	1,09	1,94	1,06
Eko., kurs (28)	5,14	4,17	10,82	2,92	1,25	1,14	1,04	0,92	1,75	1,46
Eko., prog. (20)	5,15	3,42	9,90	3,67	1,40	1,27	0,80	1,01	1,90	1,33
Sociologi (27)	7,44	4,69	11,44	2,87	1,37	1,24	1,74	1,48	1,70	1,10
Jur. prog. (27)	8,15	5,13	12,89	2,52	1,30	0,95	1,44	1,22	1,85	1,49
MK-vet. (19)	9,11	4,64	13,95	2,22	1,37	1,34	2,32	1,57	2,32	1,20
Konstvet. (39)	11,41	4,88	13,10	2,55	2,44	1,55	2,69	1,26	1,36	1,40

Samtliga varianser mellan utbildningarna är signifikanta på .0001-nivån, förutom preferenser, populärkultur där värdet är .14. m står för medelvärdet och s för standardavvikelsen. Fet stil markerar högsta värde inom kolumnen. Siffrorna inom parentes avser n.

med mindre kunskap finner vi här att det inte råder några större skillnader dem emellan, förutom vad det gäller skönlitteraturen. Här finner vi en klar polarisering mellan å ena sidan de som läser sociologi-AOP och ekonomi som kurs, och å andra sidan de som läser datavetenskap. Sociologi-AOP hamnar här nära media- och kommunikationsvetenskap och konstvetenskap och ekonomi som kurs nära sociologi och juridik vad det gäller den legitima litteraturen. Bland de datastuderande anser endast 15 procent att denna litteratur är bra. Vidare har 50 procent av datavetarna angett en författare som kan kategoriseras som populär, medan endast 6-21 procent på de övriga fyra utbildningarna anser dessa författare

ionsvetenskap och konstvetenskap och ekonomi som kurs nära sociologi och juridik vad det gäller den legitima litteraturen. Bland de datastuderande anser endast 15 procent att denna litteratur är bra. Vidare har 50 procent av datavetarna angett en författare som kan kategoriseras som populär, medan endast 6-21 procent på de övriga fyra utbildningarna anser dessa författare

vara bra. Sociologi-AOP utmärker sig även vad det gäller filmregissörer, där hela 25 procent väljer de mest legitima regissörerna.

Hur skall vi då förstå dessa skillnader? Ett sätt är att sätta dem i relation till de olika utbildningarnas innehåll och de studerandes framtida yrkesliv. Det är i detta perspektiv inte svårt att förstå att de studerande som förfogar över det största kulturella kapitalet återfinns på den konstvetenskapliga institutionen samt på media- och kommunikationsutbildningen. Dessa två utbildningar är inriktade på yrken inom en kulturell sektor och utbildningarna, framför allt den konstvetenskapliga, handlar i mångt och mycket om att studera kulturell praktik i teorin. Den skillnad som råder mellan de studerande på de två utbildningarna, att de som studerar media- och kommunikation är mer orienterade mot den bredare kulturen och de som läser konst mer orienterade mot den mer exklusiva kulturen, kan också förstås utifrån ämnenas karaktär och de studerandes framtida yrkesbana. Konsten är ett ansett kulturellt ämne och man kan tänka sig att den legitima kulturen spelar en stor roll här, medan media- och kommunikationsvetenskapen i första hand inte studerar den legitima kulturen utan massmedia. Massmedia är per definition något som går ut till många, medan konsten är en exklusiv angelägenhet för ett betydligt mindre antal människor.

Det är vidare intressant att notera att sociologi och juridikutbildningen har studerande med ett relativt stort kulturellt kapital. En viss del av detta kan kanske även det ses mot bakgrund av ämnenas karaktär och de studerandes framtida yrkesbana. Både sociologi och juridik handlar om samhället, där kulturen spelar en inte helt negligierbar roll. De övriga utbildningarna har inte alls samma behov av att vara bevandrade inom

¹⁹⁵ Följande analyser är inte några konstanthållningar av olika s k bakgrundsvariabler som social klasstillhörighet, familjens utbildningsnivå eller kön. Det jag har gjort är helt enkelt att jämföra de skillnader som uppkommer när det kulturella kapitalet struktureras

kultur. Ser vi till de ekonomiska utbildningarna är det förståeligt att det kulturella kapitalet inte har någon större betydelse för de studerande. Bourdieu sätter ekonomiska intressen i motsats till de kulturella intressena och detta kan vi nog anta gäller även i Sverige, vilket diskuterats ovan. Vi kan även se till de vetenskapliga teorierna som är gällande inom ekonomi, där man ofta utgår från individen som rationell och nyttomaximerande, inte som en kulturellt betingad varelse. Inom datavetenskap torde inte heller det kulturella kapitalet var av någon större betydelse, den som känner till att Strindberg skrivit *Giftas* kan knappast tänkas ha någon konkret nytta av detta i sin utbildning. Där emot skulle vi kunna tänka oss att det kulturella kapitalet är betydelsefullt på lärarutbildningen, lärarna anses ofta vara kulturens förmedlare i samhället. Att så inte verkar vara fallet här kan förklaras av att de lärarstuderande i huvudsak läser matematik och naturorienterade ämnen och att det kulturella kapitalet ej är av vikt här. Att slutligen de som läser sociologi-AOP inte har ett större kulturellt kapital kan verka förvånande. Här kan vi tänka oss två förklaringar. Antingen skall vi se deras kulturella kapital i relation till deras preferenser i stället för deras kunskaper och att de då skulle förfoga över ett större kapital, eller också kan vi se det i förhållande till deras framtida bana, där vi kan tänka oss att de är orienterade mot den privata sektorn och inte mot den akademiska världen, eller med andra ord en orientering som präglas av mer ekonomiska än kulturella intressen.

Ett annat sätt att förklara skillnaderna är att se till de studerandes sociala ursprung.¹⁹⁵ Om vi istället för att studera skillnaderna mellan utbildningarna väljer att studera skillnaderna i kulturellt kapital utifrån familjens sociala klasstillhörighet och familjens högsta utbildningsnivå finner vi att dessa skillnader är betydligt mindre och endast signifikanta på .05-nivån i två fall, kännande av legitim kultur utifrån familjens

efter dessa s k bakgrundsvariabler med de ovan funna skillnaderna som uppkommit när det kulturella kapitalet strukturerats efter de olika utbildningarna.

sociala klass och preferenser för avantgardistisk kultur utifrån familjens sociala klass. Vi kan tolka detta som att skillnaderna i kulturellt kapital mellan utbildningarna är betydligt större än skillnaderna i kulturellt kapital mellan de studerandes sociala klass och föräldrarnas utbildningsnivå. Att det sociala ursprunget således inte ger några större signifikanta skillnader är i och för sig inte så konstigt. Vi måste ha i minnet att de studerande i huvudsak kommer ifrån två sociala klasser, tjänstemän på mellannivå och högre tjänstemän. De övriga klasserna är så pass underrepresenterade så att de studerande som har sitt ursprung i dessa knappast kan sägas vara representativa för sina klasser. Troligare är, om vi får tro Bourdieu, att dessa studerande utgör en elit inom sin klass och är betydligt hårdare selekterade än de två översta klasserna.¹⁹⁶ Vidare måste också en reservation för materialets litenhet göras. Hade större grupper undersökts är det möjligt att större skillnader mellan de olika sociala klasserna eller klassfraktioner hade framkommit.

Vi skulle också kunna tänka oss att det kulturella kapitalet är strukturerat efter kön. Ser vi till de skillnader som redovisats i tabell 5.8 är dessa i samtliga fall utom ett signifikanta på .0001-nivån. Om vi istället väljer att strukturera kunskaper och preferenser efter kön uppkommer emellertid inga signifikanta skillnader. Däremot finns det vissa skillnader inom olika kulturella områden. Exempelvis tycker män i större utsträckning om fantasy och action- och thrillerlitteratur än kvinnor, som i större utsträckning tycker om dramalitteratur. Kvinnorna tycker även

i större utsträckning om den mer legitima litteraturen, medan män är mer orienterade mot den mindre kända musiken. Vi finner däremot inga större skillnader inom film och klassisk musik. På det hela taget är alltså det kulturella kapitalet i högre grad strukturerat efter utbildning än efter kön.

Det ekonomiska kapitalet

Det ekonomiska kapitalet är enligt Bourdieu det som är lättast att föra vidare över generationer. Detta innebär att de grupper i samhället som har ett stort ekonomiskt kapital har lättare att reproducera sig i jämförelse med de som har ett stort kulturellt kapital. Vi har ovan konstaterat att det ekonomiska kapitalets betydelse inom det svenska samhället torde ha minskat under de senaste seklet. Men de ekonomiska skillnaderna mellan olika grupper i samhället är fortfarande idag stora och har t o m ökad de senaste åren. Vad det gäller ekonomi och utbildning har många av utbildningsreformerna som lagts fram under 1900-talet strävat efter att åtminstone inga ekonomiska hinder skall föreligga för den som vill studera vidare.

Det ekonomiska kapitalet kan mätas på olika sätt. Bourdieu brukar använda inkomst, förmögenhet och boende som indikatorer på det ekonomiska kapitalet. I denna undersökning har jag använt mig av några olika sätt att försöka mäta det ekonomiska kapitalet. Jag har frågat efter hur de studerande finansierar sina studier, hur mycket pengar man har att röra sig med

Tabell 5.9 Studiefinansiering efter utbildning

	Läro- prog. n38	Data- vet. n20	Eko. prog. n20	Eko. kurs n28	Jur. prog. n27	Soc. n27	Soc.- AOP n16	MK- vet. n19	Konst- vet. n39
End. stud.bidr.	37	30	30	32	15	11	12	10	10
Stud.bidr. och ej fullt stud.lån	10	0	10	7	0	7	6	5	10

¹⁹⁶ Pierre Bourdieu & Jean Claude Passeron, *The Inheritors*, (1964), The University of Chicago Press, 1979 s 142ff.

Stud.bidr. och fullt stud.lån	53	65	50	54	81	67	75	84	79
Bortfall	0	5	10	7	4	15	6	0	0
Lån av föräldrar	0	15	5	0	11	4	6	21	8
Bidrag av föräldrar	18	25	20	14	33	18	6	37	15
Arv	5	5	5	7	7	4	12	16	3
Lån, bidrag eller arv	24	35	25	18	41	22	19	53	23
Arbete på sommaren	39	55	25	46	44	15	31	37	36
Arbetar extra	47	35	10	36	18	30	31	21	15
Arbetar extra på nation	5	5	11	18	18	0	0	26	26
Arbetar extra totalt	50	40	20	46	33	30	31	42	38
Tot. inkomst/mån medelvärde skr.	5330	6040	5690	6110	6950	6380	6250	6840	5990
Bortfall	0	0	20	7	7	4	6	10	3

varje månad, vad man lägger dessa på, hur man bor samt vilka kapitalvaror man äger. Jag har således inte frågat om respondenten har någon form av förmögenhet, eller hur pass förmögna föräldrarna är. Anledningen till detta är att jag misstänker att studenter ogärna svarar på denna typ av frågor och att de därför gör mer skada än nytta, dvs. att respondenterna väljer att inte svara på enkäten. Förhoppningsvis går det ändå att säga någonting om hur det ekonomiska kapitalet fördelar sig mellan utbildningarna och låt oss börja med att se på hur de studerande finansierar sina studier.

Studiefinansiering

Vi kan börja med att se till hur de studerande finansierar sina studier, vilket framgår av tabell 5.9. De som läser till lärare, datavetare och de som läser de båda ekonomiska utbildningarna tar i större utsträckning än de övriga endast bidragsdelen av studiestödet. De största andelarna studerande som tar fullt studiestöd (mellan 75 och 84 procent) återfinns vi på sociologi-AOP, konstvetenskap, juridiskt program och media- och kommunikationsvetenskap.

Ser vi sedan till andra finansieringsmöjligheter kan vi se en skillnad i ekonomiskt stöd från föräldrar. De som har störst stöd hemifrån hittar vi på datavetenskapligt program, juridikutbildningen och media- och kommunikationsvetenskap. Intressant är att notera är att de två senare utbildningarna även i stor utsträckning utnyttjar studiestödet maximalt. Slår vi samman bidrag och lån från föräldrar samt arv ser vi att de två ovan nämnda utbildningarna tillsammans med datavetenskap har ett större stöd sammanlagt (35-53 procent) än de andra utbildningarna, som hamnar på mellan 18 och 25 procent. Vi skulle kunna tänka oss att de som har stöd hemifrån inte behöver arbeta extra för att finansiera sina studier men detta går ej att läsa ut ur materialet, snarare arbetare de i större utsträckning (40 mot 37 procent, ej redovisat i tabellen) och de studerande på utbildningar med en stor andel studerande med stöd hemifrån arbetar inte heller mindre än samma grupper inom de övriga utbildningarna. Däremot råder det skillnader mellan utbildningarna med avseende på hur många av de studerande totalt som ar-

betar extra. Bland de lärarstuderande arbetar 50 procent extra medan bland de ekonomistuderande som läser program arbetar endast 20 procent extra. Vi finner även skillnader i benägenhet att arbeta extra på nationerna. Ingen av de som läser sociologi och sociologi-AOP arbetar på nationen och endast 5 procent av de lärarstuderande och datavetarna gör detta medan det är betydligt vanligare på framför allt konstvetenskap och media- och kommunikationsvetenskap, där 26 procent arbetar extra på nationerna.

Ser vi sedan till vilken summa pengar de studerande har att röra sig med i genomsnitt per månad kan vi konstatera att det finns vissa skillnader mellan utbildningarna. De som har mest att disponera är de juridikstuderande med 6950 kronor per månad, tätt följda av de media- och kommunikationsstuderande med 6840 kronor. De som har minst att disponera är de lärarstuderande med 5330 kronor. De övriga utbildningarna placerar sig mellan dessa med 6000-6400 kronor. Vi finner således inga större skillnader med avseende på hur mycket de studerande har att spendera per månad (med undantag för de juridikstuderande, de media- och kommunikationsstuderande och de lärarstuderande), men något större skillnader om vi ser till hur man finansierar sina studier, där framför allt stödet hemifrån skiljer sig åt mellan utbildningarna.

Boende

Boendet inom det svenska samhället är segererat, där kanske skillnaden mellan att bo

i norrförort och söderförort i Stockholm utgör det tydligaste exemplet. Boendekostnaderna varierar starkt och var man bor korrelerar med hur man bor; sannolikheten för att man bor i en stor sekelskiftsvilla är betydligt större i någon av norrortsförorterna än i Botkyrka.¹⁹⁷ Boendet kan alltså ses som ett uttryck för ens ekonomiska ställning. Frågan är om vi kan se något sådant mönster bland de studerande, där de ekonomiska skillnaderna mellan de studerande trots allt inte är så stora. Intressant här är att se hur man bor och var man bor. Låt oss börja med hur man bor och framför allt hur många som har egen bostadsrätt, vilket är den bästa indikatorn på ett stort ekonomiskt kapital. Vi kan i tabell 5.10 se att denna kategori studerande är störst på juridiskt program, sociologi och sociologi-AOP och minst på konstvetenskapen. Intressant att notera är att de media- och kommunikationsstuderande inte i större utsträckning än de gör äger en lägenhet med tanke på att de har tämligen gott om pengar att röra sig med och har stort stöd hemifrån. Vad sedan gäller de övriga boendeformerna kan vi konstatera att det råder vissa skillnader i benägenhet att bo i studentrum, framför allt mellan de lärarstuderande och de som läser konstvetenskap (24 mot 51 procent), vilket kan ses som en indikator på förankring i ett traditionellt studentliv. Vidare är det inte vanligt att de studerande bor hemma, en möjlighet som för övrigt få har då Uppsala universitet är det universitet som har den största riksrekryteringen i landet.

Tabell 5.10 Boendeform efter utbildning

	Lärar- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
Hemma hos för- äldrar	10	10	15	7	4	4	6	0	8
Studentrum	24	35	30	39	41	33	19	37	51
Inneboende	3	10	5	7	0	7	0	0	3
Egen lägenhet hyresrätt	34	10	5	7	11	7	25	11	15

¹⁹⁷ Mikael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö*, s 6.

Egen lägenhet 2:a hand	5	5	20	14	18	18	6	16	10
Egen lägenhet bostadsrätt	13	20	20	14	26	26	31	11	8
Annat	10	10	0	11	0	4	13	21	5
bortfall	0	0	5	0	0	0	0	5	0
totalt	99	100	100	99	100	99	100	101	100

Tabell 5.11 Boendeort efter utbildning

	Lärrar- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
Bor i Uppsala	66	85	85	86	96	89	87	74	92
Bor centralt	26	45	40	68	85	52	56	63	69
Bor utanför Upp- sala	34	15	15	14	4	11	12	26	8
Uppsala omnejd	10	5	10	4	0	0	6	5	3
Stockholm	0	10	5	11	4	0	6	21	3
annat	24	0	0	0	0	11	0	0	3

Ser vi sedan till var de studerande bor, tabell 5.11, är det intressant att se hur stor andel som bor i Uppsala, andel som bor centralt samt var de som inte bor i Uppsala bor. Börjar vi med andelen som inte bor i Uppsala ser vi att två studerandegrupper utmärker sig, de lärarstuderande, där 36 procent ej bor i Uppsala, och de media- och kommunikationsstuderande, där 26 procent ej bor i Uppsala. Det råder emellertid en viktig skillnad mellan grupperna, flertalet av de media- och kom-

munikationsstuderande som inte bor i Uppsala bor i Stockholm, medan ingen av de lärarstuderande som inte bor i Uppsala bor i Stockholm, utan i andra mindre städer som Enköping, Sala och Västerås eller i Uppsalas omnejd. Ser vi sedan till de som bor i Uppsala kan vi notera att den största andelen som bor centralt finner vi på juridiskt program, där hela 85 procent bor tämligen centralt, vilket kan jämföras med de lärarstuderande, där endast 26 procent bor centralt. Bland de övriga utbildningarna bor minst 60 procent

Tabell 5.12 Konsumtion efter utbildning (medelvärde skr.)

	Lärrar- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
kurslitteratur	290	450	450	430	510	500	580	500	350
annan litteratur	160	150	140	170	170	190	200	350	190
kläder	380	305	570	410	740	460	530	480	410

skillnaderna mellan utbildningarna signifikanta på .001 förutom annan litteratur .06.

Tabell 5.13 Ägande av kapitalvaror efter utbildning

	Läro- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
bil	26	20	10	36	26	15	19	10	10
mountainbike	24	20	15	11	22	15	12	21	3
dator	18	85	50	43	52	30	31	74	33
mobiltelefon	5	10	10	11	11	0	0	5	0
stereo	84	75	80	79	93	81	81	84	77
tv	68	85	55	82	89	59	81	74	46
video	37	45	25	21	33	15	25	37	20
systemkamera	26	40	30	21	22	22	56	37	46
annat	10	10	5	18	11	7	12	10	13
äger minst 4	34	55	40	36	41	15	44	53	21

centralt bland de media- och kommunikationsstuderande, de ekonomistuderande som läser kurs och de konststuderande. Nu skulle vi kunna tänka oss att detta att bo centralt är en indikator på ett stort ekonomiskt kapital, men så är inte fallet, i och med att flertalet av de som bor centralt bor i studentrum och därmed inte har någon speciellt hög hyra (det fanns inte några signifikanta skillnader i hur mycket man betalar i hyra mellan de som bor centralt och övriga). Var man bor bör alltså inte i detta fall i första hand ses som en indikator på ett ekonomiskt kapital, snarare som en indikator på en möjlig livsstil. Den som bor centralt har ett betydligt större utbud av kulturella aktiviteter, affärer och nöjen att ta del av på ett lättillgängligt sätt.

Konsumtion och kapitalvaror

Respondenterna ombads i enkäten att ange hur mycket pengar de lade ned på följande utgiftsposter per månad: hyra, mat, kläder, kurslitteratur, annan litteratur, nöjen och övrigt. Om vi jämför medelvärdena på dessa olika utgifter mellan utbildningarna finner vi att i de flesta fallen finns ingen signifikant skillnad. Exempelvis varierar inte den hyra man betalar speciellt mycket mellan utbildningarna, eller rättare sagt variationen är större inom utbildningarna än mellan dem. De enda fall där det fanns en signifikant skillnad mellan utbildningarna var i fråga om litteratur och kläder och hur

dessa utgifter fördelar sig mellan utbildningarna framgår av tabell 5.12. Det mest intressanta att notera här är hur mycket man spenderar på kläder, där de juridikstuderande spenderar mer än dubbelt så mycket som de datastuderande per månad. De som läser ekonomiprogram och sociologi-AOP lägger även de ner relativt mycket pengar på kläder.

Hur fördelningen av ägande av kapitalvaror ser ut mellan utbildningarna framgår av tabell 5.13. Inte helt oväntat finner vi här att de datastuderande har den största andelen studerande som äger en egen dator och att denna andel även är stor bland de media- och kommunikationsstuderande är inte heller svår att förstå. Få på lärarutbildningen, de övriga två sociologiutbildningarna samt konstvetenskapen har en egen dator. En intressant skillnad finner vi i ägande av mountainbike, där 24 procent av de lärarstuderande har en sådan medan endast tre procent av de konststuderande har en. Vi kan också konstatera att mobiltelefonen inte harmoniserar med den bild de studerande har av sig själva oavsett vilken utbildning man går. Vi ser även att det råder skillnader mellan utbildningarna med avseende på hur stor andel som äger minst fyra kapitalvaror. De datastuderande och de media- och kommunikationsstuderande äger i större utsträckning än de övriga minst fyra kapital-

varor, medan de konststuderande och de sociologistuderande gör detta i den klart minsta omfattningen.

Sammanfattande diskussion

Vi kan konstatera att det inte råder så stora skillnader i ekonomiskt kapital mellan de olika utbildningarna. Därmed inte sagt att det inte finns skillnader. Vi har sett att det råder en viss skillnad i hur mycket man har att spendera per månad mellan framför allt juridik, media- och kommunikationsvetenskap å ena sidan och lärarutbildningen å andra sidan. De två tidigare utbildningarna samt de datastuderande har även ett större stöd hemifrån än de övriga utbildningarna. De som i störst utsträckning tar endast bidragsdelen av studiestödet är de lärarstuderande, medan de som i störst utsträckning utnyttjar hela stödet återfinns på media- och kommunikation och juridiskt program. Det tycks här alltså finnas en viss skillnad i ekonomiskt kapital. Ser vi däremot till konsumtion finner vi inga större skillnader mellan utbildningarna, vad man exempelvis betalar i hyra ger inga signifikanta skillnader. Angående boendet är skillnaderna alltså inte så stora på ett ekonomiskt plan, men väl på ett mer kvalitativt plan, dvs. hur och var man bor. De som läser sociologi-AOP och till lärare bor i liten utsträckning i studentrum, vilket mer 50 procent av de konststuderande gör. De lärarstuderande och de media- och kommunikationsstuderande bor i stor utsträckning utanför Uppsala med den skillnaden att de senare mestadels är bosatta i Stockholm, vilket ingen av de tidigare är. De juridikstuderande är till 96 procent bosatta i Uppsala och 85 procent bor centralt, vilket kan jämföras med motsvarande siffror på lärarutbildningen som är 66 respektive 26 procent.

Nu kan det emellertid vara så att det finns stora ekonomiska skillnader mellan de studerande, men att dessa ej är strukturerade efter utbildning utan efter exempelvis kön och/eller socialt ursprung. Jag har undersökt detta statistiskt och funnit att de ekonomiska skillnaderna är mindre om vi ser till de studerandes kön eller sociala ursprung än om vi ser till utbildningarna. Vad det gäller

kön så kan vi dock se att det finns vissa skillnader, män har i större utsträckning dator och tv än kvinnor, de lägger även ner mer pengar på annan litteratur än kurslitteratur och på nöjen, medan kvinnor lägger ner mer pengar på kläder. Vi finner inga skillnader i exempelvis inkomst eller hyra. Det kan verka underligt att det sociala ursprunget inte har större betydelse för det ekonomiska kapitalet. Den troligaste förklaringen till detta är att alla har möjlighet att ta studielån, vilket de flesta även gör och därmed har de studerande ungefär liknande summor att röra sig med. Däremot kan vi anta att de ekonomiska skillnaderna beroende av det sociala ursprunget har större betydelse före och efter själva studieperioden. Det ekonomiska kapitalets fördelning hos olika samhällseliga grupper är en viktig beståndsdel i de olika kollektiva habitus som existerar. Som Eriksson och Jonsson visat är den sociala snedrekryteringen till de högre studierna betydande och det är de grupper i samhället som besitter stora mängder kapital, kulturellt och/eller ekonomiskt som i störst utsträckning väljer att utbilda sig vidare. Att således välja en akademisk utbildning kan vara en strategi att reproducera ett ekonomiskt kapital, ett betydligt mer "självklart" val än för de som ej besitter så stora mängder kapital, vare sig kulturellt eller ekonomiskt. Det ekonomiska kapitalet har sedan en stor betydelse efter utbildningen, i den meningen att olika utbildningar tenderar att generera olika höga inkomster. Det är således en stor skillnad att exempelvis läsa till lärare och kunna förvänta sig en slutlön på runt 18 000 kr och att läsa till jurist, där man kan förvänta sig betydligt högre löner, åtminstone för dem som lyckas. Vi kan också se vissa skillnader i konsumtionen som tyder på en orientering mot framtida yrken, nämligen i fråga om kläder, där jurister och ekonomistuderande (program) lägger ner mer pengar än de övriga studerande på kläder. Att vara välklädd är viktigt inom dessa yrken och man har även råd att klä sig väl.

Det sociala kapitalet

Att kontakter är viktiga för att man exempelvis skall lyckas i arbetslivet är ett välkänt

faktum och bl. a. detta har Bourdieu försökt fånga i begreppet socialt kapital. De grupper i samhället som innehar stora tillgångar av kulturellt kapital och/eller ekonomiskt kapital har ofta även ett stort socialt kapital. Det råder emellertid skillnader i fördelningen av det sociala kapitalet, vi minns exempelvis att de professorer som är orienterade mot den ekonomiska polen inom det parisiska akademiska fältet förfogade över ett större socialt kapital än professorerna vid den akademiska polen. Det har, så vitt jag vet, inte gjorts någon ordentlig undersökning av den svenska eliten med avseende på det sociala kapitalet. Om vi emellertid får tro journalisten Annette Kullenberg så är förbindelser och kontakter oerhört viktiga inom den svenska överklassen. I princip känner alla varandra, vet vilket ursprung respektive har, var vederbörande arbetar och bor etc., vilket är förståeligt mot bakgrund av att den svenska eliten är tämligen liten.¹⁹⁸ Med andra ord kan vi anta att det sociala kapitalet spelar en betydande roll även i det svenska samhällets toppskikt. Frågan är om det även gör de inom andra samhällsliga grupper. Utan att kunna vila på några referenser tror jag dock att man kan säga att det sociala kapitalet är betydelsefullt, om inte av samma betydelse som inom det översta skiktet. Den stora skillnaden är antagligen att de övre skiktens sociala kapital är koncentrerat till personer som liksom de själva står de samhällsliga maktpositionerna nära, medan de folkligare klassernas sociala kapital består av kontakter med personer som befinner sig betydligt längre ifrån dessa positioner.

Vänder vi oss nu till de studerande är det intressant att se om vi kan finna några skillnader i socialt kapital. Vi kan se på det sociala kapitalet på två sätt, dels kontakter och förbindelser som familjen kan tänkas ha, dels de kontakter och förbindelser som studenterna själva kan tänkas förvärva sig och ha förvärvat. Donald Broady menar även att det i Sverige kan finnas ett mer specifikt organisationskapital, som är av stor betydelse

inom det politiska fältet och inom det of-fentliga. Jag har i enkäten först och främst koncentrerat mig på de studerandes egna sociala kapital och organisations kapital. Huruvida deras föräldrar besitter stort socialt kapital kan jag därför inte säga något bestämt om. Vi kan ändå här anta att de som har föräldrar med yrken högt upp inom den sociala hierarkin, som läkare, jurister och företagsledare, kan ta del av ett större socialt kapital än de studerande vars föräldrar innehar yrken med lägre status kan.

De indikatorer som har använts för att kartlägga det sociala kapitalet är följande: nationsverksamhet, militär karriär, erfarenheter av organisationer och föreningar, samt vilka man helst umgås med. Jag har använt frekvensen av förtroendeposter som ett mått på det organisatoriska kapitalet. Tilläggas bör att det sociala och organisatoriska kapitalet delvis går in i varandra. Genom att sitta som ordförande inom någon förening eller organisation kan man knyta viktiga kontakter (socialt kapital) samtidigt som man skaffar sig föreningsvana och referenser (organisationskapital). Vidare måste det också sägas att det sociala kapitalet och organisationskapitalet även de fungerar i relation till någon form av fält och måste ses relationellt, dvs. att vissa sociala kontakter och föreningserfarenheter är endast gångbara inom vissa sammanhang. Att vara medlem i Amnesty International, torde vara till liten hjälp om man söker en forskarutbildning, medan en plats i institutionens styrelse antagligen är av större värde i detta sammanhang.

Föreningar

Av tabell 5.14 framgår hur stor andel på respektive utbildning som har varit med i eller är med i någon förening eller organisation som de anser vara av vikt, vilken typ av förening det är frågan om samt i vilken grad man haft någon post i föreningar eller organisationer. Vi ser att det råder en viss skillnad i benägenhet att vara med i föreningar, vilket framför allt är viktigt för de media- och kommunikationsstuderande. Det är även av vikt för de som läser sociologi-

¹⁹⁸ Annette Kullenberg, *Överklassen i Sverige*, se exempelvis s 9ff, 190ff samt 218ff.

AOP, ekonomiskt program samt juridiskt program och är av något mindre vikt för de övriga studerande. Vi kan också notera att det råder skillnader i vilken typ av förening man är/var med i. För de lärarstuderande dominerar idrottsföreningar klart, medan de datastuderande, de som läser ekonomi som kurs och de sociologistuderande inte alls har stora erfarenheter av dessa föreningar,

eller åtminstone inte anser att de är av vikt för dem. Vad det gäller kulturföreningar är deltagande i dessa mest frekvent på sociologi-AOP, som har en betydligt större andel än de media- och kommunikationsstuderande och konststuderande, vilka kunde förväntats ha en större andel. Att ha varit eller vara med i politiska föreningarna och partierna är i vanligast

Tabell 5.14 Föreningsaktiva efter kategori och utbildning

	Läro- prog. n 38	Datavet prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. 39
andel som är/var medl. i förening/org.	49	37	63	42	59	41	62	74	40
idrottsför.	34	0	20	3	26	7	25	16	13
kulturför.	5	10	10	7	11	7	31	15	10
ungd./nykterhetsför.	0	0	5	0	0	7	0	5	0
natur/miljöför.	3	10	5	0	0	0	12	5	10
teknik/rollspelsför.	0	10	0	0	0	0	0	21	5
politiska för/partier	0	0	5	7	7	18	31	16	5
fredsför.	3	0	0	0	0	4	6	0	3
kyrkliga för.	3	0	5	7	7	0	6	5	0
Hem & skola, byalag	8	5	0	0	0	4	0	0	0
studerande org.	3	0	25	11	15	0	12	10	3
ej svar	5	5	0	4	4	0	0	0	0
andel med poster	0	0	15	4	11	11	19	32	8

bland de tre sociologiutbildningarna. En annan typ av förening/organisation av intresse är de olika studerandeorganisationerna, vilka kan tänkas vara speciellt viktiga för förskaffandet av ett socialt kapital och här finner vi att dessa organisationer är viktiga framför allt för de som läser ekonomiskt program, men även i viss mån för de som läser juridik, ekonomi som kurs, sociologi-AOP och media- och kommunikationsvetenskap. Som en indikator på ett specifikt organisationskapital har benägenheten att besitta poster använts och vi kan se att denna benägenhet varierar mellan utbildningarna. Intressant är att de utbildningar som ovan utmärkte sig med relativt stora andelar deltagande i studerandeorganisationer även utmärker sig här, med några få undantag. De som läser ekonomisk kurs har inte i så stor utsträckning

innehaft poster, medan de sociologistuderande har det i större utsträckning. De som dock utmärker sig mest är de som läser media- och kommunikationsvetenskap, där 32 procent har haft eller har poster.

Nationslivet

Uppsala är kanske, med viss konkurrens från Lund, den mest typiska studentstaden i landet. Ett viktigt inslag i denna bild är nationerna och nationslivet. De svarar för en betydande del av det nöjesliv de studerande har att ta del av, men har även många andra viktiga funktioner som att organisera en rad olika aktiviteter, vara alternativ till studentbiblioteken och de är dessutom en viktig mötesplats för de studerande. Naturligtvis är nationerna viktiga arenor för att knyta kontakter och förskaffa sig ett socialt kapital, och det är inte

svårt att tänka sig att många livslånga kontakter skapas här. Emellertid är det viktigt att påpeka att det krävs ett omfattande arbete för att skapa dessa kontakter och att uppnå en ställning inom nationen. Alla studerande är inte heller intresserade av detta och därför kan det vara intressant att se om de olika utbildningarna skiljer sig åt med avseende på nationsaktiviteter.

Vi kan i tabell 5.15 utläsa att det förekommer vissa skillnader, de media- och kom-

munikationsstuderande har den högsta andelen aktiva inom nationen följda av de juridikstuderande. Ingen av de övriga utbildningarna kommer över 30 procent och de lägsta andelarna aktiva hittar vi på ekonomiskt program och sociologi. Ser vi sedan till inom vilka områden man är aktiv finner vi att de juridikstuderande har den största andelen kulturellt aktiva, var fjärde juridikstuderande ägnar sig åt någon kultu-

Tabell 5.15 Nationsliv efter utbildning

	Läraryr- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
Mest representerade nationer, över 20%	V-Dala	Sthlm	S-Nerkes Sthlm	-	Verm- land	V-Dala Norrländ	Verm- land	Norrländ	Norrländ
Andel nationsaktiva	13	20	10	25	44	11	25	58	28
Andel aktiva:									
i kultur	8	5	0	4	26	7	19	21	13
idrott	3	10	0	4	4	0	6	5	0
föreningar	3	0	0	0	0	0	6	5	5
pub/fika	0	10	0	4	11	4	0	16	7
div. poster	0	0	10	18	11	0	0	16	3
övrigt	3	0	0	4	4	0	0	0	0

Tabell 5.16 Militärtjänstgöring efter utbildning

	Läraryr- prog. n 12	Datavet. prog. n 17	Eko. prog. n 6	Eko. kurs n 16	Jur. prog. n 8	Soc. n 11	Soc.- AOP n 2	MK-vet. n 7	Konst- vet. n 8
andel som varit gb, pb. el. kb.	33	18	17	69	75	36	*	43	25

* för få för att andelen skall bli meningsfull.

rell verksamhet. Vidare finner vi att relativt få av de studerande är aktiva inom idrott och olika intresseföreningar. Något fler är aktiva inom pub- eller fikaarbete och i form av innehav av olika förtroendeposter, som lunchmästare, klubbvärd och stipendieledamot. Inom den senare gruppen finner vi intressanta skillnader, betydande poster verkar endast vara frekventa inom vissa utbildningar, som

de båda ekonomiutbildningarna, den juridiska utbildningen och media- och kommunikationsvetenskap. Vi kan även se detta som en indikator på ett organisationskapital. Slutligen kan vi också konstatera att vissa nationer är mer populära än andra på de olika utbildningarna. Inte helt förvånande finner vi att Vermlands är mest frekvent bland juridikstu-

derande, denna nation anses vara den mest juridiktätaste av alla, och att de ekonomistuderande väljer Stockholms och S-Nerkes, som anses ha en hög frekvens av blivande ekonomer. De mer kulturellt orienterade nationerna, Kalmar och Upplands lockar vidare i största utsträckning konstvetare och sociologistuderande, dock inte i den grad att de överstiger 20 procent av de studerande på respektive utbildning.

Militärtjänstgöring

Vi kan tänka oss att för män utgör militärtjänstgöringen ett tillfälle att knyta viktiga kontakter. Detta är emellertid avgörande av hur lång tid man har gjort lumpen och även i viss mån av vilken typ av befattning man innehåft. Jag har i tabell 5.16 redovisat den andel av de manliga studerande som har haft längre tjänstgöring och befattningar med större ansvar per utbildning. I och med att antalet responderande blir tämligen lågt per utbildning bör vi se dessa siffror som vaga indikatorer, men de kan förhoppningsvis ändå ge en fingervisning om skillnader mellan utbildningarna. Vi kan se att två utbildningar utmärker sig med en stor andel studerande som gjort en längre militärtjänstgöring, nämligen de som läser ekonomi som kurs och de juridikstuderande. Möjligen kan vi alltså se detta

som en indikator på ett större socialt kapital, men detta bör dock ses med försiktighet.

Kamrater och vänner

Vilka man umgås med är viktigt för konstituerandet av den egna personen. Man är i någon mån vad ens vänner är. Det handlar här om en identifikation, att man visar att man tillhör en viss grupp av människor. De vänner man har kan även ses som ett uttryck för ett socialt kapital, i den meningen att om man exempelvis helst umgås med sina kurskamrater kan man tänka sig att man bildar en gemenskap som senare i arbetslivet kan fungera som ett viktiga kontaktnät. Vi kan även se andelen som ofta umgås med sina kurskamrater som en indikator på homogeniteten på utbildningen, om många ofta umgås med sina kurskamrater kan man tänka sig att man lättare anammar en gemensam livsstil och gemensamma värderingar. Troligt är även att man i högre grad även identifierar sig med utbildningen. Vi kan i tabell 5.17 utläsa att det finns klara skillnader i vilken utsträckning man umgås med sina kurskamrater. Här kan vi se en klar skillnad mellan program och kurs, där de programstuderande i större omfattning umgås med sina kurskamrater än de kursstuderande gör. Vi skulle kunna förvänta oss att de senare i

Tabell 5.17 Kamratkrets efter utbildning (andelar i procent)*

	Läro- prog. n 38	Data- vet. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
kurskamrater	60	63	75	39	78	44	62	42	38
”gamla” kurskamr.	13	26	20	25	22	18	25	21	44
korridorskamrater	5	5	10	0	4	7	0	21	8
nationskamrater	3	0	5	14	26	4	6	37	10
vänner fr. förening	16	10	20	11	11	7	25	10	10
vänner fr. hemort	63	37	45	57	30	67	62	32	54
andra vänner	24	37	20	29	15	37	19	32	28

* Två val har beaktats varför totalsumman i varje kolumn blir över 100 procent.

större utsträckning umgås med ”gamla” kurskamrater, men så är inte fallet, med undantag för de konststuderande.

Vi kan också lägga märke till andelarna som ofta umgås med nationskamrater, där vi ser

att de media- och kommunikationsstuderande och de juridikstuderande har de största andelarna. Detta är förståeligt mot bakgrund av att dessa två utbildningar i störst utsträckning har studerande som är aktiva inom nationerna. Dessa två utbildningar, jämte de datastuderande, har även en liten

andel som umgås med vänner från hemorten, vilket kan ses som en indikator på en inkorporering i ett mer traditionellt studentliv, dvs. att man umgås inte umgås med ”gamla” kamrater utan med ”nya”, mer förankrade i studentvärlden, som kurskamrater och nationskamrater. Här utgör de juridikstuderande det tydligaste exemplet.

Sammanfattande diskussion

Det sociala kapitalet är även det ojämnt fördelat över utbildningarna. Jag har här i första hand sett till de studerandes eget sociala kapital och alltså inte beaktat de studerandes föräldrars sociala kapitaltillgångar, vilket naturligtvis är en nackdel. Vi kan tydligt se att vad det gäller såväl föreningsliv som nationsliv finns det skillnader mellan utbildningarna. De som i hög grad både är aktiva inom föreningar och nationsliv är de juridikstuderande och de media- och kommunikationsstuderande, medan sociologi-, data-, konst- och lärarstuderande inte är speciellt aktiva inom varken föreningsliv eller nationsliv. Ser vi sedan till vilka föreningar man är med i utmärker sig de lärarstuderande genom att i stor utsträckning vara med i idrottsföreningar, de tre sociologiutbildningarna genom relativt stort politiskt engagemang samt att tillsammans med de två ekonomiutbildningarna samt juridiska programmet vara engagerade i studentorganisationer (gäller dock ej de som läser traditionell sociologi). Ser vi sedan till nationsaktiviteterna kan vi notera att juristerna i stor utsträckning är med i kulturell verksamhet och att de tillsammans med de två ekonomiutbildningarna och de media- och kommunikationsstuderande i större utsträckning än de övriga har poster inom olika utskott och i andra sammanhang. Att inneha poster kan ses som en indikator på ett organisationskapital, och vi kan notera att alla de ovan nämnda utbildningarna, förutom ekonomi som kurs, även i föreningslivet i hög utsträckning har haft/har poster. Här tillkommer även de som läser sociologi-AOP. Vi kan också se militärtjänstgöringen som en indikator på ett socialt kapital och här finner vi att de studerande som läser ekonomi som kurs samt de juridikstuderande i stor utsträckning har haft längre tjänstgöring och högre befattningar. Vilka de

studerande oftast umgås med skiljer sig mellan utbildningarna och här såg vi en klar skillnad mellan kurs- och programstuderande med avseende på att umgås med sina kurskamrater. Detta är betydligt mer vanligt bland de programstuderande, vilket kan ses som ett tecken på hög socialisering till den rådande utbildningen och en homogenisering av utbildningen. Vi har också sett att de juridikstuderande är mest socialiserade inom ett studentorienterat umgänge.

Dessa skillnader bör vi kanske förstå mot bakgrund av de studerandes framtida yrkeskarriärer. Det är relativt lätt att förstå att det sociala kapitalet är av vikt inom reklam- och massmediabranschen och även inom den ekonomiska sektorn, medan det spelar en mindre roll inom exempelvis läraryrket och datayrket. Vi skulle kanske kunna ha förväntat oss att de konststuderande förfogade över ett större socialt kapital, men låt oss återkomma till detta senare. Intressanta är även de juridikstuderande som utmärker sig med ett stort socialt kapital. Möjligen bör detta ses som en investering i den framtida yrkeskarriären, eller också skall vi tolka det som att man utifrån sitt ursprung är van att vara aktiv och ha många kontakter. På det hela taget är det nog mest relevant att se det sociala kapitalet som strukturerat efter de kommande yrkeskarriärerna.

Förhållande till kroppen

Det symboliska kapitalet finns enligt Bourdieu lagrat i kroppen, nedlagt i vår kroppshållning, vårt kroppsliga utseende och vårt sätt att röra oss. Kroppen är således viktiga för den sociala kommunikationen. Kroppens utseende är vidare ett resultat av ett tidsödande arbete (eller brist på arbete). Att uppföra sig distingerat kan vara nästintill medfött, dvs. ett resultat av en uppfostran från mycket unga år, och bakom idrottsmäns och -kvinnors ”perfekta” kroppar ligger flera års dagligt hårt tränande. Ser vi kroppen i ett historiskt perspektiv har denna alltid varit ett uttryck för den sociala människan. Aristokratin har satt en ära i att exempelvis ha finlemmade händer som ej burit märken av manuellt arbete eller att inte vara solbränd, dvs. en markering att man inte behöva vara ute och arbeta på sädesfälten. Vi kan nog även

säga att kroppens sociala betydelse är större idag än på länge om vi får tro reklamens budskap och hela den kommersiella apparat som har vuxit upp kring vårdandet av kroppen.¹⁹⁹ Bourdieu gör i *Distinction* en intressant analys av arbetets betydelse för kroppens utseende och vilka ideal som finns kopplade till detta. Bland arbetare är styrkan det väsentliga, vilket även har betydelse för synen på mat, den skall vara näringsrik och ge styrka och man äter företrädesvis kött. Medan överklassen inte behöver styrka i fysisk bemärkelse utan snarare betonar det estetiska och hälsosamma, man äter därför betydligt oftare frukt, grönsaker och fisk.²⁰⁰

Vi kan säga att yrkestillhörigheten är av stor betydelse för förhållandet till den egna kroppen och intressant då är att se om vi även på utbildningsnivå kan finna skillnader mellan olika utbildningar. Detta har emellertid haft en tämligen låg prioritet i min enkät men vi

kan dock läsa ut detta genom att se till två områden, idrott och klädsel.

Idrottsutövande

Ett viktigt sätt att förhålla sig till sin kropp är idrottandet, som direkt påverkar kroppens utseende och kondition. Olika idrotter har även olika sociala betydelser. För de övre samhällsskikten har åtminstone tidigare golf och tennis varit de självklara sporterna, medan de folkligare klasserna i först hand ägnat sig åt lagsporter. Inom de tidigare sporterna ligger betoningen på individen och i lagsporterna på kollektivet, vilket även svarar mot de tankesystem som ligger till grund för de olika klasserna.²⁰¹ Vi kan i tabell 5.18 utläsa att idrottandet är viktigt för de studerande, på samtliga utbildningar idrottar åtminstone minst 50 procent av de studerande. Vi finner dock en klar skillnad

Tabell 5.18 Idrottande efter utbildning

	Läraryr- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
Andel som idrottar	74	55	75	68	89	63	81	79	53
lagidrott	29	20	35	18	26	4	12	10	5
paridrott	18	30	15	18	11	0	6	16	3
individuellt	63	20	30	61	81	59	75	53	51
övrigt, ex. ridning, kampsport	12	20	10	14	11	0	6	32	3

mellan å ena sidan de juridikstuderande, de som läser sociologi-AOP och de media- och kommunikationsstuderande och å andra sidan de konststuderande och de datastuderande, där den förra gruppen i större utsträckning idrottar. Ser vi sedan till vilken typ av idrottande det är frågan om kan vi se att flertalet ägnar sig åt individuella idrotter som löpning, simning, styrketräning och gymping, medan paridrotter som badminton och tennis och lagidrotter som fotboll och

innebandy inte är lika vanligt förekommande, vilket kan vara förståeligt mot bakgrund av att det individuella idrottande antagligen är vanligare i sig och framför allt inom de högre skikten, dit flertalet av de studerande kan räknas. Intressant att notera här är att det dock råder vissa skillnader mellan utbildningarna med avseende på vilken typ av idrott man utövar. För de konststuderande och sociologistuderande som id-

¹⁹⁹ Mike Featherstone, *Kropp, kultur och konsumtion*, Symposion, 1994, s 105-128.

²⁰⁰ Pierre Bourdieu, *Distinction*, s 190ff.

²⁰¹ Mikael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö*, s 40ff och Pierre Bourdieu, *Kultur och kritik*, s 202ff samt *In Other Words*, s 156-167 som även innehåller metodologiskt intressanta resonemang.

rottat gäller nästintill uteslutande de individuella idrotterna, medan vi bland de data-studerande och de som läser ekonomiskt program inte alls finner samma stora andel individuellt idrottsutövande.

Kläder - ett socialt uttryck

Kläderna har genom historiens gång haft olika funktioner, från att från början varit sociala markörer för de olika samhällsliga stånden, till att idag vara mer av ett uttryck för den individuella personligheten. Modet

Tabell 5.19 Attityder till kläder efter utbildning

kläder...	Läro- prog. n 38	Data- vet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
är viktiga	17	45	50	64	48	37	40	42	28
ska uttrycka ens personlighet	49	40	55	80	52	48	53	68	82
ska vara tren- diga	9	0	5	4	18	15	13	5	10
ska vara prak- tiska	74	75	50	60	48	52	47	53	49
är oviktiga	0	15	0	0	0	0	0	5	0
ska vara stilfulla	43	50	35	52	56	67	47	58	49

Tabell 5.20 Klädköp efter utbildning

köper klä- der i	Läro- prog. n 38	Data- vet- prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39	
exklusiva	ofta	5	5	26	25	35	20	27	32	18
klädbutiker	ibland	57	42	58	61	54	56	67	53	48
	aldrig	38	53	16	14	11	24	7	16	33
större klä- deskedjor	ofta	55	45	26	19	27	46	36	33	45
	ibland	42	55	58	65	46	57	57	61	50
	aldrig	3	0	16	15	8	8	7	6	5
second- handbutiker	ofta	3	0	7	0	0	10	0	0	24
	ibland	18	12	13	29	23	30	50	33	48
	aldrig	79	88	80	71	77	60	50	67	27

kan idag sägas vara mer fritt och diversifierat än någonsin, men kläderna spelar fortfarande en viktig roll som sociala markörer, om inte för en klar klasstillhörighet, så för ett mer avgränsat kollektiv. Tabell 5.19 vi-

sar de studerandes attityder till kläder. Skillnaderna mellan utbildningarna är på det hela taget inte så stora, de flesta tycker att kläder är viktiga, få att de är oviktiga eller att de ska vara trendiga, men vi kan ändå notera vissa intressanta nyansskillnader, som i

vissa fall är något förvånande. De data-studerande och de lärarstuderande tycker i något större utsträckning än de övriga att kläderna skall vara praktiska. De som läser ekonomi som kurs och de konststuderande ser kläderna som uttryck för den egna personligheten i något större utsträckning än de övriga. Att de konststuderande ser kläderna som ett uttryck för den egna personligheten är kanske inte så konstigt, men däremot förväntar man sig kanske inte att de ekonomistuderande har denna åsikt i så stor utsträckning. Intressant är även att de sociologistuderande i störst utsträckning anser att kläderna skall vara stilfulla, och här hade vi kanske kunnat förvänta oss att istället finna en högre andel på ekonomiutbildningarna eller juridikutbildningen, där klädseln antagligen har en större betydelse i yrkeslivet.

Skillnaderna i attityder är således inte så stora, men om vi däremot ser till var man köper sina kläder, tabell 5.20, är skillnaderna större. Detta innebär att vi måste se de studerandes attityder till kläder i ett något annorlunda perspektiv. Att uttrycka sin personlighet innebär för de konststuderande att man i relativt stor utsträckning ofta köper kläder från samtliga av de tre olika butikskategorierna, medan den personliga stilen på ekonomi som kurs inte innefattar att man ofta köper kläder i secondhandbutiker, snarare i exklusiva klädbutiker. När de data-studerande och de lärarstuderande i stor utsträckning anser att kläder skall vara praktiska menar de i först hand inte att kläderna behöver vara av hög kvalitet och dyra. Vi kan vidare notera att det går en stor skilljelinje mellan de konststuderande och de övriga i frågan om man köper kläder i secondhandbutiker, där de konststuderande gör detta i betydligt större utsträckning än de övriga. Vi finner även en intressant skillnad mellan lärarprogrammet och datavetenskaplig utbildning och de övriga, där de två första i betydligt mindre utsträckning handlar i exklusiva klädbutiker.

Förhållande till omvärlden

Vi lever i en tid som av bland andra vissa samhällsvetare och filosofer karaktäriseras som postmodern.²⁰² Utan att gå alltför djupt in i denna enorma diskussion kan det vara intressant att kort diskutera vad som inom denna forskning lyfts fram som symptomatiskt för vår tid. Ett vanligt tema är att vi ej lever i ett traditionellt industriellt samhälle, utan snarare i ett postindustriellt samhälle. Den tidigare så grundläggande varuproduktionen har ersatts av en informationsproduktion, där kunskap har blivit den viktigaste handelsvaran. Grunden för detta är den elektroniska industrins explosionsartade utveckling, med en omfattande datorisering av samhället, enorma kommunikationsförbättringar och en massmedial revolution. En annan viktig aspekt är globaliseringen, där världen helt enkelt blivit mindre, både med avseende på mänsklig förflyttning och med avseende på informationens snabba och vida flöde. De traditionella nationalstaternas betydelse har minskat i och med att ekonomin har blivit alltmer global. Ser vi till vissa problem som miljöförstöring, befolkningsutveckling och kriminalitet så har dessa problem blivit alltmer globala och har visat sig svåra att lösa inom ramen för nationalstaten. Antalet världsspannande organisationer har ökat lavinartat, och vårt Europaprojekt kan ses som ett försök att finna en lösning som går utöver de traditionella nationalstaterna, även om betoningen här ligger på de ekonomiska aspekterna. Varför nu denna utblick mot den globala scenen? Jag tror att det kan vara av intresse att se hur de studerande förhåller sig till omvärld utifrån två aspekter, dels därför att det troligen blir viktigare och viktigare för individer med en bredare orientering i vår omvärld, vilket om inte annat EU-medlemskapet gett för handen, dels därför att den ökande informationsströmmen som sköljer över oss ställer större krav på att individen orienterar sig och sällar denna information. Låt oss börja med att se till de studerande erfarenheter av utlandet.

²⁰² Följande redogörelse bygger på Stuart Hall, David Held och Tony McGrew (red), *Modernity and its futures*, The Open University (1992) 1994.

Utlandsvistelser

Vi kan i tabell 5.21 se att erfarenheterna av utlandsvistelser skiftar mellan utbildningarna, såväl i vilken utsträckning man varit utomlands (utanför Norden) som vilken typ av utlandsvistelse det varit frågan om. De lärarstuderande och de datastuderande har i mindre utsträckning än de övriga varit utomlands, medan vi bland de övriga inte finner så stora skillnader i hur stor andel som någon gång gjort en mer omfattande utlandsvistelse. Däremot finns det som sagt skillnader i vilken typ av utlandsvistelse som det varit frågan om. De största andelarna med erfarenheter av ett år utomlands under gymnasietiden finner vi på ekonomiskt program och på sociologi-AOP, men även bland de studerande som läser ekonomi som kurs, juridik och datavetenskap finner vi relativt höga andelar. Vi kan notera att samtliga dessa utbildningar ligger bra till även vad det gäller högskoleutbyte. De som

dock har den största erfarenheten av högre studier utomlands finner vi på media- och kommunikationsvetenskap. Ser vi sedan till erfarenheter av Interrail, kan vi konstatera att detta är den vanligaste erfarenheten av utlandet, vilket är markant tydligt på konstvetenskapen och även i viss mån på datavetenskap. Vi kan också notera att erfarenheter av jorden-runt-resa och längre vistelse i land utanför Europa är tämligen vanligt bland de studerande, dock med undantag av de datastuderande och de konststuderande. Att vi sedan finner skillnader i erfarenheter av au-pair-arbete mellan utbildningarna är knappast förvånande då det framför allt är kvinnor som har dessa erfarenheter. Slutligen kan vi konstatera att de studerande i de flesta fall har erfarenheter av flera olika typer av utlandsvistelser. Vi kan även anta att de studerande har varit utomlands vid fler tillfällen än vad medelvärdet anger eftersom de exempelvis kan ha tågluffat flera gånger.

Tabell 5.21 Utlandsvistelser efter utbildning

	Lärrar- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
någon form av utlandsvistelse	55	45	80	79	85	78	87	84	77
gymnasieutbyte	3	15	35	18	18	4	25	5	7
högskoleutbyte	0	5	15	18	11	7	19	26	5
Interrail	26	30	25	21	41	26	37	37	49
jorden-runt-resa	13	5	15	18	30	26	31	26	5
au-pair, el dyl.	13	0	10	7	22	15	37	16	20
annat arbete	5	0	5	11	4	7	12	16	10
annat	21	10	40	29	41	37	44	37	36
m* ant. olika utl.vistelser	0,82	0,65	1,45	1,21	1,66	1,22	2,06	1,63	1,33

* signifikant på .001-nivån

Massmedia

Förhållandet till omvärlden kan även delvis ses utifrån ett medvetandeperspektiv, dvs. ett förhållningssätt till den information som finns att tillgå. Det kan därför vara intressant att studera hur de studerande förhåller sig till massmedia. Jag kommer emellertid inte endast att diskutera massmedia som en indikator på förhållningssätt till omvärlden

utan även se vilka områden av information man intresserar sig för. Vi kan till att börja med konstatera att det dock råder skillnader i vilken typ av dagstidning man läser, tabell 5.22. Här är skillnaden mellan att läsa en storstadstidning och en lokaltidning intressant. Den som läser en storstadstidning får exempelvis mer information, kan ta del av viktiga debatter och är på ett medvetandeplan i storstaden. Man är orienterad i vad

som händer i Stockholm (nästan alla som läser en storstadstidning läser Dagens Nyheter eller Svenska Dagbladet) på ett helt annat sätt än den som läser en landsortstidning. Den som läser en landsortstidning är å

andra sidan orienterad i vad som händer på orten. Man vet exempelvis vilka politiska strider och debatter som gäller i det lokala samhället och hur det går för de

Tabell 5.22 Dagstidning, typ efter utbildning

	Lärrar- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
Storstadstidning	32	65	75	75	89	81	75	84	77
UNT	42	45	35	36	18	22	50	21	15
Landsortstidning	32	5	0	0	0	4	0	0	0
DN	26	50	45	36	48	67	62	58	64
SvD	5	15	40	39	44	22	12	32	18
Annan storstadstidn	0	0	10	0	0	0	0	5	3

lokala idrottsförmågorna. Skillnaden mellan att läsa en storstadstidning och en landsortstidning är således allt annat än betydelslös och det är därför en intressant skillnad mellan de studerande som i högst utsträckning läser en storstadstidning, de juridikstuderande, och de som gör detta i minst utsträckning, de lärarstuderande. De lärarstuderande är även de enda studerande som i någon större omfattning läser andra landsortstidningar än UNT, vilket är förståeligt mot bakgrund över att de har den största andelen boende utanför Uppsala. Emellertid kan man prenumerera på en storstadstidning oavsett var man bor och att då läsa en landsortstidning och inte en storstadstidning kan ses som en indikator på att man identifierar sig med den ort där man bor eller åtminstone anser man det vara viktigt att ta del av vad som händer i hemorten.

I och med att de flesta studerande läser en storstadstidning, läs DN eller SvD, kan det vara intressant om vi kan se några skillnader mellan utbildningarna i val av tidning. Att

så är fallet kan vi snabbt konstatera. De som läser ekonomiutbildningarna, juridik och i viss mån media- och kommunikation läser i större utsträckning SvD än de övriga, medan de som läser de tre sociologiutbildningarna och konstvetenskap i större utsträckning än de övriga läser DN. Valet av storstadstidning kan ses som en indikator på politisk preferens, vilket vi har anledning att återkomma till senare. Det är vidare inte bara intressant vilken tidning man läser utan även vad man läser i tidningen.

Vi kan i tabell 5.23 se att många av de skillnaderna vi tidigare funnit mellan utbildningarna återfinns när vi ser till vad de studerande läser i dagstidningarna. Exempelvis finner vi att de som besitter det största kulturella kapitalet, konstvetarna, i störst utsträckning (97 procent!) läser ganska mycket eller allt av kultursidorna. Inte helt förvånande finner vi att de som är mest engagerade i politiska partier eller föreningar, de tre sociologiutbildningarna, även är de som i störst utsträckning tar del

Tabell 5.23 Dagstidning, innehåll efter utbildning

	Lärrar- prog.	Datavet. prog.	Eko. prog.	Eko. kurs	Jur. prog.	Soc.	Soc.- AOP	MK-vet.	Konst- vet.
--	------------------	-------------------	---------------	--------------	---------------	------	--------------	---------	----------------

	n 38	n 20	n 20	n 28	n 27	n 27	n 16	n 19	n 39
Ledare	13	16	21	14	26	37	37	37	21
Inrikesnyheter	79	65	84	68	89	93	100	89	85
Utrikesnyheter	58	50	70	71	89	96	81	89	85
Lokala nyheter	82	68	61	45	22	46	50	58	54
Ekonomi- o börsidor	8	53	55	36	22	27	51	22	10
Allmän debatt	52	44	26	32	81	78	62	63	51
Kultursidor	34	10	47	28	55	78	63	68	97
Filmkritik	45	32	39	39	63	85	44	74	79
Samlevnad o psykologi	55	15	37	22	63	64	56	63	56
Sport	45	47	63	50	33	18	19	26	23

av ledaren och även i hög grad utrikes- och inrikesnyheter samt debattsidor. Här kan vi även notera att de juridikstuderande även de visar ett stort intresse för dessa områden. De lärarstuderande, som i stor utsträckning läser landsortstidningar, är de som i störst utsträckning tar del av de lokala nyheterna (värt att notera är skillnaden mot de juridikstuderande, där endast 22 procent tar del av de lokala nyheterna i någon större utsträckning). Ser vi på hur de olika studerande tar del börs- och ekonominyheterna finner vi några anmärkningsvärda resultat. Det är knappast förvånande att de som läser ekonomiskt program är de som i störst utsträckning tar del av dessa nyheter, men desto mer förvånande att de som läser ekonomi som kurs inte gör det i större utsträckning. Möjligen kan detta delvis förklaras av de kursstuderande inte i lika hög grad läser utbildningen för att få ett ekonomyrke som de programstuderande (44 mot 55 procent vill arbeta med ett liknande arbete som utbildningen leder till). Intressant är också att de som läser sociologi-AOP och de som läser datavetenskap i nästan samma utsträckning som de som läser ekonomiskt program läser börs- och ekonominyheterna. Här ser vi att de som läser sociologi-AOP är betydligt mer orienterade mot den ekonomiska sektorn än de övriga sociologiutbildningarna.

Ser vi slutligen till vilka som läser sportsidorna i störst utsträckning kan vi konstatera att de båda ekonomiutbildningarna, datavetenskap och lärarutbildningen utmärker sig som mer sportintresserade än de övriga.

Att de studerande söker olika kunskap eller är intresserade av olika områden inom det massmediala utbudet kan vi även se om vi ser till vilka tidskrifter de studerande ofta läser, vilket framgår av tabell A3.5, appendix 3. Vi kan även här se att de tidigare resultaten återspeglas i vilken typ av tidskrift man ofta läser, även om det inte är så markanta skillnader i vissa fall. Tydligast är att de datastuderande är mest intresserade av tekniska och naturvetenskapliga tidskrifter, hela 65 procent läser dessa tidningar, vilket kan jämföras med ekonomiskt program, juridiskt program, sociologi-AOP och konstvetenskap där andelen ej överstiger åtta procent. Inte helt oväntat finner vi vidare att de som läser ekonomiskt program läser i störst utsträckning ekonomiska tidskrifter och de konststuderande i störst utsträckning kulturella tidskrifter. Vi kan även se att på de utbildningar där man spenderar mest pengar på kläder är även benägenheten att läsa modetidningar störst. Mer trendiga magasin som *Månadsjournalen*, *Café* och *Sköna hem* läses i relativt stor utsträckning av

samtliga studerande förutom de data-studerande och de lärarstuderande.

Vi kan i tabell A3.6, appendix 3, se hur stora andelar av de studerande på respektive utbildning som ofta ser på olika typer av TV-program. Inte heller här finner vi några större överraskningar, bland de utbildningar där det politiska intresset är relativt stort ser de studerande i större utsträckning ofta på nyheterna och debattprogram. De konststuderande ser i klart störst utsträckning på kulturprogram och de utbildningar som läser sportsidorna i störst utsträckning ser även i störst utsträckning på sportprogram. Intressant att notera är skillnaderna i andelar som ofta ser underhållningsprogram, 39 procent på lärarutbildningen mot noll procent på sociologi-AOP och media- och kommunikation och fem procent på konstvetenskapen.

Politiska preferenser

Förhållande till omvärlden kan även ses ur ett politiskt perspektiv i den meningen att man har åsikter om hur omvärlden borde vara organiserad. Det kan därför vara av intresse att se hur de studerande ställer sig till olika politiska frågor.²⁰³

De politiska preferenserna skiljer sig mellan de olika utbildningarna i en rad olika frågeställningar, vilket framgår av tabell A3.7, appendix 3. Tydligast är skillnader i frågeställningar rörande den ekonomiska politiken. De lärarstuderande, de som läser sociologi och de som läser konstvetenskap är mindre positiva till att genomföra drastiska besparingar för att få ekonomin på fötter igen än de övriga utbildningarna. De nämnda utbildningarna är anser vidare i större utsträckning att man inte bör spara mer inom den offentliga sektorn och att man bör prioritera miljöfrågor före ekonomiska frågor (här är emellertid de som läser sociologi-AOP mest värnande om miljön).

²⁰³ Jag har valt att låta respondenten ta ställning till ett antal politiska frågeställningar istället för att fråga vilket parti man senast röstat på eller vilket parti man idag sympatiserar med. Tanken bakom detta är att det finns en risk att många av respondenterna inte svarar på en fråga som berör det egna röstandet, vilket kanske ses som en helt personlig angelägenhet.

Denna skillnad i synen på ekonomi mellan utbildningarna skulle vi kunna se som ett uttryck för att man gärna ser om sitt eget hus. De som i störst utsträckning kan vänta sig en framtida karriär inom den offentliga sektorn eller någon form av finansiering från denna sektor är de som mest värnar om denna. Vi kan även se detta som en motsättning mellan två olika politiska ideologier, sannolikheten för att de som vill värna om den offentliga sektorn röstar på socialdemokraterna, vänsterpartiet eller miljöpartiet är antagligen större än att de skulle rösta borgerligt. Jämför vi nu dessa resultat med vilken dagstidning man oftast läser finner vi inte helt förvånande att DN dominerar klart på sociologi, lärarutbildningen och konstvetenskap, medan förhållandet är betydligt mer jämnt mellan DN och SvD på de båda ekonomiutbildningarna (de som läser kurs läser SvD i större utsträckning än de läser DN), juridik och media- och kommunikation.

Ser vi sedan till attityder till lagstiftning och brott är det intressant att de som läser juridik i så ringa utsträckning pläderar för strängare straff. Vad som ligger bakom detta är svårt att säga, möjligen har man en större insikt i att strängare straff inte hjälper för att minska brottsligheten och vill distansera sig från en alltför uttalad öga-för-öga-mentalitet. Vi finner vidare här en polarisering där studerande på de båda ekonomiutbildningarna och de lärarstuderande är mindre liberala i sin syn på straff än de övriga studerande. Vi finner även vissa skillnader i synen på utbildning, tydligast markerade i frågorna kring betygens vara eller icke vara i grundskolan. Endast tre procent av de konststuderande vill införa betyg från årskurs fyra, medan runt 40 procent av de som läser ekonomiskt program, sociologi-AOP, media- och kommunikationsvetenskap och juridik anser att bör göra detta. Vidare kan

Det kan vidare vara mer intressant att se hur respondenterna ställer sig i olika frågor än till deras partitillhörighet. Vi kan ju tänka oss att även om man röstar på ett visst parti så sympatiserar man inte med detta i en rad olika frågor.

över 30 procent av de lärarstuderande och de som läser sociologi tänka sig att helt slopa betygen på högstadiet, vilket exempelvis endast sju procent av de juridikstuderande håller med om. Vi kan också notera att den stora majoriteten av de studerande menar att utbildning måste löna sig och att kåranslutningen inte är helt oomstridd.

Sammanfattande diskussion

Det går i förhållandet till omvärlden att se ett visst mönster mellan de olika utbildningarna, där de som inte har så stor erfarenhet av utlandet inte är speciellt orienterade mot den "större" världen i sitt förhållande till massmedia, vilket är mest tydligt bland de lärarstuderande och de datastuderande. Dessa har den lägsta andelen med erfarenhet av utlandsvistelser och även den lägsta andelen som läser storstadstidningar. Man tar vidare i mindre utsträckning än de övriga del av tidningarnas utrikesnyheter och i större utsträckning del av de lokala nyheterna. Vi ser även att dessa studerande även tar del av TV-nyheterna i minst utsträckning, medan man däremot är mest orienterade mot underhållningsprogram, naturprogram och komediserier. De övriga utbildningarna har i ungefär lika stor utsträckning erfarenheter av utlandsvistelser (77-85 procent), men skiljer sig åt med avseende på vilka typer av utlandsvistelser det varit frågan om, där exempelvis de konststuderande i första hand tågluffat medan de som läser sociologi-AOP och de som läser ekonomiskt program varit ett år utomlands under gymnasiet i störst utsträckning. De studerande vid samtliga dessa utbildningar är även mer orienterade mot den "större" världen i sitt förhållande till massmedia än de datastuderande och de lärarstuderande är. Vi finner dock vissa intressanta skillnader här mellan utbildningarna, exempelvis tar de tre sociologiutbildningarna i störst utsträckning del av ledaren och de konststuderande i störst utsträckning del av kultursidorna. Det är tydligt att informationen man tar till sig genom massmedierna korrelerar med utbildningens inriktning, vilket kan exemplifieras ytterligare med att 65 procent av datastuderande läser tekniska tidskrifter.

En annan intressant aspekt av förhållande till omvärlden är den politiska och här finner vi att valet av storstadstidning även hänger samman med vilka politiska åsikter man företräder. Med andra ord så finner vi på de utbildningar där man i stor utsträckning läser SvD (ekonomiutbildningarna och juridiskt program) mer traditionellt borgerliga åsikter, medan vi på de utbildningar där DN dominerar stort finner mer vänsterorienterade åsikter. Dessa resultat torde vi också kunna koppla till de studerandes framtid, där de utbildningar med studerande som senare mestadels kommer att arbeta inom den offentliga sektorn är mindre benägna att skära ned på finansiering till denna sektor, medan vi bland de mer borgerligt orienterade utbildningarna kan förvänta oss att de studerande i betydligt större utsträckning hamnar inom den privata sektorn.

Förhållande till tiden

Vi har sett att kapitaltillgångarna varierar med utbildning och att de studerande skiljer sig i sitt förhållande till kroppen och omvärlden beroende på vilken utbildning man går, men det finns fortfarande en viktig aspekt som vi inte berört, nämligen tiden. Att tiden är intressant ur ett sociologiskt perspektiv är tämligen odiskutabelt. Det finns en mängd olika undersökningar som visar att dispositionen av tid skiljer sig starkt mellan olika sociala grupper. För det första finns det en skillnad i framtidsperspektiv, vilket exempelvis framgår av Göran Ahrnes, Hedvig Ekerwalds och Håkon Leiulfsruds bok *Klassamhällets förändring*, där de menar att tjänstemannagrupper har ett längre framtidsperspektiv än arbetarklassen. Den förra gruppen har en mer utdragen arbetskarriär där topplönen nås vid 50 till 60 år och de utvecklas i sina arbeten kontinuerligt, medan den senare gruppen når sin topplön tidigare och inte alls har samma karriärmöjligheter. Arbetare blir i betydligt större utsträckning utslitna av arbetet i förtid, och skillnaderna i hälsa mellan tjänstemän och arbetare accentueras med åldern. Tjänstemannagrupperna har alltså ett betydligt längre tidsperspektiv och kan göra investeringar vilka ger avkastning

på sikt.²⁰⁴ Detta längre tidsperspektiv är även gällande i förhållande till utbildning, där tjänstemannagruppernas barn i större utsträckning väljer treårigt gymnasium även om deras betyg inte är speciellt höga. Föräldrar med gott intellektuellt självförtroende tror även mer på sina barn och ser det som viktigt att de lyckas på sikt, inte för stunden. Tjänstemannagruppernas barn lyckas även ta sig fram till en universitetsutbildning på ibland tämligen krokiga vägar, vilket förutsätter kunskaper om hur utbildningsväsendet fungerar; kunskaper som oftast föräldrarna besitter.²⁰⁵ Livsperspektivet är således delvis socialt bestämt, men vi kan betrakta tiden ur ett kortare perspektiv, dvs. hur man disponerar sin tid dagligen. Vi får dock inte förleda oss att tro att de kortare och längre perspektiven är oberoende av varandra. De dagliga praktikerna är i viss grad beroende av vilket mål man har med sin framtid, men ännu viktigare är det omvända att de dagliga praktikerna är grundläggande för vilken framtid som kan komma i fråga. Vi kan här tänka oss att det för en blivande humanist kan var minst lika viktigt att exempelvis vara orienterad i den kulturella debatten, att ha ett stort socialt kapital och gärna kunna flera språk som att ha

goda betyg. Detta torde vara än viktigare i tider av titelinflation, då det gäller att ha andra kompetenser (resultat av dagliga rutiner och som tar lång tid och kräver mycken energi att förskaffa sig) utöver de rent formella för att komma i åtnjutande av yrken.

Vi kan i tabell 5.24 se hur de studerande disponerar sin tid med avseende på några olika former av aktiviteter. Vi finner här generellt att de tidigare resultaten korrelerar med tidsdispositionen. De utbildningar med studerande som besitter ett stort kulturellt kapital ägnar även mycket tid åt kulturella verksamheter. Ett intressant undantag finner vi i aktivt musikutövande, där de lärarstuderande är de som i störst utsträckning spelar ett musikinstrument. Detta torde kunna förklaras med att man som lärare förväntas kunna spela något musikinstrument och man kan även själv hålla i musikundervisning. Vi kan vidare notera att de två utbildningar som utmärker sig med ett relativt högt kulturellt kapital, konstvetenskap och media- och kommunikationsvetenskap, även är de utbildningar där vi finner den största andelen som går på nationspub. Ser vi däremot till andelen som

Tabell 5.24 Tidsdisposition efter utbildning

	Läraryr- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
konstmuseum (minst 1 g/år)	53	35	60	68	81	33	81	79	100
teater (minst 1 g/år)	66	40	65	71	93	67	94	89	90
musikkonsert (minst 1 g/år)	76	63	80	79	89	78	87	95	90
bio (minst 1 g/mån)	13	16	25	36	56	41	25	47	49
spelar musikinstrument (minst 1 g/ve)	47	15	11	21	19	15	12	10	21
läser poesi (minst 1 g/mån)	11	0	26	11	11	35	25	16	36
skönlitteratur (minst 1 g/ve)	30	30	32	37	46	46	31	32	63
facklitteratur	13	32	11	22	11	35	0	16	23

²⁰⁴ Göran Ahrne, Hedvig Ekerwald och Håkon Leifsrud, *Klassamhällets förändring*, s 69-77.

²⁰⁵ *Ibid.*, s 78-91.

(minst 1 g/ve) dagstidning (dagligen)	63	65	65	59	74	63	87	61	64
idrottar (minst 1 g/ve)	76	45	74	84	78	59	81	74	60
besöker idrottsev. (min. 1 g/år)	76	55	85	78	67	38	50	68	49
nationspub (minst 1 g/ve)	16	20	25	30	22	30	25	37	54
nationsdans (minst 1 g/mån)	32	35	69	41	52	63	63	47	66
dricker vin, sprit el.öl (minst 1g/ve)	16	30	35	56	26	48	37	74	56

går på nationsdans är dessa utbildningar inte lika utmärkande, de torde således prioritera samtalet före dansen relativt de andra utbildningarna. De studerande som inte i någon större utsträckning går på nationsdans finner vi på lärarutbildningen och det datavetenskapliga programmet, de dricker ej heller alkohol i samma utsträckning som de övriga (med undantag av de juridikstuderande).

Sammanfattande diskussion

Hur man spenderar sin tid kan ses som ett uttryck olika former av investeringar. Vi måste förstå att bakom de olika kapitaltillgångarna, framför allt det kulturella och det sociala, ligger ett arbete. De som har ett stort kulturellt kapital ägnar mycket energi, uppmärksamhet och framför allt tid åt att upprätthålla och utöka detta kapital. Man läser kultursidor, man går ofta på kulturella evenemang, man ägnar tid åt att läsa böcker och gå på bio, men även att sitta på pubar och troligen diskutera kulturella frågor. På samma sätt är det sociala kapitalet förknippat med ett arbete, ett stort socialt kapital kräver att man engagerar sig i olika föreningar och organisationer och att man är ute på pubar och nationerna, vilket alltså tar tid. Ofta krävs det en lång tid inom en förening, organisation eller nation för att få viktigare positioner. Det krävs även ett visst förhållningssätt, att ”man kan ta folk på rätt sätt”, att man har erfarenheter av organisation, vet hur man agerar i en förening, etc. och dessa kunskaper tar tid att förskaffa sig.

Ser vi till de undersökta utbildningarna finner vi att de olika kapitaltillgångarna även svarar mot olika grader av arbete och tidsdisposition, kanske tydligast med avseende på det kulturella kapitalet och de konststuderande och de media- och kommunikationsstuderande. De utbildningar, där de studerande inte i någon större utsträckning besitter ett stort kulturellt kapital, fr a datavetenskap och lärarutbildningen, har även en tämligen låg andel studerande som ägnar mycket tid åt kulturella verksamheter. Frågan är nu hur vi skall förstå detta. Mot vilken bakgrund blir det begripligt att det trots utbildningarnas relativt likartade rekryteringsbas råder så stora skillnader mellan de olika utbildningarna i en rad olika avseenden? Vi har vidare kunnat skönja klara mönster, där exempelvis kunskap och smak inom kulturen är relaterade till ett intresse för att ta åt sig information och ett tidskrävande arbete. Hur skall vi förstå dessa mönster? Nästkommande kapitel syftar till att försöka finna en förklaring till de uppkomna skillnaderna och mönstren.

6 *De studerandes olika habitus*

Och jag vill betona att habitus är något kraftfullt generativt. Kort sagt, habitus är en produkt av bestämningar som tenderar att reproducera bestämningarnas objektiva logik, men efter att ha omformat denna logik...Fastän denna kapacitet att frambringa praktiker...inte har något medfött utan istället är historiskt konstituerat är den inte fullkomligt reducerbar till sina produktionsvillkor.

Pierre Bourdieu, *Kultur och kritik*, s 152f.

Det kan verka förvånande att det finns så tydliga mönster i hur de studerande skiljer sig åt mellan utbildningarna. För att vi skall kunna förstå varför dessa mönster bildas måste vi här diskutera de studerandes habitus, den strukturerande och praktikergenererande principen. Jag skall i och med denna diskussion försöka strukturera de resultat som har presenterats och försöka analysera dessa utifrån de studerandes olika habitus. Jag kommer inte att ägna alla utbildningar samma utrymme utan koncentrera mig på de utbildningar som särskiljer sig mest och där mönstren är mest tydliga. Vidare kommer jag att koncentrera mig på de särskiljande dragen på utbildningarna. Tilläggas bör även att jag, som ovan nämnts, inte är intresserad av att studera de studerande på individnivå, jag ämnar i stället se de olika utbildningarna som de empiriska enheterna. Med detta i åtanke kan vi nu

vända oss mot de olika utbildningarna, vilka jag ämnar diskutera i den ordning som de tidigare presenterats.

Grundskolläraryrket

De som läser grundskolläraryrket skiljer sig från de övriga i en rad olika avseenden. Det utmärkande för det habitus som tydligast karakteriserar de lärarstudenter är denna förankring i det lokala, den "lilla" världen, och i det folkliga. Detta grundar sig i att de i relativt stor utsträckning bor utanför Uppsala, i dess omnejd eller i närbelägna städer, samt att de som bor i Uppsala inte bor centralt i så stor utsträckning. De läser i större utsträckning lokalpress och de lokala nyheterna samt har inte så stor erfarenhet av utlandsvistelser. Ser vi till det olika kapitaltillgångarna kan vi se att de har relativt lite av de olika kapitalen. De är med andra ord inte så bevandrade inom kultur utan föredrar

i stor utsträckning den mer populära kulturen, som exempelvis Tomas Ledin och Steven Spielberg. De har minst pengar att röra sig med i genomsnitt per månad och är mer restriktiva i sin konsumtion, de lägger exempelvis ned näst minst pengar på kläder. Vad det gäller det sociala kapitalet är man ej engagerade i nationslivet i någon större utsträckning, däremot i något större utsträckning i föreningslivet, där idrotten dominerar stort. De man umgås med är i första hand kurskamrater och vänner från hemorten. Att så pass många umgås med sina vänner från hemorten kan ses som en indikator på en orientering mot det lokala. Att få umgås med vänner från nationen, eller är aktiva inom nationen och i ringa utsträckning bor i studentrum kan vi se som en låg integrering i det traditionella studentlivet, vilket även visar sig i att man sällan går på nationspub eller nationsdans.

Möjligen kan vi förstå detta folkligt och lokalt orienterade habitus utifrån att lärarutbildningen är den utbildning där de studerande i minst utsträckning har en tydlig högre tjänstemanna dominans. Vi finner här en relativt stor andel studerande som inte har sitt ursprung i de två tjänstemannagrupperna högre och mellannivå och en relativt stor andel studerande som har föräldrar med lägre utbildning än högskola och universitet. De dominerande yrkena bland föräldrarna är klasslärare och tekniker och vi finner även här den största andelen äldre studerande.

Datavetenskapligt program

De datastuderande liknar de lärarstuderande i flera avseenden, framför allt vad det gäller de olika kapitaltillgångarna, där även de förfogar över relativt små kapital. Emellertid finns det skillnader som är viktiga att beakta, man är inte i riktigt samma utsträckning orienterad mot det lokala och det habitus som karaktäriserar utbildningen är mer inriktat på en manlig och teknisk tillvaro. Självfallet äger de flesta en dator, men man har även många andra kapitalvaror, över hälften äger fler än fyra av de åtta alternativen. Däremot är man inte intresserad av kläder, åtminstone inte att lägga ner pengar på att köpa kläder. Kläder skall vara praktiska i första hand och

det är mindre viktigt att de uttrycker personligheten. Det yttre spelar således ej så stor roll för de studerande. Man är även de studerande som idrottar minst om vi ser till idrottande minst en gång i veckan. Man lägger inte heller ned speciellt mycket tid på kulturella aktiviteter eller att gå på nationspub eller -dans. Man är förvisso något mer aktiva i nationen än de lärarstuderande, men är å andra sidan de som i minst utsträckning är engagerade i någon förening. De kulturella preferenserna ligger klart åt det populära folkliga hållet och de är de studerande som i störst utsträckning tycker om denna kultur, exempelvis anser 60 procent att Ace of Base är bra och 55 procent har läst *Den demokratiska terroristen* av Jan Guillou. Men vi ser även att de datastuderande i relativt stor utsträckning tycker om syntmusik och fantasy-litteratur, även om de inte har de största andelarna. Detta är intressant utifrån att de övriga utbildningarna har en större spridning i sina preferenser, att således denna musik och litteratur anses vara bra betyder att den är mer dominerande på datavetenskapen än på media- och kommunikationsvetenskap (som har lika stora andelar med dessa preferenser). Denna fokusering på den populära kulturen innebär också ett avståndstagande från den mer legitima kulturen som man har liten kännedomen om. Ser vi sedan på förhållandet till massmedia och utlandet kan vi konstatera att man är de studerande som har den lägsta andelen med erfarenheter av utlandet, samtidigt som man inte heller är alltför intresserad av att ta del av dagstidningens innehåll med undantag av ekonomi, lokala nyheter och sport. Att det huvudsakliga intresset är inriktat mot teknik och naturvetenskap kanske tydligast framgår av valet av tidskrifter, hela 65 procent läser regelbundet en teknisk tidskrift. På andra plats kommer serier med femton procent och övriga typer av tidskrifter läses ej i någon vidare bemärkelse.

Detta markanta intresse för teknik i allmänhet och datorer i synnerhet måste även förstås mot bakgrund av att utbildningen är kraftigt mansdominerad, i undersökningen var 85 procent av de studerande män och på hela programmet var det 1994 93 procent män. Det enskilda yrke som de studerandes

fäder i störst utsträckning har är civilingenjörer och samtliga studerande har antingen gått teknisk eller naturvetenskaplig gymnasielinje (det är ett krav). Ser vi sedan till den kommande arbetsmarknaden så är de studerande dessutom mer eller mindre garanterade ett arbete inriktat på datorer.

De ekonomiska utbildningarna

Det är kanske något förvånande mot bakgrund av Broady och Palmes resultat att vi bland de ekonomistuderande inte finner en tydligare orientering mot den ekonomiska polen i samhället. Det finns förvisso en dylik orientering, som kanske ändå bäst karaktäriserar de studerande, men den är inte tillräckligt markant för att vara särskiljande mot exempelvis juridikstuderande och de som läser sociologi-AOP i flera avseende, där exempelvis de juridikstuderande har mer pengar att röra sig med i genomsnitt per månad och de som läser sociologi-AOP i lika stor utsträckning tar del av ekonominyheter i tidningarna. Ställer vi däremot de ekonomistuderande mot exempelvis de som läser konstvetenskap eller de som läser sociologi finner vi dock tydliga skillnader och det kan ändå vara relevant i detta perspektiv att karaktärisera de ekonomistuderande som orienterade mot den ekonomiska polen i samhället.

Vi kan se denna orientering mot den ekonomiska polen i flera avseenden. De studerandes föräldrar är i minst utsträckning anställda inom den offentliga sektorn och således i stor utsträckning anställda inom den privata sektorn eller egna företagare. Det kulturella kapitalet är relativt litet, de studerande är inte speciellt bevandrade inom varken den legitima kulturen eller den populära kulturen. Däremot är deras preferenser mest orienterade mot den legitima kulturen och inte mot den avantgardistiska eller populära kulturen. Ser vi sedan till den tid man lägger ned på kulturella aktiviteter och evenemang så är denna relativt liten i jämförelse med framför allt de konststuderande. Man tar inte heller del av tidningarnas kultursidor och filmkritik i någon större utsträckning. Sammantaget kan vi således säga att de ekonomistuderande är inte speciellt orienterade mot den kulturella polen. Ser vi sedan till det

ekonomiska kapitalet utmärker sig de ekonomistuderande inte med några markant stora tillgångar. Här handlar det inte om direkta tillgångar utan snarare om en orientering mot den ekonomiska polen i en rad avseenden, men skillnaderna här mellan de programstuderande och de kursstuderande är så stor att de måste ses var för sig. De programstuderande kan sägas vara mest orienterade mot denna pol av de två utbildningsgrupperna. De lägger ned mest pengar på kläder, de läser ekonominyheter och ekonomiska tidskrifter i störst utsträckning, de har i störst utsträckning varit utomlands under gymnasiet (vilket troligtvis innebär att de har varit i USA och detta kan ses som en viktig investering för framtida kontakter med det landet). De båda varianterna liknar varandra dock i vissa avseende, båda läser i stor utsträckning Svenska Dagbladet, vilket kan ses som en orientering mot den ekonomiska polen, och båda grupperna ägnar mycket tid åt idrott, att hålla kroppen i trim kan också ses som en orientering mot den ekonomiska polen (en ”välskött” kropp ger ett intryck av framgång och förmåga till disciplin vilket torde vara viktigt vid denna pol). Ser vi sedan till det sociala kapitalet kan vi konstatera att detta är tämligen viktigt för båda grupperna, även om skillnaderna även här är markanta. De programstuderande är i större utsträckning med i föreningar (och har en stor andel med poster), medan de kursstuderande är mer engagerade i nationslivet (och har en stor andel med poster). De senare har även en stor andel studerande med höga befattningar inom det militära. Vi finner också en skillnad i andelen studerande som ofta umgås med sina kurskamrater, vilket är betydligt vanligare bland de programstuderande. Över lag kan vi säga att de programstuderande utgör en mer homogen grupp än de kursstuderande, de har en mindre spridning i ålder, de har inte så stor erfarenhet av tidigare arbete eller högre studier och de är även i viss mån mer orienterade mot ett framtida yrke som ekonom.

Juridiskt program

Det tydligaste draget på den juridiska utbildningen är dess elitbetoning, vilken är framträdande ur en rad aspekter. Till att börja

med är utbildningen i sig elitbetonad, det är svårt att komma in på utbildningen och den är krävande, dels med avseende på att de studerande lägger ner mycket tid på sina studier, dels med avseende på att tentorna omfattar så många poäng och att betygen är viktiga för den framtida karriären. Ser vi sedan till de studerande har vi på det juridiska programmet den största andelen studerande med ett ursprung i den högre tjänstemannaklassen och ingen studerande med arbetarklassbakgrund. Det habitus som dominerar utbildningen är orienterat mot en bred och stor kompetensen. De studerande har stora kapitaltillgångar, där det ekonomiska kapitalet och det sociala kapitalet är något större än det kulturella. Det är intressant att notera att det kulturella kapitalet dock är relativt stort jämfört med de andra utbildningarna om vi undantar de utbildningar som är mer inriktade på en kulturell yrkesbana, media- och kommunikationsvetenskap och konstvetenskap. Även om man således inte finns någon direkt yrkesmässig vinst i att vara orienterad inom kulturen är de juridikstuderande ändå i stor utsträckning detta. Vi kan här tänka oss tre förklaringar. Det kan vara så att det trots allt finns yrkesmässiga vinster att göra i en kulturell orientering, man kan tänka sig att det hör till juristernas habitus att vara bekväma inom kulturen och att den som inte är det betraktas med ett visst mått av skepticism. Förklaringen kan också vara att de studerande kommer från hem där kulturen varit viktig, vi finner här exempelvis läkare och högre tjänstemän, vilka är mer intresserade av den legitima kultur än gemene man är. Den troligaste förklaringen är nog att vi har ett interaktionsförhållande mellan dessa två förklaringar. I och med att yrket under så lång tid har dominerats av de övre skikten har det kulturella kapitalet blivit en del av yrket och i och med att det är viktigt inom yrket söker sig många med ett stort kulturellt kapital (dvs. de övre skikten) till yrket.

Vi kan vidare sätta in det kulturella kapitalet i ett större sammanhang, det bör även ses i relation till de övriga kapitaltillgångarna. I och med att de studerande har ett stort ekonomiskt kapital har man även råd att vara orienterad inom kulturen (att exempelvis gå

på bio, teater och konserter kostar pengar och den som i sitt hem vill ge ett kulturellt intryck behöver lägga ned pengar på exempelvis böcker, skivor och konst). Det kulturella kapitalet kan även vara en viktig beståndsdel i det sociala kapitalet, man är helt enkelt ”mer intressant” om man är bekvämd inom kultur. En annan viktig förutsättning för det kulturella och det sociala kapitalet är boendet. Den som bor centralt har lättare att förskaffa sig och upprätthålla dessa former av kapital och här torde alltså de juridikstuderande ha det väl förspänt, då 85 procent bor centralt. Att man är orienterad mot staden, eller rättare sagt storstaden, är tydligt i valet av dagstidning, 89 procent av de studerande läser en storstadstidning och man tar vidare del av stora delar av innehållet, med vissa undantag framför allt de lokala nyheterna. Det är mer intressant för de studerande att följa med i de aktuella debatterna än att läsa om vad som händer på den lokala nivån. Denna inriktning mot den ”stora” världen ser vi i den stora andelen av de studerande (85 procent) som varit utanför Norden en längre tid åtminstone en gång och antagligen har flertalet varit utomlands betydligt fler gånger.

De sociologiska utbildningarna

De sociologiska utbildningarna, dvs. sociologi, sociologi-AOP och media- och kommunikationsvetenskap, påminner om de ekonomiska utbildningarna i det avseendet att skillnaderna mellan utbildningarna ibland är större (och kanske mer intressanta) än skillnaderna mot andra utbildningar. Om vi ändå skall försöka finna en minsta gemensamma nämnare för de sociologiska utbildningarna måste det bli intresset för samhället. Man är i störst utsträckning engagerade i politiska föreningar och organisationer och läser även i störst utsträckning ledaren i tidningen. Annars är det som sagt mer skillnaderna mellan de tre utbildningarna som är utmärkande. De sociologistuderande har inte en lika stor andel föräldrar i den högre tjänstemannaklassen och föräldrar med universitetsstudier som de övriga två utbildningarna. Ser vi till det kulturella kapitalet hamnar de tre studerandegrupperna i tre olika grupperingar med avseende på kunskaper om kultur, där de

media- och kommunikationsstuderande har störst kunskaper och de som läser sociologi-AOP minst. Även de egna preferenserna skiftar mellan utbildningarna. De som läser sociologi-AOP föredrar i störst utsträckning den legitima kulturen, medan de media- och kommunikationsstuderande i störst utsträckning föredrar den avantgardistiska och populära kulturen. Det ekonomiska kapitalet är också ojämnt fördelat mellan utbildningarna. De media- och kommunikationsstuderande har en större summa att spendera per månad än de två övriga utbildningarna, de har det störst stödet hemifrån och de har även den största andelen studerande med fler än tre kapitalvaror. Intressant är även att en så stor andel av de media- och kommunikationsstuderande bor i Stockholm och att nästan samtliga som bor i Uppsala bor centralt. Vi finner vidare även skillnader i tillgångar i socialt kapital, där de media- och kommunikationsstuderande återigen utmärker sig. De är i störst utsträckning engagerade i föreningar och organisationer (och har den störst andelen poster) och i störst utsträckning även engagerade i nationen (och har störst andel poster). Man umgås ofta också med nationsvänner och arbetar även ofta på nationen och umgås i mindre utsträckning än de andra två utbildningarna med vänner från hemorten. De som har det klart minsta sociala kapitalet finner vi på sociologi. Emellertid finner vi inga större skillnader attityder till kläder och inköp av kläder och skillnaderna i förhållande till idrott är inte så stora (de sociologistuderande idrottar i något mindre utsträckning). Däremot varierar erfarenheterna av utlandet, där de som läser sociologi-AOP har större erfarenheter än de sociologistuderande. De som läser sociologi-AOP har i störst utsträckning efter de som läser ekonomiskt program studerat utomlands under gymnasietiden, vilket kan ses som en indikator på en orientering mot den ekonomiska polen. Vi finner även att dessa studerande i större utsträckning läser ekonominyheterna i tidningen. De sociologistuderande läser däremot kultursidor och filmkritik i större omfattning än de övriga två, men besöker dock inte kulturella evenemang i samma utsträckning som de andra två studerandegrupperna. Jag nämnde inledningsvis att de sociologiska

utbildningarnas minsta gemensamma nämnare är intresset för samhället och innan vi går vidare är det viktigt att påpeka att det finns en klar skillnad här mellan utbildningarna med avseende på de politiska preferenserna. De sociologistuderande är mer vänsterorienterade än de övriga som snarast kan karaktäriseras som högerorienterade, vilket även är förståeligt mot bakgrund av de studerande sociala ursprung och de framtida yrkeskarriärerna.

Det finns alltså stora skillnader mellan utbildningarna och dessa är många fall större än de mellan de sociologiska utbildningarna sammantagna och andra utbildningar. Detta framgår tydligt i tillgångar av kulturellt kapital (sett ur perspektivet kännedom om kultur), där spridningen är stor mellan de olika sociologiutbildningarna, de media och kommunikationsstuderande har det näst största kulturella kapitalet, medan de sociologi-AOP, har det tredje minsta kapitalet. Vi finner även att spridningen är relativt stor med avseende på det ekonomiska kapitalet, där de media- och kommunikationsstuderande återigen har en av de största kapitaltillgångarna, medan de andra två sociologiutbildningarna innehar mer blygsamma tillgångar i förhållande till de andra utbildningarna. Vi kan även nämna det sociala kapitalet, där de media- och kommunikationsstuderande har de största tillgångarna av samtliga studerande, medan de som läser sociologi har bland de minsta tillgångarna. Kort och gott kan vi säga att det råder en betydande polarisering mellan de olika sociologiutbildningarna, där de media- och kommunikationsstuderande i de flesta avseenden kan betraktas som de mest kapitalstarka.

Konstvetenskapliga utbildningar

De som läser konstvetenskap är de som tydligast är orienterade mot den kulturella polen. Det dominerande habitus bland de konststuderande kan enklast karaktäriseras som kulturellt orienterat och individualiserat. På ingen annan utbildningen är det individuella och den personliga stilen så markant. Men låt oss återkomma till detta senare och börja med att se till det kulturella kapitalet. De konststuderande är de studerande

som har den klart största kännedomen om den legitima kulturen och efter de media- och kommunikationsstuderande den största kunskapen om den populära kulturen. Deras preferenser ligger markant åt det legitima och det avantgardistiska hållet, medan den populära kulturen inte står högt i kurs. Denna kunskap och dessa preferenser är vidare ett resultat av ett omfattande arbete. De konststuderande är de som i störst utsträckning läser tidningarnas kultursidor, ser kulturella program på tv, går på konstutställningar och läser skönlitteratur.

Det stora kulturella kapitalet står i en viss kontrast till det ekonomiska kapitalet. De konststuderande har en av de lägre medelinkomsterna per månad, den näst minsta andelen studerande med mer än tre kapitalvaror och en liten andel boende i egen bostadsrätt. De konststuderande har vidare ett tämligen litet socialt kapital, de är ej engagerade i föreningar eller i nationerna i någon större utsträckning. Däremot kan vi säga att de är relativt inriktade på ett ”traditionellt” studentliv, med en stor andel som bor i studentkorridor, en stor andel som arbetar på nationen och även en stor andel som ofta går på nationspub.

Jag nämnde ovan att de konststuderande hade ett individuellt präglat habitus, vilket vi nu kan utveckla. Det som pekar på ett individuellt orienterat habitus är i denna undersökning framför allt fyra företeelser. För det första märks det i de kulturella preferenserna, som är väldigt diversifierade, de konststuderande tycker sällan om samma författare, musikgrupp eller kompositör (detta framgår emellertid inte riktigt av de redovisade resultaten eftersom de egna preferenserna har kategoriserats). För det andra ser vi detta i var man köper sina kläder, där de konststuderande köper kläder i samtliga typer av butiker i betydligt större utsträckning än de andra studerande gör, vilket kan tolkas som att de personliga klädstilarna är mer diversifierade än på de andra utbildningarna och därmed mer individualiserade. För det tredje ser vi detta i de konststuderandes erfarenheter av utlandet, där tåggluffandet do-

minerar stort. Detta sätt att resa är tillsammans med jorden-runt-resandet det mest individuella sättet att resa, då det är helt upp till den resande att bestämma nästa anhalt. För det fjärde finns det bland de konststuderande ingen större benägenhet att tillhöra föreningar, organisationer eller vara engagerade i nationerna, vilket kan tolkas som ett avståndstagande mot det kollektiva. Möjligen tyder detta på att vi inte skall underskatta de konststuderandes sociala kapital, de är inte intresserade av att skaffa sig ett dylikt kapital i föreningslivet, utan väljer istället att bygga på mer informella kontakter odlade exempelvis på nationspubar.

7 *Det naturliga valet*

Higgins: Leker! Det är det värsta jobb jag någonsin gett mig in på! Var vänlig och fatta det! Men du anar inte vad det är intressant också - så oerhört fascinerande det är att förvandla en människovarelse helt och hållet och skapa om henne till en fullkomligt annan människa genom att ge henne ett nytt språk - det är att fylla ut det djupaste svalg som skiljer klass från klass och själ från själ...

(Bernad Shaw, *Pygmalion*, s 87)

För att summera de viktigaste resultaten i denna undersökning kan vi säga att det råder stora skillnader mellan de olika undersökta utbildningarna i en rad olika avseenden. Vi finner för det första skillnader mellan de olika utbildningarnas respektive institutioner och deras positioner inom det svenska högskolefältet. För det andra skiljer sig själva utbildningarna åt med avseende på exempelvis kursuppläggningar, examinationsformer och utbildningens längd. För det tredje finner vi att de studerande skiljer sig åt med avseende på ålder- och könsfördelning och socialt ursprung mellan utbildningarna. För det fjärde finner vi skillnader mellan de olika studenterna i kapitaltillgångar, dvs. kulturellt, ekonomiskt och socialt kapital. Vi finner för det femte även skillnader i de studerandes förhållande till kroppen, omvärlden och tiden. Jag har sedan argumenterat

för att vi genom att söka mönster i skillnaderna mellan de studerande kan urskilja olika former av dominerande habitus på de respektive utbildningarna. Den fråga vi nu måste ställa oss är hur vi skall förstå dessa skillnader? Det är naturligtvis ingen lätt uppgift att på ett enkelt sätt redogöra för en adekvat förståelse av skillnaderna men ett försök måste ändå göras.

Det viktigaste här är att vi sätter in dessa skillnader i ett större perspektiv, med vilket avses de studerandes sociala ursprung och deras orientering mot det framtida yrkeslivet. Vi måste även se detta i förhållande till de grundläggande struktureringsprinciperna för det sociala rummet (förutsatt att detta är strukturerat enligt de principer Bourdieu funnit grundläggande i det franska samhället, vilket diskuterats ovan) och de här

relevanta fälten, dvs. högskolefältet och fältet av de studerandes livsstilar, nämligen kapitaltillgångarnas fördelning med avseende på den totala mängden kapital och förhållande mellan kulturellt och ekonomiskt kapital.

Låt oss börja med att se till det sociala ursprunget och den vertikala dimensionen. Förvisso råder det en betydande snedrekrytering till de högre studierna, men det finns även stora skillnader mellan de olika möjliga högskoleutbildningarna. Detta är även tydligt i det undersökta materialet, framför allt om vi ser till de juridikstuderande och de lärarstuderande. Att skillnaderna trots allt inte är större mellan de olika utbildningarna än de är torde bero på att samtliga utbildningar befinner sig i Uppsala, vilket gör att andelen studerande med arbetarsprung är mindre än om vi hade undersökt motsvarande utbildningar vid någon regional högskola. Utbildningarna intar vidare inte så extremt olika positioner inom det svenska högskolefältet. Hade vi exempelvis valt Handelshögskolan i Stockholm istället för de ekonomiska utbildningarna i Uppsala och Konstfack i Stockholm istället för konstvetenskap i Uppsala hade skillnaderna troligen blivit betydligt större. (Det har inte heller varit undersökningens syfte att finna de utbildningar som skiljer sig mest från varandra, snarare att visa att det finns stora skillnader mellan utbildningar som trots allt inte ligger så långt ifrån varandra.) Det är emellertid inte bara mellan de olika utbildningarnas respektive institutioner vi finner skillnader. Skillnaderna i de studerandes sociala ursprung mellan de olika utbildningarna vid den sociologiska institutionen är markanta.

Ser vi sedan till den horisontella dimensionen av det sociala ursprunget, förhållandet mellan kulturellt och ekonomiskt kapital, finner vi även här vissa skillnader mellan utbildningarna. De ekonomistuderande har i störst utsträckning föräldrar som är verksamma inom den privata sektorn (de programstuderande har den största andelen mödrar och de kursstuderande den största

andelen fäder inom denna sektor). Dessa resultat är emellertid inte helt entydiga eftersom vi finner en hög andel privatanställda fäder på konstvetenskapen (vilket går i linje med Broadys och Palmes resultat, men ändå kan sägas vara uppseendeväckande) och en stor andel föräldrar till de juridikstuderande anställda inom den offentliga sektorn (vilket skiljer sig från Broadys och Palmes resultat).

Vi kan nu konstatera att det finns en viss logik i förhållandet mellan de studerande sociala ursprung och de olika utbildningarnas positioner i det svenska högskolefältet. Den utbildning där vi finner den största andelen föräldrar ur den högre tjänstemannaklassen, juridikutbildningen, är den utbildning som förfogar över det största akademiska kapitalet, medan den utbildning där de studerande har den lägsta andelen studerande med ett socialt ursprung i de två övre tjänstemannaskikten, lärarutbildningen, är den utbildning som förfogar över det minsta akademiska kapitalet.

Men det sociala ursprunget är långtifrån tillräckligt för att förklara de skillnader som finns mellan de olika utbildningarna med avseende på de studerandes habitus. För att vi skall kunna förstå dessa måste vi även sätta de olika utbildningarnas dominerande studerandehabitus i relation till den kommande arbetsmarknaden eller vidare i relation till det sociala rummets struktur. Först då blir de skillnaderna i exempelvis kapitaltillgångar och dominerande habitus begripbara. Detta är framför allt tydligt i den horisontella dimensionen och för att förtydliga detta kan vi ta de ekonomiska utbildningarna och konstvetenskapen som ett inledande exempel. Dessa utbildningar skiljer sig inte nämnvärt åt med avseende på de studerandes sociala ursprung. Ser vi däremot till de studerandes olika kapitaltillgångar och dominerande habitus är skillnaderna markanta framför allt med avseende på det kulturella kapitalet. Detta måste vi förstå som en skillnad i orientering mot framtiden. För de konststuderande är det kulturella kapitalet (och även en förmåga att vara unik, att ha en helt personlig stil) direkt

avgörande för ett framtida yrke inom konstvärlden, medan detta kapital är troligtvis ointressant för en ekonom, där det snarare handlar om att kombinera kompetens med ett framgångsrikt yttre.²⁰⁶ Vi kan även se hos de datastuderande att det kulturella kapitalet är av liten relevans, vilket också torde gå att förstå utifrån det kommande yrkeslivet och detta kan nog även sägas gälla de lärarstuderande. Deras orientering mot det lokala och folkliga kan ses som en anpassning till det kommande yrkeslivet där denna orientering antagligen är viktig. Det gäller för läraren att behärska det lokala, att vara tryggt förankrad i den lokala miljön, vilket också är den miljö som eleverna känner bäst till.

Vänder vi sedan blicken mot de olika sociologiutbildningarna blir skillnaderna mellan dessa också mest förståelig om vi ser till de studerandes framtida yrkesorientering. För de media- och kommunikationsstuderande är det kulturella kapitalet av stor vikt. Detta är emellertid inte som för konstvetarna orienterat i första hand mot den legitima kulturen utan mot den populära kulturen; det gäller att hänga med i det senaste och vi kan här tänka oss att det även finns ett visst mått av förakt för en alltför stor respekt för det kulturella arvet. (Möjligen kan vi se dessa studerande som representanter för vad Mike Featherstone efter Bourdieu kallar de nya kulturförmedlarna. Featherstone ser dessa nya kulturförmedlare och nya intellektuella som den postmoderna kulturens företrädare och det är här intressant att notera att de media- och kommunikationsstuderande har preferenser som ligger nära den populära kulturen, men är även bevandrade inom annan kultur, en gränsöverskridande smak som kan ses som typiskt postmodern.)²⁰⁷ De media- och kommunikationsstuderande förfogar även över ett stort ekonomiskt och socialt kapital, vilket vi kan se som en förutsättning för att lyckas i denna bransch. Det gäller att ha ett brett kontaktnät, att vara

känd och synas bland folk, vilket naturligtvis kostar mycket pengar. De som läser sociologi-AOP är å andra sidan inte så orienterade mot det kulturella hållet, utan drar mer mot den ekonomiska polen, och vi kan här tänka oss att ekonomi är hårdvaluta för den som aspirerar på ett arbete inom personal- och organisationssektorn. De sociologistuderande är de studerande inom den sociologiska institutionen som går den mest osäkra framtiden till mötes. Vi ser här även en något mer otydlig kontur, förvisso ett relativt stort kulturellt kapital, men inte så stort ekonomiskt och socialt kapital.

Eventuellt skulle vi också kunna se skillnaden mellan de juridikstuderande och de ekonomistuderande med avseende på det kulturella kapitalet utifrån den framtida yrkesorienteringen. Eftersom de juridikstuderande kan tänkas ha ett större samhällsansvar, (om de hamnar inom den offentliga rättsutövningen, och inte som företagsjurist), kan vi tänka oss att man eftersträvar en stor bredd i sin kompetens. Det relativt stora kulturella kapitalet som de juridikstuderande förfogar över kan också troligen förklaras av interaktionen mellan de studerandes sociala ursprung (dominansen av de högre skikten, där det kulturella kapitalet är viktigt) och att det kulturella kapitalet spelar en större roll inom yrket än inom ekonomyrket (ett argument för detta är att juristyrket har betydligt äldre anor än ekonomyrket och vi kan även dra oss till minnes det motstånd det ekonomiska ämnet möttes av när det skulle etableras som vetenskaplig disciplin).

I uppsatsen har viss kritik riktats mot Eriks-son och Jonsons metoder och teorier presenterade i *Utbildning och ursprung* och det kan nu avslutningsvis vara på sin plats att följa upp denna kritik utifrån de resultat som presenterats i undersökningen. Det första vi kan säga är att det råder väldigt stora skillnader mellan de olika undersökta

²⁰⁶ Jag har visserligen inga belägg för dessa antaganden, men de borde inte vara speciellt svåra att belägga genom att intervjua några initierade personer inom respektive yrkesområde.

²⁰⁷ Mike Featherstone, *Kropp, kultur och konsumtion*, se exempelvis s 33ff.

utbildningarna i en rad olika avseenden. Det är därför enligt min mening en alltför grov förenkling att betrakta högre studier som ett enhetligt fenomen. I denna undersökning har förutom det juridiska programmet endast utbildningar som kan karaktäriseras som längre högskoleutbildningar ingått (om vi ser kurserna som ingående i en fil. kand.-examen). Detta innebär att flertalet av utbildningarna hade hamnat i samma kategori, om vi betraktat dem enligt Eriksson och Jonssons kategorier, och att vi därmed inte hade kunnat finna de skillnader vi ändå har funnit. Dessutom har vi även funnit att det råder stora skillnader mellan de studerande inom den sociologiska institutionen (där det i vissa avseenden är större skillnader mellan de olika sociologiutbildningarna än mellan dessa sammantagna och de andra utbildningar) och även i viss mån mellan de olika ekonomiutbildningarna.

En annan intressant aspekt av utbildningsväsendet som går förlorad i den typ av analys som Eriksson och Jonsson genomför är utbildningsväsendets reproduktiva karaktär på en mer detaljerad nivå. Eriksson och Jonsson finner visserligen att i ett samhällsklassperspektiv fungerar utbildningsväsendet reproducerande av den rådande klasstrukturen, men vi kommer inte åt hur olika yrkesgrupper reproducerar sig. Att det råder en reproduktion av yrkesgrupperna i det undersökta materialet är tydligt, vilket framgår av att de studerandes föräldrar på samtliga utbildningar har liknande yrken som utbildningen syftar till i en större utsträckning än vad som hade varit fallet om föräldrarnas yrkeskategorier hade varit oproportionerligt fördelade efter den totala yrkesstrukturen i landet. Det är vidare intressant att se huruvida olika grupperingar i samhället lyckas med att vidmakthålla sina positioner. Detta är naturligtvis svårt att säga någonting om i denna undersökning, men jag vill ändå peka på vikten av dylika analyser. Samhällets struktur är naturligtvis föränderlig, yrken förändras och tillmättes olika status över tid. Vi ser i dag till exempel att media-yrken står högt i kurs, medan vi nog kan säga att läraryrket är på tillbakagång. Mot bakgrund av detta är det därför intressant att

notera att så pass många av de media- och kommunikationsstuderande har mödrar som har pedagogiska yrken. Intressant är även att det som läser juridik i relativt liten utsträckning har föräldrar som är verkamma inom juridiken, yrken som läkare och högre tjänstemän är i minst lika stor utsträckning representerade. Detta kan vi se som att de högre skikten har en benägenhet att sprida sina kort. Den poäng jag vill göra här är inte att försöka finna några belegg för hur olika samhällsgrupper reproducerar sig (det har ej heller varit undersökningens syfte), snarare att visa på vikten av att anlägga ett annorlunda perspektiv vid undersökande av utbildningsväsendet och dess funktioner. Det är enligt min mening mer relevant att se utbildningsväsendet ur ett mer neutralt perspektiv, dvs. att inte stirra sig blind på hur stor andel av olika samhällsklasser (läs arbetarklassen) som finns representerade på olika nivåer av utbildningsväsendet, utan se hur olika grupper använder sig av utbildningsväsendet för att reproducera sina positioner eller att förbättra dessa (vilket inte ens behöver ske inom ramen för utbildningsväsendet; den som redan har ett stort ekonomiskt kapital behöver kanske inte även förskaffa sig ett stort utbildningskapital för att förvalta det ekonomiska kapitalet).

Avslutningsvis tänker jag diskutera varför vi får den snedrekrytering inom utbildningsväsendet som vi trots allt har. Detta bör ses som ett debattinlägg som kräver omfattande empiriska studier för att verifieras. För det första vill jag hålla med Eriksson och Jonsson om att snedrekryteringen bör ses som en process. Däremot tror jag att de kulturella aspekterna är betydligt viktigare att beakta för att förstå varför de olika avgörande valen i processen görs.

Vi har som sagt sett att de olika utbildningarna är väldigt olika. Att mot bakgrund av detta hamna rätt på en utbildning är således inte bara en fråga om att vara intresserad av ämnet och kunna tänka sig att arbeta med det i framtiden. Nej, vi måste se detta i ett vidare perspektiv, dvs. att det handlar om en rad andra faktorer som ej är direkt relevanta

för utbildningen som sådan, som att vara be-
vandrad inom kultur, att ha en viss klädstil
och ett visst förhållande till omvärlden etc.
som krävs för att man skall känna sig
hemma på en utbildning.²⁰⁸ Med andra ord
tror jag att dessa faktorer är av stor bety-
delse för att vi får den snedrekrytering vi
har. Den självklara invändningen mot detta
resonemang är att man naturligtvis inte kan
veta vilken anda som dominerar en utbild-
ning innan man har börjat den och detta
stämmer naturligtvis. Emellertid tror jag
ändå att man har en spontan uppfattning om
de olika utbildningarnas dominerande anda,
åtminstone genom föräldrarnas kun-
skaper.²⁰⁹ Vi kan se detta som att det domi-
nerande habitus på en utbildning i olika
grad korresponderar mot olika samhälls-
gruppers dominerande habitus. Vi kommer
antagligen att finna vid en empirisk under-
sökning att det dominerande habitus på det
juridiska programmet ligger tämligen lång-
tifrån det habitus som präglar arbetarklas-
sen, medan de dominerande habitus på lä-
rarutbildningen ligger betydligt närmare.
Det är naturligtvis viktigt att minska sned-
rekryteringen till högre studier utifrån flera
olika aspekter. Det handlar om en rättvise-
fråga, alla borde ha samma tillgång till den

högre utbildningen och därmed också indi-
rekt till de samhälleliga maktpositioner. Det
kan även ses som en fråga om effektivitet
(sett ur ett nationellt perspektiv), det är re-
sursslöseri att så många begåvningar aldrig
kommer utbildningsväsendet till del. Men
vi får inte förleda oss in i tanken att om an-
delen arbetarklassbarn ökar på prestigeut-
bildningar (såvida de inte ökar markant och
kan sätta sin prägel på utbildningen), kom-
mer de sociala skillnaderna i samhället att
minska. De kommer troligen att anamma
det dominerande habitus och således repro-
duceras de olikheter och sociala avstånd
som finns mellan olika sociala grupper idag.

Vi kan vidare anta att det krävs ett omfat-
tande arbete redan *innan* de studerande bör-
jar utbildningen för att så att säga hamna rätt
på utbildningen.²¹⁰ Den stora andelen för-
äldrar med liknande yrke som utbildningen
syftar till torde visa att det är lättare att
hamna rätt om man har erfarenhet av yrket
genom sina föräldrar. Summa summarum
kan vi säga att det arv de studerande har
med sig hemifrån och det arbete de lagt ner
tidigare innebär att valet av högskoleutbild-
ning enklast kan karaktäriseras som *det na-
turliga valet*.

²⁰⁸ Naturligtvis menar jag inte att det är ett krav att
man skall känna sig hemma på en utbildning för att
man skall gå den, vi kan mycket väl tänka oss att det
finns en rad exempel på studerande som ham-
nat "fel", men ändå genomgått en utbildning och kla-
rat sig bra. Poängen är att oavsett vilken inställning
man har så finns det på de olika utbildningarna en
mer eller mindre dominerande anda, mot vilken man
på ett eller annat sätt måste förhålla sig.

²⁰⁹ Föräldrarnas kunskaper om utbildningsväsendet
är naturligtvis avhängiga av deras egna erfarenheter
av utbildningsväsendet, de som är väl förtrogna med

detta kan ge råd om de mest lämpliga utbildningsvä-
garna och vilka utbildningar som "räknas", medan
de som inte har erfarenheter av utbildningsväsendet
torde hysa en viss misstro mot detta; "det kostar end-
ast en massa pengar att utbilda sig" och "det är
ingenting för sådana som oss". (Se vidare Mats
Trondman, *Bilden av en klassresa*, s 140ff och Mi-
kael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö*, s 28ff.)

²¹⁰ Att erfarenheterna av exempelvis kultur skiljer
sig åt mellan de olika klasserna visar Mats Trond-
man tydligt i *Bilden av en klassresa*, exempelvis
s 276ff.

Appendix 1 Materialet

Tabell A1.1 Undersökta utbildningar och bortfall

	Läro- prog	Data- vet.	Eko- nomi	Jur. prog.	Soc.	Soc.- AOP	MK- vet.	Konst AB	Konst A	Konst B
antal respondenter	38	20	48	27	27	16	19	19	13	7
antal närvarande	39	30	50	37	29	19	-	-	20	14
antal registrerade	35*	44	63	47	38	28	29	47	50	30
andel bortfall vid enkätstillfället	97	67	96	73	93	84	-	-	65	50
andel totalt bortfall	-	45	76	55	71	57	65	42	26	23

* Antingen har jag ej fått korrekta uppgifter, eller så var det studenter från andra grupper närvarande vid lektionstillfället. De som uppgifterna gäller är samtliga registrerade på ma/no-inriktningen och således saknas de som läser sv/so-inriktningen

Vi kan i tabell A1.1 se hur många som har svarat på enkäten på respektive utbildning, hur många som var närvarande vid tillfället då enkäten delades ut och hur många som var registrerade på kursen. Jag har även räknat ut hur stor andel av de närvarande som har besvarat enkäten samt hur stor andel av de registrerade som har besvarat enkäten. De ekonomistuderande var uppdelade i två grupper, där det ingick både program- och kursstuderande i båda grupperna. Jag har därför inte skilt dessa åt här, eftersom det ej går att veta huruvida de som varit närvarande men inte svarat var kurs- eller programstuderande. Vi ser vidare att de konststuderande är uppdelade på tre olika kurser, AB, A och B. Anledningen till detta är att jag fick så få svar från de AB-studerande att jag valde att komplettera med de övriga kurserna för att få upp det totala antalet konststuderande något. Dessa utbildningar betraktas dock i undersökningen som en enhetlig grupp. De lärarstuderande består i huvudsak av studerande som läser ma/no-inriktningen, 32 stycken, medan sex stycken läser sv/so-inriktningen. Efter som den senare gruppen är så få har inte sett det som befogat att dela dessa utbildningar, däremot hade det varit önskvärt att ha fler respondenter med sv/so-inriktning för att även

kunna jämföra de två olika varianterna av grundskolläroprogrammet. Vidare kan också tilläggas att fyra av de tjugo respondenter som läser ekonomiskt program läser den internationella inriktningen och även här har jag inte behandlat dessa som någon egen kategori eftersom deras antal är så litet.

Den fråga vi nu måste ställa oss är hur pass representativt materialet är. För att en undersökning skall kunna räknas som någorlunda representativ bör inte bortfallet överstiga 30 procent. Vi ser i tabellen att andelen respondenter av antalet närvarande är klart acceptabelt på flera utbildningar, de responderande på lärarutbildningen, ekonomiutbildningen, juridikutbildningen, sociologiutbildningen och sociologi-AOP-utbildningen överstiger 70 procent av de närvarande, vilket även nästan de datastuderande gör. (Anledningen till att det inte finns någon motsvarande siffra för de som läser media- och kommunikation och de som läser konstvetenskap AB är att jag inte var närvarande vid alla tillfällen då enkäterna delades ut och därför ej kan veta hur många som har haft möjlighet att ta del av dessa.) Ser vi däremot till det totala antalet registrerade på de olika utbildningarna och

jämför detta med antalet som besvarat enkäten finner vi att andelen svarande minskar t o m drastiskt i vissa fall. Detta är naturligtvis inte bra. Det kan tänkas att de som ej har varit närvarande skiljer sig från de som svarat på flera områden och att vi på så sätt får ett ej representativt material. Vi kan dock utesluta att studerande skulle ha undvikit att komma till lektionstillfället för att de ej ville besvara enkäten, men fortfarande kan alltså materialet vara ej representativt utifrån andra aspekter. Vi ska emellertid också ha i åtanke att alla som är registrerade inte behöver gå utbildningen i fråga, de kan ha hoppat av av olika anledningar och det är troligt att antalet registrerade inte svara mot det faktiska antal som läser utbildningen. Men för att i den mån det är möjligt kan vi dock kontrollera hur pass representativt materialet är jämfört med det totala antalet registrerade utifrån de tillgängliga data som finns om dessa, dvs. kön och i de flesta fall även ålder, vilket presenteras i tabell A1.2.

Vi ser i tabell A1.2 att de som svarat i de flesta fall inte avviker väsentligt, med avseende på ålder och kön, från de registrerade. De tydligaste undantagen som finns är att de lärarstuderande som svarat på enkäten är äldre än de som är registrerade (detta kan delvis förklaras med att de som läser sv/so-inriktningen är äldre än de andra och att de ej finns med bland de registrerade) samt att de konststuderande som svarat ej är representativa med avseende på kön, emellertid hjälps detta upp något om vi ser till hela gruppen som studerar konst, då underskottet av män på konstvetenskap A och AB vägs upp något av det överskott som finns konstvetenskap B. De juridikstuderande avviker vidare också något med avseende på kön, andelen män som har svarat på enkäten är mindre än den totala andelen män som är registrerade. Vi kan dock säga att på det hela taget förefaller materialet vara representativt för de utbildningar som valts att studera, även om vi dock bör ha bristerna klara för oss vid presentationen av resultaten.

Tabell A1.2 De responderande i jämförelse med de registrerade med avseende på ålder och kön

	Läro- prog	Data- vet.	Eko- nomi	Jur. prog.	Soc.	Soc.- AOP	MK- vet.	Konst AB	Konst A	Konst B
medelålder, responderande	24,9	23,8	23,8	24,9	24,0	25,6	23,6	24,2	22,2	23,7
medelålder, registrerade	22,9*	25,0	22,9	-	24,4	25,9	23,9	24,0	23,6	26,6
andel män, responde- rande	32	85	54	30	41	13	37	10	8	71
andel män, registrerade	31*	89	54	45	39	14	31	15	30	37

* Gäller inte alla registrerade eftersom uppgifter saknas om de som läser sv/so-inriktningen.

Appendix 2 Tabeller refererande till kapitel 4

Tabell A2.1 Sociologiska utbildningar och konstvetenskapliga utbildningar delade efter olika kurser och jämförda med avseende på storlek, köns- och åldersfördelning, intagningspoäng mm, läsåret 1994/95.

	Antal studerande (antal nyintagna)	Andel män (%)	Poängkvot totalt*	Poängkvot män/kvinnor**	Medelålder	Intagningspoäng gymnasiebetyg	Intagningspoäng högskoleprov
Sociologi ***	116	48,1	0,70	0,90	25,4	4,5	1,5
Sociologi-AOP	52	27,1	0,66	0,97	23,2	4,0	1,3
Media- o kommunikationsvet.	67	41,0	0,78	0,90	23,8	5,0	1,8
Konstvetenskap AB	43	16,3	0,90	0,82	23,6	3,7	1,0
Konstvetenskap A	39	39,2	0,96	0,85	23,1	4,3	1,5
Konstvetenskap B	30	39,3	0,75	0,93	25,6	alla antagna	alla antagna

Källa: Uppdoc och Antagningsenheten, Uppsala universitet.

* Totalt tagna poäng/Totalt antal registrerade

** (Tot. poäng män/reg. män)/(Tot. poäng kvinnor/reg. kvinnor)

*** För samtliga sociologiutbildningar har A till D-nivå sammanräknats.

Tabell A2.2 Mest representerade yrken hos föräldrarna till de studerande efter utbildning samt andel familjer med liknande yrke som utbildningen syftar till

	Läraryrken prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
mödrar:									
klasslärare	29	-	15	11	18	-	-	26	18
högst.lärare	-	-	-	-	-	-	-	21	-
gymnasielärare	-	-	-	11	-	-	-	10	-
sjukv.biträde	-	-	-	-	-	11	-	-	-
sjuksköterska	-	-	-	-	-	15	19	-	-
läkare	-	-	15	11	15	-	-	-	-
högre tj.man	-	10	10	-	-	-	-	-	-
tj.man på m.nivå	-	-	30	14	11	-	25	10	15
kontorsanst.	18	20	10	14	11	15	-	-	10
kulturyrken	-	-	-	-	-	-	-	-	10
fäder:									
tekniker	13	10	15	-	-	18	-	-	-
civ.ing	10	25	-	-	-	-	12	10	15
klasslärare	10	-	-	-	-	-	-	-	-
konstnärligt arb.	-	-	-	-	-	-	-	10	-
läkare	-	-	10	-	15	-	-	-	-
jurist	-	-	-	-	15	-	-	-	-
företagsledare	-	-	-	-	-	-	-	10	-
högre tj.man	-	25	15	-	15	-	25	10	-
tj.man m.nivå	-	-	15	18	18	-	19	10	18
handelsanställd	-	10	-	-	-	-	-	-	-
egen företagare	10	-	-	-	-	18	-	-	-
arbetare i prod.	-	-	-	-	-	11	-	-	-
andel fam. m. minst en förälder i liknande yrke	37	25	55	39	15	4	50	47	16

Tabell A2.3 Tidigare högre studier och ej tänkbara utbildningar efter utbildning

	Lärrar.- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
Andel med tidigare högre studier (%)	29	40	15	61	56	70	87	84	77
Dominerande fakultet	samh. vet.	nat. vet	*	samh. vet.	samh. vet.	samh. vet.	samh. vet.	samh. vet.	hist. fil.
Medelvärde av tid. tagna poäng	52	48	*	94	47	60	100	73	75
Andel som ej kan tänka sig gå viss utb. (%)	63	45	25	61	85	80	75	84	82
Dominerande ej tänkbar utb. efter fakultet	nat. vet.	*	*	nat. vet.	nat. vet.	nat. vet.	nat. vet.	nat. vet.	nat. vet.
Andel som ej vill gå viss prestigeutb. (%)	62	*	*	35	52	65	82	87	69

* för få för att redovisning skall bli meningsfull

Tabell A2.4 Tidigare arbete, framtida yrke, anledning till att gå utbildningen (i procent)

	Lärrar.- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
Tidigare arbetat	58	25	35	71	70	59	69	67	61
Arbetat mer än två år (proc. av Tid. arb. ovan)	58	*	*	44	13	50	56	40	19
Har haft arb. likn. utb. (proc. av Tid. arb. ovan)	48	*	*	25	0	0	9	33	25
Vill ägna sig åt likn. yrke	76	68	55	44	74	48	86	94	66
Går utb. för att få ett yrke	63	74	47	48	61	24	37	68	13
Går utb. för att den är intressant	87	95	79	76	81	81	84	94	95

* för få att redovisning skall bli meningsfull

Tabell A2.5 Tid för studier, svårighetsgrad på utbildningen och extrakurser efter utbildning (i procent)

	Lä rar.- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
Läser mer än två tim vardag	22	42	79	64	85	46	57	32	43
Läser mer än två tim helgdag	23	58	47	35	56	26	38	28	24
Anser att utb. är svår/ mkt svår	5	83	35	28	59	22	0	0	11
Anser att utb. är varken svår el lätt	42	17	55	68	41	67	62	37	65
Anser att utb. är lätt/mkt lätt	53	0	10	4	0	11	38	63	24
Läser någon kurs extra	0	0	7	6	4	7	25	16	20

Appendix 3 Tabeller refererande till kapitel 5

Tabell A3.1 Film; smak och kunskap efter utbildning

		Läro- prog. n 38	Data- vetprog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
<i>Purpur- färgen</i>	har sett känner till regissör	37 39	20 15	20 15	36 15	67 70	63 44	63 37	47 58	61 51
<i>Änglagård</i>	har sett känner till regissör	53 71	20 65	30 50	36 50	52 81	37 48	50 75	26 89	46 82
<i>Dagis- snuten</i>	har sett känner till regissör	50 66	60 60	30 35	36 61	30 67	37 52	19 44	37 84	23 74
<i>Vendetta</i>	har sett känner till regissör	21 45	40 50	25 35	43 43	33 74	22 48	25 50	37 84	20 56
<i>Den röda filmen</i>	har sett känner till regissör	10 13	5 25	15 25	18 29	40 63	44 59	25 31	42 73	41 77
<i>Citizen Kane</i>	har sett känner till regissör	8 45	10 50	15 35	10 42	37 74	18 48	6 50	31 84	26 56
<i>Innan re- gnet faller</i>	har sett känner till regissör	3 0	0 0	20 4	11 0	18 0	15 0	12 0	10 0	23 0
<i>Down by Law</i>	har sett känner till regissör	8 5	0 0	5 5	10 11	18 18	18 15	6 6	26 21	18 20
<i>Skamgrepp</i>	har sett känner till regissör	16 34	10 40	20 25	11 29	11 37	11 37	19 37	5 58	8 49
<i>Tystnaden</i>	har sett känner till regissör	8 3	0 5	0 0	4 0	0 0	0 0	0 0	0 0	8 23

Tabell A3.2 Populärmusik; smak, bevardning och skivnehav efter utbildning*

		Lärrar- prog. n 38	Data- vet- prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
Ace of Base	har hört	92	100	90	96	100	100	100	100	100
	anses bra	34	60	33	14	26	14	8	6	5
	har skivor	8	25	0	11	11	7	6	5	0
Madonna	har hört	95	90	95	100	100	100	87	100	100
	anses bra	69	80	62	48	55	56	50	62	41
	har skivor	32	25	40	14	41	15	7	47	15
Tomas Ledin	har hört	95	90	95	100	100	96	100	100	100
	anses bra	82	62	56	52	42	32	54	29	25
	har skivor	39	10	30	14	37	18	19	16	26
Guns´n Roses	har hört	92	90	85	96	96	96	87	100	97
	anses bra	83	61	50	70	57	50	27	62	41
	har skivor	18	15	20	14	22	18	19	26	15
Arvingarna	har hört	97	65	90	90	93	93	94	95	98
	anses bra	6	21	12	0	0	10	0	0	3
Soul2Soul	har hört	60	35	75	50	56	67	62	95	77
	anses bra	37	*	60	*	*	47	*	78	32
	har skivor	0	5	15	0	4	7	0	32	5
Blur	har hört	37	35	50	46	56	70	12	74	85
	anses bra	*	*	*	*	79	80	*	83	86
The Prodigy	har hört	16	25	35	39	41	52	19	58	54
Entombed	har hört	21	35	35	29	30	48	6	42	51
Exploited	har hört	10	5	10	18	18	26	0	26	26
Black Flag	har hört	13	5	5	4	4	22	6	26	10
Wire	har hört	3	10	10	7	4	18	0	16	18
Meat Pupp- pets	har hört	0	0	5	7	7	15	0	0	13
The Fall	har hört	0	0	5	0	7	7	12	10	10

* Alla 18 grupper och artister är ej redovisade här. Jag har uteslutit de som ej har givit några specifika skillnader. I de fall där endast ett fåtal har hört en grupp har jag inte heller tagit med andelen som anser att gruppen är bra eller som äger skivor. Grupperna och artisterna är vidare ordnade efter hur många totalt som har hört gruppen/artisten.

Tabell A3.3 Klassisk musik; kännedom om efter utbildning

Verk:	känner till	Lärrar- prog. n 38	Data- vet- prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
<i>De fyra årstiderna</i>	verket kompositör	95 79	95 70	95 70	79 64	89 78	78 70	94 75	89 74	100 92
<i>Trollflöjten</i>	verket kompositör	71 42	70 25	85 45	82 43	96 63	81 37	100 62	84 68	92 82
<i>Våroffer</i>	verket kompositör	16 8	20 5	25 0	29 11	59 18	56 11	56 0	47 16	74 38
<i>Carmina Burana</i>	verket kompositör	16 8	25 10	15 15	29 14	44 30	37 22	44 6	37 32	85 44
<i>Messias</i>	verket kompositör	21 18	25 20	30 20	32 21	67 56	26 15	62 37	32 26	53 38
<i>Motorcykel konserten</i>	verket kompositör	5 0	5 0	20 0	7 4	7 0	18 4	12 0	5 0	15 0
<i>Marche slave</i>	verket kompositör	0 0	0 0	10 0	4 0	0 0	0 0	6 0	5 0	3 0
<i>The Year of 1905</i>	verket kompositör	0 0	5 0	0 0	0 0	0 0	4 0	0 0	0 0	0 0

Tabell A3.4 Skönlitteratur; smak och kunnande, efter utbildning

		Lärrar- prog. n 38	Datav. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK- vet. n 19	Konst- vet. n 39
<i>Gösta Berlings saga</i>	har läst känner till förf.	45 60	20 50	55 60	21 43	52 74	48 56	69 75	58 100	48 90
<i>Den demokratiske terroristen</i>	har läst känner till förf.	26 63	55 65	10 40	36 57	44 85	26 56	37 44	37 89	23 82
<i>Hästarnas dal</i>	har läst känner till förf.	37 39	10 15	45 30	25 25	52 59	30 33	37 25	32 63	44 61
<i>Processen</i>	har läst känner till förf.	24 37	15 55	40 35	36 39	41 74	30 48	19 37	32 74	38 82
<i>Giftas</i>	har läst känner till förf.	24 32	0 25	10 20	18 25	26 67	15 33	31 25	10 26	18 67
<i>Divina Comedia</i>	har läst känner till förf.	5 18	5 25	10 25	18 29	7 59	18 37	0 31	10 53	31 77
<i>Mot fyren</i>	har läst känner till förf.	13 16	0 0	5 5	0 0	0 0	4 4	6 6	0 5	13 23
<i>Lars Hård</i>	har läst känner till förf.	10 10	10 5	0 0	14 7	7 15	15 18	31 12	0 5	20 41
<i>Count Zero</i>	har läst känner till förf.	0 0	10 15	0 0	4 4	0 0	11 11	0 0	15 21	8 8
<i>Grattis Gud</i>	har läst känner till förf.	0 3	5 5	0 0	0 4	4 7	11 18	0 0	0 16	8 26

Tabell A3.5 Tidskrifter efter kategorier och utbildning

	Lärrar- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
Kultur	3	5	0	4	0	7	6	5	13
Musik	3	5	0	0	4	15	0	5	5
Serier	8	15	0	4	4	7	0	5	15
Tekniska	24	65	5	14	7	11	6	16	8
Ekonomiska	0	5	15	7	0	4	6	0	3
Mode	10	0	25	11	33	11	19	16	23
Magasin	3	5	30	18	18	33	12	37	33
Facktidningar	10	0	0	7	0	7	19	0	5
Hemtidningar	13	10	0	4	7	7	0	0	3

Tabell A3.6 TV-tittande efter utbildning

	Lärrar- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
Nyheter	58	55	75	85	81	89	94	63	79
Debattprogram	16	5	5	18	41	41	25	16	8
Sport	39	32	61	44	26	11	12	16	13
Filmer	32	32	40	29	56	52	31	37	38
Underhållning	39	21	10	18	18	19	0	0	5
Dramaserier	24	25	26	15	15	24	6	16	24
Komediserier	10	21	5	15	4	0	0	0	0
Satirprogram	21	26	10	22	44	52	37	32	39
Kulturprogram	5	0	16	7	15	26	0	10	53
Naturprogram	26	20	5	11	22	19	6	26	16

Tabell A3.7 Politiska preferenser efter utbildning

		Läraryr- prog. n 38	Datavet. prog. n 20	Eko. prog. n 20	Eko. kurs n 28	Jur. prog. n 27	Soc. n 27	Soc.- AOP n 16	MK-vet. n 19	Konst- vet. n 39
I	instämmer	76	85	90	89	89	70	87	84	49
	instämmer ej	21	10	10	7	11	22	6	10	43
II	instämmer	60	15	20	32	37	52	25	32	72
	instämmer ej	32	65	80	61	59	48	75	63	26
III	instämmer	55	40	35	39	37	52	37	68	56
	instämmer ej	32	45	60	50	52	48	56	32	23
IV	instämmer	82	60	80	75	37	52	50	68	62
	instämmer ej	13	25	15	21	52	48	44	26	33
V	instämmer	87	65	90	75	41	59	56	63	67
	instämmer ej	10	15	5	21	52	37	37	32	28
VI	instämmer	13	15	10	14	11	15	6	5	15
	instämmer ej	87	85	85	79	85	81	94	95	74
VII	instämmer	68	35	70	36	52	37	62	58	51
	instämmer ej	26	60	25	54	44	63	31	37	41
VIII	instämmer	13	10	45	25	37	30	37	42	3
	instämmer ej	68	80	55	64	63	67	62	58	97
IX	instämmer	32	5	10	15	7	33	6	16	18
	instämmer ej	68	90	90	82	93	63	87	84	77
X	instämmer	73	90	100	93	96	85	94	89	85
	instämmer ej	18	0	0	4	4	15	0	0	13
XI	instämmer	29	15	25	14	11	33	37	32	26
	instämmer ej	60	75	75	75	81	67	56	63	72
XII	instämmer	53	35	35	64	48	52	50	26	44
	instämmer ej	42	60	65	36	48	48	50	68	54
XIII	instämmer	18	10	10	11	30	26	12	10	28
	instämmer ej	60	65	80	75	52	67	69	74	46

- I Sverige bör göra drastiska besparingar för att få ekonomin på fötter igen
 II Sverige bör inte spara mer inom den offentliga sektorn
 III Sverige bör prioritera miljöfrågor före ekonomiska frågor
 IV Sverige bör ha strängare straff för våldsbrott
 V Sverige bör ha strängare straff för narkotika brott
 VI Narkotikabruk skall ej vara kriminellt
 VII Att både köpa och sälja sexuella tjänster skall vara förbjudet
 VIII Den svenska skolan borde införa betyg från åk 4
 IX Betygen i grundskolan borde helt avskaffas
 X Det måste löna sig mer att utbilda sig
 XI Det är rätt att kvotera professorstillsättningar, så att jämlikheten mellan könen ökar
 XII Studentkårsanslutning bör vara frivillig
 XIII Jämlikhet är viktigare än valfrihet i skolan

Appendix 4 Enkäten

Nedan redovisas de frågor som ingick i den enkät som ligger till grund för undersökningen. En del frågor är hämtade från den enkät som Donald Broady och Mikael Palme använt inom projektet för *Högskolefältet i Sverige*, andra frågor är specifika för denna undersökning. Jag har av utrymmesskäl valt att inte ta med enkäten i sitt originalutförande utan tagit bort utrymme för svar samt förminskat viss text.

Enkät om studenters leverne

Några frågor kring Din bakgrund:

- 1 **Vilket år är Du född?**
- 2 **Är Du?** man eller kvinna
- 3 **Var har Du växt upp den största delen av Dina första 20 levnadsår?**
 - Storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö)
 - Mellanstor stad (60.000-180.000 inv.)
 - Mindre stad (10.000-59.999 inv.)
 - Landsbygd
 - Annat land
- 4 **I vilket landskap har Du växt upp den största delen av Dina första 20 levnadsår?**
(Om Du ovan kryssat i Annat land, ange i så fall vilket land Du växt upp i.)
- 5 **Har Du växt upp större delen av Dina första 20 levnadsår**
 - med båda föräldrarna
 - med bara modern
 - med bara fadern
 - med modern och styvfar
 - med fadern och styvmor
 - med andra
- 6 **Vilka yrken har Dina föräldrar?** (Med föräldrar menas den/de Du i huvudsak växt upp med. Specificera även vem som har vilket yrke!)
- 7 **Var är Dina föräldrar anställda?**

	Moder	Fader
Offentliga sektorn (Kommun, landsting, stat)	☐	☐
Privat sektor	☐	☐
Annat	☐	☐
- 8 **Vilken utbildning har Dina föräldrar?** (Ange respektives högsta nivå och inriktning, exempelvis Fader: Realskola, allmän, Moder: Universitet, fil kand. i historia)

Några frågor om studier och arbete:

9 Vad har Du tidigare läst?

- Gymnasieutbildning, vilken linje ?
 Folkhögskola, vilken linje?
 Universitet och/eller högskola, vilken/vilka utbildning/ar? (Ange även ort och antal poäng)
 Annan utbildning, vad?

10 Vilken kurs eller vilket program läser Du för närvarande?

(Ange även om Du läser andra kurser extra)

11 Varför läser Du denna kurs eller detta program?

(Om fler alternativ stämmer, så rangordna dem efter vilken betydelse Du anser att de har genom att sätta siffror 1,2,3... i rutorna)

☐ Vänner rekommenderade utbildningen	☐ I brist på annan sysselsättning
☐ För att det är intressant	☐ Komplettera annan utbildn., nämligen
☐ För att gå forskarutbildn.	☐ Annan orsak, nämligen
☐ För att få ett arbete	

12 Om Du läser fristående kurs, har Du tänkt ta någon examen (fil. kand/ fil mag)?

(Precisera i så fall vilka ämnen med antal poäng Du har tänkt skall ingå i denna examen)

Om Du läser program, vilken inriktning har Du valt/kommer Du att välja?

13 Vad anser Du om kursens/programmets svårighetsgrad?

☐ Mycket lätt	☐ Svår
☐ Lätt	☐ Mycket svår
☐ Varken eller	

14 Hur mycket tid ägnar Du i genomsnitt åt Dina studier, utöver schemalagd undervisning?

Timmar/vardag

Timmar/helgdag

15 Hur många poäng har Du tagit inom den nuvarande utbildningen?

(Läser Du kurs, så räkna bara poäng inom det ämne du läser, ex Om Du läser Historia C-kurs och har tagit 10 poäng och samtliga på A och B-kursen, så har Du tagit 50 poäng)

16 Hur många av dessa har betyg Väl godkänd, el dyl.?

17 Känner Du några doktorander/lärare/forskare/professorer på Din nuvarande institution?

- Nej Ja

18 Finns det någon/ra utbildning/ar Du absolut inte skulle kunna tänka Dig att gå?

- Nej Ja I så fall vilken/a

19 Har Du arbetat innan Du började studera?

- Nej Ja I så fall med vad och hur länge?

20 Vilket yrke vill Du helst ägna Dig åt efter avslutad utbildning?

Några frågor om massmedia kultur och åsikter:

21 Vilken dagstidning läser Du oftast?

22 Hur mycket brukar Du läsa av följande typer av innehåll i dagstidningar?

innehåll	allt eller nästan allt	ganska mycket	ganska lite	ingen-ting alls	innehåll	allt eller nästan allt	ganska mycket	ganska lite	ingen-ting alls
ekonomi- och börsnyheter					lokala nyheter				
filmkritik					samlevnad och psykologisidor				
inrikesnyheter					sport				
ledare					allmänna debattartiklar				
kultursidan					utrikesnyheter				

23 Vilka tidskrifter, vecko/månadstidningar läser Du regelbundet?

24 Hur ofta ser Du följande typer av TV-program?
(Ge även exempel på program Du ser ofta el ibland)

Program	ofta	ibland	aldrig	exempel
nyheter				
sport				
dramaserier sk Tvålopera				
komediserier, typ Cosby				
satir, typ Lorry				
filmer				
debattprogram				
kulturprogram				
natur och vetenskapsprogram				
underhållningsprogram, typ Bingolotto, Söndagsöppet				
övriga, specificera under exempel				

25 Vilka av följande filmer har Du sett?

(Om Du känner till regissörens el . huvudrollsinnehavarens namn fyll i detta, även om Du inte har sett filmen.)

Film	Har sett	Regissör el huvudrollsin.	Film	Har sett	Regissör el huvudrollsin.
Vendetta			Tystnaden		
Citizen Kane			Innan regnet faller		
Den röda filmen			Skamgrepp		
Änglagård - 2			Purpurfärgen		
Dagissnuten			Down by Law		

26 Nämn några filmer och/eller regissörer som Du anser vara mycket bra:**27 Vilka av följande böcker har Du läst?**

(Om Du känner till författarens namn så fyll i detta, även om Du inte har läst boken.)

Bok	Har läst	Författare	Bok	Har läst	Författare
Den demokratiska terroristen			Divina Commedia		
Gösta Berlings saga			Giftas		
Processen			Count Zero		
Hästarnas dal			Mot fyren		
Grattis Gud!			Lars Hård		

28 Nämn några skönlitterära författare Du anser vara mycket bra:**29 Vilka av följande musikkompositioner känner Du till?**

(Ange även kompositörens namn i fall att Du känner till det)

Verk	Känner till	Kompositör	Verk	Känner till	Kompositör
Våroffer			De fyra årstiderna		
Trollflöjten			Carmina Burana		
The Year of 1905			Messias		
Motorcykelkonserten			Marche Slave		

30 Nämn några kompositörer Du anser vara mycket bra:

31 Vilka av följande grupper/artister har Du hört och vad anser Du om dem?

Artist/Grupp	Har hört	Bra	Dålig	Äger skivor	Artist/Grupp	Har hört	Bra	Dålig	Äger skivor
Tomas Ledin					Entombed				
Bob Marley					Medium, Medium				
The Fall					Frank Zappa				
Black Flag					Arvingarna				
The Prodigy					Wire				
Ace of Base					Pink Floyd				
Blur					Madonna				
Exploited					Meat Puppets				
Soul2Soul					Guns and Roses				

32 Nämn några artister/grupper Du tycker är mycket bra:

33 Vilka av följande påståenden instämmer Du med?

instämmer instämmer ej

- Sverige bör göra drastiska besparingar för att få ekonomin på fötter igen
- Sverige bör inte spara mer inom den offentliga sektorn
- Sverige bör prioritera miljöfrågor före ekonomiska frågor
- Sverige bör ha strängare straff för våldsbrott
- Sverige bör ha strängare straff för narkotika brott
- Narkotikabruk skall ej vara kriminellt
- Att både köpa och sälja sexuella tjänster skall vara förbjudet
- Den svenska skolan borde införa betyg från åk 4
- Betygen i grundskolan borde helt avskaffas
- Det måste löna sig mer att utbilda sig
- Det är rätt att kvotera professorstillsättningar, så att jämlikheten mellan könen ökar
- Studentkårsanslutning bör vara frivillig
- Jämlikhet är viktigare än valfrihet i skolan

Några frågor om ekonomi, boende, nationsverksamhet och föreningar

34 Hur finansierar Du Dina studier? (Har Du fler inkomstkällor så kryssa för fler alt.)

☐ Studiebidrag	☐ Arv
☐ Studiebidrag och ej fullt studielån	☐ Bidrag från föräldrar
☐ Studiebidrag och fullt studielån	☐ Sparade pengar från sommarjobb
☐ Arbetar extra på nation	☐ Arbetar extra, ej på nation, i så fall med vad och hur mycket tid/månad
☐ Lån av föräldrar	☐ Annat, nämligen

35 Uppge hur mycket pengar Du i genomsnitt har att röra dig med varje månad och hur Du spenderar dessa i stora drag:

Varje månad har jag i genomsnitt ungefär en total inkomst efter skatt på

Jag spenderar i genomsnitt per månad på följande:

(Om Du har andra utgifter som överstiger 500 kr så specificera det längst ner och ange hur stor utgiften är)

	0- 250 kr	251- 500 kr	501- 750 kr	751- 1 000 kr	1 001- 1 500 kr	1 501- 2 000 kr	2 001- 2 500 kr	över 2 500 kr
Hyra								
Mat								
Kläder								
Kurslitteratur								
Annan litteratur								
Nöjen								

36 Vilka kapitalvaror äger Du?

☐ TV	☐ bil
☐ video	☐ mobiltelefon
☐ stereo	☐ Mountain/CityBike
☐ dator	☐ annat, nämligen
☐ systemkamera	

37 Var bor Du för närvarande?

☐ hemma hos förälder/rar	☐ egen lägenhet (hyresrätt, 1:a hand)
☐ studentrum	☐ egen lägenhet (hyresrätt, 2:a, 3:e hand)
☐ inneboende	☐ egen lägenhet (bostadsrätt)
☐ annat, nämligen	

38 I vilket bostadsområde bor Du? (Bor Du ej i Uppsala, så ange även i vilken ort Du bor)

39 Vilken studentnation är Du med i?

- 40 Är Du engagerad i någon/ra form/er av nationsverksamhet?**
 Nej Ja I så fall med vad och vad är Din roll?
- 41 Har Du eller har Du haft något uppdrag i linjenämnd/institutionsstyrelse eller varit studentpolitiskt aktiv i något studentkårsparti?**
 Nej Ja
- 42 Är eller har Du tidigare varit engagerad i någon förening, organisation, el dyl, som Du anser är/har varit betydelsefull för Dig?**
 Nej Ja I så fall i vilken typ av förening, organisation el dyl och vad är/var Din roll?
- 43 Har Du gjort värnplikten?**
 Nej Om Du är man ange i så fall varför Du inte gjort värnplikten
 Ja I så fall på vilket regemente och vilken befattning hade Du

Några frågor om lite av varje:

- 44 Idrottar Du regelbundet?**
 Nej Ja I så fall vilken/a sport/idrottsaktivitet/er
- 45 Vilket/a av följande påståenden om kläder stämmer bäst överens med Din syn på kläder?**
☐ Kvalitet är viktigare än priset	☐ Kläderna ska vara praktiska och hållbara
☐ Kläderna ska uttrycka ens personlighet	☐ Kläderna är oviktiga
☐ Kläderna ska vara trendiga	☐ Kläderna ska vara stilfulla
- 46 Var köper Du Dina kläder?**
 aldrig ibland ofta
☐	☐	☐	Second-hand butiker typ Myrorna, UFF
☐	☐	☐	Större klädesaffärskedjor typ H&M, Kappahl, Indiska
☐	☐	☐	Exklusiva klädbutiker typ Herbert & Herta, Holmlunds, In Wear
- 47 Vilka vänner umgås Du mest med? (Om fler alternativ stämmer, så rangordna dem efter vilken betydelse Du anser att de har genom att sätta siffror 1,2,3...etc. i rutorna)**
☐ Dina kurskamrater	☐ Vänner från föreningsliv
☐ Dina "gamla" kurskamrater	☐ Dina vänner från hemorten
☐ Dina korridorsskamrater	☐ Andra vänner
☐ Dina vänner på nationen	
- 48 Har Du fast förhållande med någon?**
 Nej Ja
- 49 Har Du barn?**
 Nej Ja

50 Vilka former av längre utlandsvistelser (mer än tre veckor) har Du gjort?

☐ Utlandsstudieutbyte, gymnasium	☐ Au-pair, el liknande arbete
☐ Utlandsstudieutbyte, högskola /univ.	☐ Annat arbete
☐ Interrail	☐ Annan vistelse, nämligen
☐ ”Jorden-runt-resa” el. längre resa utanför Europa	

51 Hur ofta gör Du i genomsnitt följande:

	Aldrig	1-5 ggr/år	6-11 ggr/år	1-3ggr/mån	1-3ggr/vecka	4-6ggr/vecka	Dagligen
går på bio							
går på konstmuseum							
går på teater							
går på konsert							
spelar musikinstrument							
läser skönlitteratur							
läser poesi							
läser facklitteratur förutom kurslit.							
läser dagstidning							
besöker idrottsevenemang							
idrottar							
går på nationspub							
går på nationsdans							
dricker öl, vin, sprit							

Har Du några kommentarer om enkäten? (Har Du kommentarer om specifika frågor går det bra att göra en kommentar i marginalen vid frågan)

Tabell- och diagramförteckning

Tabell 4.1 Utbildningarna jämförda med avseende på storlek, köns- och åldersfördelning, intagningspoäng mm, läsåret 1994/95.	38
Tabell 4.2 De undersökta studerandes fördelning på olika utbildningsinstitutioner	42
Tabell 4.3 De undersökta studerandes fördelning på olika utbildningar	43
Diagram 4.1 Könsfördelning	43
Diagram 4.2 Åldersfördelningen	46
Tabell 4.4 De studerandes sociala klasstillhörighet och samhällsklassernas totala storlek	47
Tabell 4.5 De studerandes sociala klassbakgrund* efter utbildning	47
Tabell 4.6 De studerandes familjs högsta utbildningsnivå efter utbildning	48
Tabell 4.7 Föräldrarnas yrkessektor (fader/moder i proc., end. yrken med mer än 10 proc.)	49
Tabell 5.1 Film; smak- och kunskapsindex efter utbildning	67
Tabell 5.2 Film; egna nämnda favoritfilmer och -regissörer efter genre och utbildning	68
Tabell 5.3 Musik; index populärmusik och independentmusik efter utbildning	70
Tabell 5.4 Musik; favoritgrupper och artister i kategorier efter utbildning	70
Tabell 5.5 Klassisk musik; andel favoritkompositörer efter kategori och utbildning	71
Tabell 5.6 Skönlitteratur; läsande och kunskap efter kategorier och utbildning	73
Tabell 5.7 Skönlitteratur; favoritförfattare efter kategori och utbildning	73
Tabell 5.8 Index över kulturellt kapital, legitimt, avantgarde och populärt efter kunskap, preferenser och utbildning	75
Tabell 5.9 Studiefinansiering efter utbildning	77
Tabell 5.10 Boendeform efter utbildning	79
Tabell 5.11 Boendeort efter utbildning	80
Tabell 5.12 Konsumtion efter utbildning (medelvärde skr.)	80
Tabell 5.13 Ägande av kapitalvaror efter utbildning	80
Tabell 5.14 Föreningsaktiva efter kategori och utbildning	84
Tabell 5.15 Nationsliv efter utbildning	85
Tabell 5.16 Militärtjänstgöring efter utbildning	85
Tabell 5.17 Kamratkrets efter utbildning (andelar i procent)*	86
Tabell 5.18 Idrottande efter utbildning	88
Tabell 5.19 Attityder till kläder efter utbildning	89
Tabell 5.20 Klädköp efter utbildning	89
Tabell 5.21 Utlandsvistelser efter utbildning	91
Tabell 5.22 Dagstidning, typ efter utbildning	92
Tabell 5.23 Dagstidning, innehåll efter utbildning	92
Tabell 5.24 Tidsdisposition efter utbildning	96
Tabell A1.1 Undersökta utbildningar och bortfall	110
Tabell A1.2 De responderande i jämförelse med de registrerade med avseende på ålder och kön	111
Tabell A2.1 Sociologiska utbildningar och konstvetenskapliga utbildningar delade efter olika kurser och jämförda med avseende på storlek, köns- och åldersfördelning, intagningspoäng mm, läsåret 1994/95.	112
Tabell A2.2 Mest representerade yrken hos föräldrarna till de studerande efter utbildning samt andel familjer med liknande yrke som utbildningen syftar till	113
Tabell A2.3 Tidigare högre studier och ej tänkbara utbildningar efter utbildning	114
Tabell A2.4 Tidigare arbete, framtida yrke, anledning till att gå utbildningen (i procent)	114
Tabell A2.5 Tid för studier, svårighetsgrad på utbildningen och extrakurser efter utbildning (i procent)	115
Tabell A3.1 Film; smak och kunskap efter utbildning	116
Tabell A3.2 Populärmusik; smak, bevandring och skivnehav efter utbildning*	117
Tabell A3.3 Klassisk musik; kännedom om efter utbildning	118
Tabell A3.4 Skönlitteratur; smak och kunnande, efter utbildning	119
Tabell A3.5 Tidskrifter efter kategorier och utbildning	120
Tabell A3.6 TV-tittande efter utbildning	120
Tabell A3.7 Politiska preferenser efter utbildning	121

Litteraturförteckning

- Ahrne, Göran, Hedvig Ekerwald, och Håkon Leiulfstrud, *Klassamhällets förändring*, Arkiv förlag, (1985) 1992.
- Allardt, Erik, i Richard Swedberg, och Irene Wennemo, (red.), *Sociologin i Stockholm 1954-1994*, Sociologiska institutionen 1995.
- van der Berg, Axel, Logiken i Bourdieus praktik - En avvikande uppfattning, i *Sociologisk Forskning*, nr. 1 1992.
- Blackledge, David och Barry Hunt, *Sociological Interpretations on Education*, Routledge, (1985) 1989.
- Broady, Donald, *Sociologi och epistemologi - Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, (1990) 1991.
- Broady, Donald och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, HLS Förlag, 1992.
- Bourdieu, Pierre, *Distinction - A Social Critique of the Judgement of Taste*, (1979), Routledge, 1984.
- *Homo academicus*, (1984) Stanford University Press, 1988.
 - *Kultur och kritik*, (1984), Daidalos, 1992.
 - *In Other Words - Essays Towards a Reflexive Sociology*, Stanford University Press, 1994.
 - *The Logic of Practice*, (1980), Polity Press, 1992.
 - & Jean-Claude Passeron, *The Inheritors*, (1964), The University of Chicago Press, 1979.
 - & Loïc J.D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, Polity Press, 1992.
- Dagens Nyheter, 1996 01 28.
- Gerholm, Lena och Thomas Gerholm, *Doktorshatten, - en studie av forskarutbildningen inom sex discipliner vid Stockholms universitet*, Carlssons bokförlag, 1992.
- Ekerwald, Hedvig, *Den intelligenta medelklassen - En litteraturstudie över social bakgrund och studieresultat*, Almqvist & Wiksell International, 1983.
- Eriksson, Robert och Jan O. Jonsson, *Ursprung och utbildning - Social snedrekrytering till högre studier*, SOU 1993-85.
- Featherstone, Mike, *Kropp, kultur och konsumtion - Kultursociologiska texter i urval och översatta av Fredrik Miegel och Thomas Johansson*, Brutus Östlings Förlag Symposium, Stockholm/Stehag, 1994.
- Fritzell, Johan, och Olle Lundberg, (red.), *Vardagens villkor*, Brombergs 1994 Finland.
- Frykman, Jonas, *Dansbaneeländet - Ungdomen, populärkulturen och opinionen*, Natur och kultur, Stockholm, 1988.
- Hall, Stuart, David Held och Tony McGrew, (red), *Modernity and its futures*, The Open University (1992) 1994.
- Heyman, Ingrid, *Gången hatt till... - Omvårdnadsforskningens framväxt i Sverige - sjuksköterskors avhandlingar 1974-1991*, Daidalos, 1995.
- JUSEK, *Lönestatistik 1994, 1995*.
- *Löner och jobb för nytexaminerade*, 1995.
- Kullenberg, Annette, *Överklassen i Sverige*, Tidens förlag, 1974.
- Lübcke, Poul (red.), *Filosoflexikonet*, (1983), Forum, 1988.
- Nietzsche, Friedrich, *Human, All-Too-Human*, i *The Portable Nietzsche*, redigerad och översatt av Walter Kaufman, (1954) Penguin Books, 1982.
- Palme, Mikael, *En "trygg" uppväxtmiljö - Uppfostran och sociala reproduktionsstrategier inom den övre medelklassen i en av Stockholms norra förorter*, HLS Förlag, 1992.

- *Högskolefältet i Sverige - en empirisk lägesrapport*, Arbetsrapport 1989:4, UHÄ FoU, 1989.
- Personlighetsutveckling som social strategi - den kulturella medelklassens reproduktionsstrategier, i Margaretha Rönnberg och Peter Dahlén (red), *Spelrum*, Filmförlaget, 1990.

Ritzer, George, *Sociological Theory*, tredje utgåvan, McGraw-Hill (1988) 1992.

SCB, *Kulturstatistik 1985-1992*, SCB, Örebro, 1994.

Shaw, Bernard, *Pygmalion - en romantisk komedi*, Forum, 1974 .

Trondman, Mats, *Bilden av en klassresa - Sexton arbetarklasbarn på väg till och i högskolan*, Carlssons Bokförlag, 1993.

Uppsala universitet, institutionen för lärarutbildning, *Information om Institutionen för lärarutbildning (ILU) HT 1995*, 1995.

Uppsala universitet, *Internal Quality Review of the Master of Science Programme in Computer Science*, 1993

Uppsala universitet, *Årsredovisning 1994/95*, 1995.

Uppsala University 500 Years, *Faculty of Arts at Uppsala University*, 1976.

- *Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet*, 1976.

Wittgenstein, Ludwig, *Filosofiska undersökningar*, Thales, 1992 .

Skeptronhäften

(Skeptron Occasional Papers)

ISSN 0284-0731

1. Anna Lena Lindberg, "Men Gud förbarme sig, hvilket Publikum!" Om konstpedagogikens rötter i Sverige, 1987
2. Francine Muel-Dreyfus, *Folkskollärare och socialarbetare. Metodologiska kommentarer till den historiska sociologin*, 1987
3. Theresa Martinet, *En provensalsk bondkvinna och hennes män. Ett exempel på småborgerlig ackumulation*, 1987
4. Anna-Maja Johannesson, *Lärarnas villkor i de första decenniernas folkskola (1850—1880)*, 1989
5. Ronny Ambjörnsson, *The Honest and Diligent Worker*, 1991
6. Collège de France, *Förslag till framtidens utbildning*, 1992
7. Ulf P. Lundgrens skrifter 1966—1991. En bibliografi, utg. D. Broady & Boel Englund, 1992
8. Eva Trotzig, "qvinnan bär hemmets trefnad på spetsen af sin synål." Kvinnlig skolslöjd i Stockholms folkskolor decennierna runt 1900, 1992
9. Gisèle Sapiro, *Collective biographies and the theory of "literary field"*, 1996
10. Monique Pinçon-Charlot/Michel Pinçon, *Considérations sur l'enquête sociologique dans les beaux quartiers*, 1996
11. Andersson, Barbro/Englund, Boel/Heyman, Ingrid/Peterson, Bo/Peurell, Erik, *Recherches sur les champs de production culturelle. Travaux récents ou en cours*, 1996
12. Jesper Svenbro, *Vägra läsa, vägra skriva. Attityder till det skrivna ordet i antikens Grekland*, 1997
13. Ann-Catherine Wagner, *Les stratégies transnationales en France*, 1997
14. Sandro Campana Wadman, *Det biologiska och det sociala. Marc Augé om sjukdom och andra olyckor*, 1997
15. Donald Broady, *Kapitalbegreppet som utbildnings sociologiskt verktyg*, 1998

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi

(Sociology of Education and Culture Research Reports)

ISSN 1103-1115

1. Donald Broady & Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*, 1992
2. Mikael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö*, 1992
3. Stig Elofsson, *Vad blev barnen? Rekryteringsstudier*, 1992
4. Annika Ullman, *De plåtslagarna! De plåtslagarna!*, 1992
5. Annika Ullman, *Humaniora som personlighetsfördjupning?*, 1992
6. Donald Broady, *Läsestycken för samhällsvetare*, 1994
7. Boel Englund, *Språk, argumentation och vetenskaplig verksamhet*, 1994
8. Kerstin Skog Östlin, *Fädernas kyrka i Sveriges television*, 1994
9. Mikael Palme, *Valet till gymnasiet*, 1994
10. Mikael Palme, *Gymnasieskolans sociala struktur i Stockholmsregionen före 1991 års skolreform*, 1994
11. Mikael Börjesson, *Det naturliga valet. En studie i studenters utbildningsval och livsstilar*, 1996, 2 korr. uppl. 2002.
12. Richard Palmer, *Socio-Economic Spaces of Transnationally Connected Business Professionals*, 1996
13. Ingrid Heyman, "...det är utbildningen som gjort att vi kommit någonstans". Studier av tre elitgymnasier med internationalisering på programmet, 1997
14. Elisabeth Hultqvist "Jag tycker det är för slapt". Om pedagogiken på det individuella programmet, 1998
15. Mikael Börjesson, *Kampen om det "internationella". En kartläggning av transnationella strategier vid högskolor och universitet i Stockholm*, 1998
16. Mikael Palme, *The Meaning of School. Repetition and Drop Out in the Mozambican Primary School*, 1998.
17. Mikael Palme, *Final Report and Recommendations from the Evaluation of Teaching Materials for Lower Primary Education in Mozambique. I. General Issues*, 1998
18. Kenneth Hyltenstam & Christopher Stroud, *Final Report and Recommendations from the Evaluation of Teaching Materials for Lower Primary Education in Mozambique. II. Language Issues*, 1998
19. Wiggo Kilborn, *Final Report and Recommendations from the Evaluation of Teaching Materials for Lower Primary Education in Mozambique. III. Mathematics*, 1998
20. Ulla Alfredsson & Calisto Linha, *Where God lives. Introduction to a Study of the Independent Protestant Churches in the Maputo Area*, 1998
21. Kenneth Hyltenstam & Christopher Stroud, *Proposals for Revised Language Curricula for Mozambican Primary Schools. A Discussion Document*, 1998
22. Donald Broady et al, *Formering för offentlighet. En kollektivbiografi över Stockholmskvinnor 1880—1920. Forskningsplan*, 1998
23. Ulf Borelius, *Habitus och religionstillhörighet i Peru*, 1998
24. Ulf Borelius, *Tillit och habitus*, 1998
25. Kerstin Sund-Tidholm, *Internationalisering vid gymnasieskolans omvårdnadsprogram. En intervjustudie*, 1998
26. Mikael Börjesson, *An Introduction to Manuel Castells' The Information Age*, 1999
27. Donald Broady, Mats B. Andersson, Mikael Börjesson, Jonas Gustafsson, Elisabeth Hultqvist, Mikael Palme, *Skolan under 1990-talet. Sociala förutsättningar och utbildningsstrategier*, 2000
28. Donald Broady, *Studier av högskolan och gymnasieskolan som fält. Forskningsprogram 2002-2004*, 2001.

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi
(Sociology of Education and Culture)
Prof. D. Broady

Postal address ILU, Uppsala universitet
Box 2136, SE-750 02 Uppsala, Sweden

Phone switchboard 018 4712500, int. +46 18 4712500
Fax 018 4712400, int. +46 18 4712400
URL <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/>

Publications Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi
(Sociology of Education and Culture Research Reports), ISSN 1103-1115

Skeptronhäften (Skeptron Occasional Papers), ISSN 0284-0731

Distribution ILU, Uppsala universitet, Box 2136, SE-750 02 Uppsala, Sweden
Phone 018 4712401, fax 018 4712400, e-mail Dep.Teach@ilu.uu.se

